

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

*1911. évi folyam * IV. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1911.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Fabó Bertalan. Az Esterházy tabulaturás könyv kora (Két szöveggéppel.)	289
Dr. Áldásy Antal. A düsseldorfi és karlsruhei levéltárakról	293
Dr. Iványi Béla. Az irás és könyvek Eperjesen a XV—XVI. században. (Harmadik, befejező közlemény.)	301
Dr. Gulyás Pál. A velencei szent Márk-könyvtár és Grimani breviariuma	319
Dr. Zambra Alajos. A Széchényi Orsz. Könyvtár quart. ital. 58 jelzetű kodexe, tekintettel az olaszországi Attila mondakörre	332
A könyvtári könyvkötés szabályai	344
Magyar Könyvesház. Adalékok Szabó Károly régi magyar könyvtárának I. kötetéhez. (Harsányi Istvántól és dr. Todorescu Gyulától.)	352
Tárca. Jelentés a M. N. Múzeum Könyvtára állapotáról az 1911. év III. negyedében	355
Szakirodalom. Barcza Imre: A magyar bankkérdés és vámpolitika irodalma. Ism. dr. Gulyás Pál. — Deák Geyza: A könyv és a könyv diszitése. Ism. dr. Gulyás Pál. — Sztripszky Hiador és Alexics György: Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbéli román fordításban. Ism. dr. Melich János. — Boyard: Les premières impressions de Mayence. Ism. Sz. — Hans Tietze: Die illuminierten Handschriften der Rossiana in Wien-Lainz. Ism. Gp. — Dudley How Miles: The influence of Molière on restoration comedy. Ism. dr. Gulyás Pál. — Lantos Á. 9—10. sz. könyvjegyzéke. Ism. G. P.	359
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXXII. 26. 27. 34. 37. 39. — La bibliofilia. XIII. 4. 5—6. — Le bibliographe moderne. XIV. 82—84. — Revue des bibliothèques. XXI. 4—6. — Rivista della biblioteche e degli archivi. XXII. 1—6. — The library journal. XXXVI. 7. 8. 9. — The library world. XIV. 61. 62. 63. — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. II. 1. 2. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Uj f. III. 4. 5. 6. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXXVII. 7—8. 9—10.	372
Dr. Fitos Vilmos. A magyar bibliográfiai irodalom az 1911. év III. negyedében	377
Vegyes közlemények. Dr. Melich János múzeumi ör kintüntetése. — A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetség 1911. évi közgyűlése. — A tudományos akadémia könyvtára 1910-ben. — Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1910-ben. — A budapesti közs. nyilvános könyvtár és közmívelődési intézet tervpályázata. — Magyar könyvtár a berlini egyetemen. (G. P.) — A Robert Hoe-féle árverés. (Bibliofil.) — A német közkönyvtárakban lévő inkunábulumok számáról. (G. P.) — Külföldi könyvtárakról. — Költemény sz. hang nélkül. (Σ.) — A berlini könyvkötő szakiskola mesteriskolája. (G.) — A belga pósta a népkönyvtárügy szolgálatában. (Γ.)	379
Név- és tárgymutató	390

AZ ESTERHÁZY TABULATURÁS KÖNYV KORA.

DR. FABÓ BERTALANTÓL.

(Két szöveggéppel.)

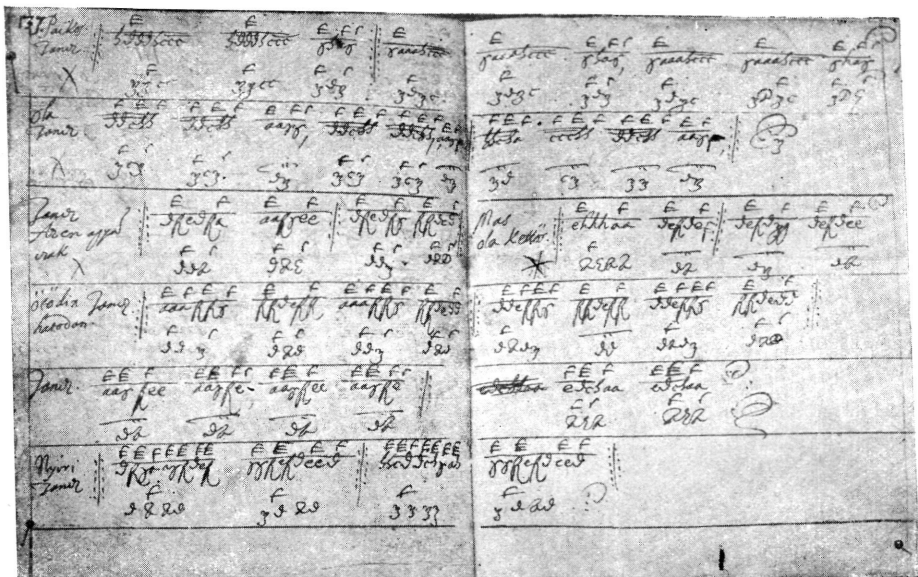
A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának irásslzakértői már nyolcz évvel ezelőtt, mindjárt a könyv feltalálásakor kifejezést adtak abbeli véleményüknek, hogy a szövegtöredékek írásvonásai írásmódja alapján ez az énekes könyv, jobban mondva zenés könyv a XVI-ik századból, valószínűleg annak végéről való; evvel ellentétben a magunk véleménye akkor is az volt, hogy az a XVII-ik századból, az 1660—1670 körüli időből való. Meggyőződésemm azóta sem változott semmit se és külső és belső, formai és tartalmi okok egész tömege készlet arra, hogy ahhoz ma is erősen ragaszkodjam. Az okok csoportja nagyjában a következő.

1. Némely zenész ortografiája és betűvetése — sokszor még a legnagyobb tehetségeké is — évtizedekkel, sőt félszáz évvel is elmaradottabb, mint a korabeli nagy poétáké és íróké; lásd Goethét és Beethoven-t, nálunk Csokonai-t és Csermákot; ez az érv tehát egymagában igen kevés; különben is a Kájoni-kodex szövegtöredékei (kimutathatólag 1661-től kezdve) betűvetés tekintetében a tabulaturás könyvhöz képest semmi haladást nem mutatnak. Erről különben még lesz szó.

2. A tabulaturás könyvben rengeteg sok internacionális táncnóta van; többek között courante és gagliarda stb. Ha az a XVI-ik századból, Bakfart vagy Balassa idejéből származnék, akkor nem ezek a tánczok,¹ hanem ezek helyett a passamezo,

¹ A courante, sőt a gagliarda is nyugaton (Franciaország) már szórva-ványosan a XVI-ik század végén, Nyugat-Németországban már 1612-ben fölmerül: de mifelénk csak ötven évvel később terjedt el és ezért igen kell néznünk és vizsgálnunk, hogy bizonyos nóták, tánczok mikor jutnak el Bécsbe és hozzánk. Pl. A *Cesti*-nek nagy parádés, *lovas carrousselles* ballet-

saltarello, siciliana és padovana (pavane) szerepelnének sűrűn. A bécsi udvari könyvtárban magam néztem át I. Lipót császár udvari karmesterének és balletmuzikusának Schmelzernek ballet- és tánczkönyvét 1670—80 körüli évekből; legsűrűbben a gagliarda fordul elő benne, még Lotharingi Károly herceg, a budavári hős és Szobieska Mária lengyel királynő is ilyenekre tánczolniak. Különben is ezek a tánczok a zenetörténet taní-

Részlet Kájoni tabulaturás könyvéből, 1661. (Eredetije a csiksomlyói klostromban.)

tásai szerint is XVII-ik század-beliek, különösen nyugatról és délről mifelénk haladva.

3. A könyv végén ott van hatvan gyakorlati darab, mint ma mondanók «etude» *clarinra*, pro primo clarino et pro secundo clarino. A clarin-nevű trombita fajta hangszer (igen világos hanggal) annyira XVII-ik századbeli hangszer volt, hogy még Bach is használta és ezért a német zenetörténészek «Bach-trompete»-nek is nevezik. Ez szinte nem tehető vissza a XVI-ik századba.

jét. («ll ponig toroj 1666-ban adják Bécsben és Esterházi nótáslistájában ott van az akkor szerte emlegetett «Rosz-balét»).

kintve — az orgona-tabulaturákban való egyezése nem véletlenség, hanem fejlődéstörténeti egyidejűség. Ha az énekeskönyv a XVI-ik századi Magyarországból származnék, akkor annak kótairásmódja vagy a Tinódi Sebestyén egyházas kótairása vagy a Bakfartéhoz hasonló lant-tabulatura volna, mert *akkor* ez volt a kor divatja.

5. Nunc venio ad fortissimum. A szövegtöredékek alapján ki lehetett keresnem a nóta alá való verseket (kettő kivételével a melyek még feltalálhatlanok); nos ezek a versek mind XVII-ik század-beliek, már Thaly Kálmán ilyeneknek deklarálta őket és tekintve, hogy azok mind a Mátrai kodex-ből, a Szentsey énekes könyvből és a Vásárhelyi dalos könyvből valók¹ azok csak a XVII-ik századból sőt a XVII-ik századnak második feléből keltezhetők.

Amint a dallamok rithmizálásánál, úgy azok kormeghatározásánál is (egyebeken kívül) ez a néhány vers volt és marad az én legnagyobb erősségem. Az ellenkező véleményt vitatóknak ezen verseknek a XVI-ik századból való származását kétségbevonhatatlanul kimutatni volna a legelső kötelességük. Addig csak makacsokodnak.

¹ Pl. «Térj meg bujdosásidból» Vásárhelyi daloskönyvben fordul elő; «búm elfelejtésére» a Mátrai kodex-ben; «Sokat szólnak most én reám» a Szentsey daloskönyvben; «Óh kedves fülemülécske» (Thaly vitézi énekek 248. oldal), de hasonló tartalmú vers Zrínyi Miklós költeményei között is van («Zengedező raj méhecske») és Esterházy Pál nótás listájában 1666. körül is ott van a «Fülemüle éneke»; «Égő lángban forog szívem» Mátrai kodex, a mint a Vásárhelyi daloskönyvben lévő kivételével azokat Thaly már félszáz év előtt közölte. Zrínyi kis költeményére még 1903-ban Vargha Gyula úr figyelmeztetett; boldogult Thaly Kálmán, a kit elsőik között értesíttem személyesen a nótáskönyv tartalmáról sem mondta nekem, hogy ő ezeket a verseket többé nem tartja a XVII-ik századból valóknak, hanem fél vagy egész száz évvel korábbiak. Az Esterházy Pál nótáslistájában ott van a «galiárda» továbbá «Én vagyok a messze földről repülő kis madár», a mely vers egész terjedelmében megvan az újjonnan felfedezett és Erdélyi Pál által ismertetett Teleki énekeskönyvben 1656-ból. (Erdélyi Múzeum 1907.); ugyancsak ott van a «Térj meg bujdosásidból is», a melynek verszövege a Vásárhelyi daloskönyvben, dallama (szövegkezdéssel) épen az általunk felfedezett és a XVII-ik század második harmadára datált énekeskönyvben. Mindez adatok — merítve a *XVII-ik század második feléből* való öt verseskönyvből, egy nótáskönyvből és egy nótáslistából — egy összefüggő láncz, a melyet szét nem szakíthat az az ötlet, hogy a pár sornyi szövegtöredék betüvetése a XVI-ik századba menne vissza.

A DÜSSELDORFI ÉS KARLSRUHEI LEVÉLTÁRAKRÓL.

DR. ÁLDÁSY ANTAL TÓL.

Az 1910. év folyamán a brüsszeli nemzetközi levéltárnoki és könyvtárnoki kongresszusra történt kiküldetésemmel kapcsolatban az újabb német levéltárak közül megtekintettem a düsseldorfi porosz állami levéltárat és a badeni nagyhercegségi General-Landesarchiv-ot Karlsruheban, a melyekről az alábbiakban óhajtók rövid tájékoztatást nyújtani e folyóirat olvasóinak.

A düsseldorfi porosz állami levéltár nem tartozik ugyan a legújabb építkezések közé, a mennyiben mintegy 10 év előtt épült és azóta, a karlsruheit nem említve, épültek többek között a magdeburgi és boroszloói levéltárak, melyek jelenleg a legmodernebbek. A bambergit, noha szintén csak néhány évvel ezelőtt lett készen, annyiban nem számíthatjuk a modern levéltárak közé, mert ott a levéltári anyag nem magazinokban hanem termekben van elhelyezve, tehát az ú. n. Kammersystemen alapul. Tényleg a düsseldorfi levéltár megtekintése nem is nyújtott különösebb tanúságot, de azért néhány szóval megemlékezem róla, miután tudtommal magyar folyóiratban még nem ismertette senki.

A düsseldorfi levéltár ép úgy, mint általában az újabb levéltárak, külön választja az adminisztratív helyiségeket a magazinoktól. A két épület egymástól 6 méternyi távolságra fekszik, melyeket az adminisztráció épületének első emeletéből kiinduló s a magazinépület harmadik emeletére torkolló folyosó köt össze. A magazinhelyiség teljesen kőből, illetve cement- és vasból készült, belső berendezése a Lippman-féle rendszer alapján történt. A raktár hat emeletre oszlik, melyeken végigvezet egy fölvonó gép a levéltári anyag részére, míg a közlekedést az emeleteken végig futó vaslépcső közvetíti. A két épületet egymással összekötő folyosó két oldalt vasajtóval van elzárva

tűzbiztonsági szempontból. A raktárhelyiség hossza 22·58 méter, szélessége 15·28 méter, a hosszoldalt 10, illetve 15 ablak, az épületnek keskeny oldalát pedig emeletenkint egy szélesebb ablak világítja meg. A raktárhelyiségek világításának fokozására, miután a raktárhelyiségbe villanyvilágítás bevezetve nincsen, a raktárfalak fehérre vannak festve, a vasállványok pedig világos szürkére. Minden egyes emeleten 16 kettős és 4 egyes állvány van elhelyezve, a melyek, mint említettük, a Lippmann-féle rendszer szerint, de annak újabb formájában vannak szerkesztve. Az által, hogy kettős repositoriumok állítottak fel, meg lehetős mély repositoriumokat nyert a levéltár, a mire az anyag egy részének természeténél fogva szüksége volt. A kezelés megkönnyítésére szolgálnak a repositoriumokba, úgy azok hosszoldalába, mint keskeny oldalába beakasztható hordozható vasasztalkák, azonkívül kerekeken futó kisebb asztalok. Minden emeleten azonkívül egy nagy asztal van elhelyezve, melyre a levéltári anyag lerakható. Az állványokon elhelyezett levéltári anyag jelzésére, részben állványokra alkalmazott, részben a faszczikulusokra függesztett kartonlapok szolgálnak.

A raktárhelyiségek központi fűtéssel vannak ellátva, de az oly nagyon szükséges szellőztető készülék, melynek hiányát a levéltár nagyon érzi és a melyet a szorgalmas szellőztetés az ablakok segítségével nem pótol, nincs fölszerelve. Ellenben úgy az adminisztratív épület, mint a raktárhelyiség el van látva tűzcsapokkal, a raktárhelyiség földszinti ablakai pedig nyitható vasrácsokkal vannak ellátva.

A raktárhelyiség végén van a fényképező labororium. Céljaira a földszinti raktárhelyiségből egy kis részt rabitzfallal elválasztottak a sötétkamra és a szertár elhelyezésére, míg a felvételek részére külön toldaléképület szolgál.

A levéltár anyaga az állami levéltárakban szokásos osztályozás szerint van elrendezve, oklevelek, iratok, kéziratok, azonkívül külön a térképek és genealogiai czimeres táblák. Az oklevelek erős kartondobozokban vannak elhelyezve, melyek méretei 36×25×11 cm. Külön leemelhető fedelük van, azonkívül a dobozok jobboldali hosszfala lecsapható. Az egyes oklevelek papírköpenybe vannak betéve, a melyen az oklevél kelte és jelzete olvasható. Az egyes dobozok homlokzatu-

kon a bennök elhelyezett oklevelek éveit és jelzeteit mutatják. Két ilyen doboz van egymás fölött elhelyezve, mindegyik a kihúzásra alkalmas fogantyúval ellátva. A rendesnél nagyobb terjedelmű oklevelek részére kettős nagyságú dobozok szolgálnak. Az iratok faszcikulusokban vannak elhelyezve, kemény papírtáblákkal és zsinórral átkötve. A faszcikulusok, illetve a levéltár egyes részeiben ezek helyett alkalmazott mappák nem fektetve, hanem élükre állítva helyeztetek el, a jelzet vagy a köteg hátára van rávezetve, a mennyeiben pl. bekötött könyvekről, iratokról van szó, vagy pedig erős kartonlapra írva a köteget összekötő zsinórra erősítve.

Az adminisztratív épület földszinten több hivatalos szobát és egy szolgálakást tartalmaz, az első emeleten van a 66 négyzetméter nagyságú dolgozóterem, az igazgató és egy hivatalnok helyiségei, a titkári iroda, szolgál szobája és mellékhelyiségek, azonkívül a könyvtár, a mely három egyenkint 2·25 m. magas, két vaslépcsővel összekötött, emeletből áll. A második emeleten néhány hivatali szoba áll rendelkezésre. A dolgozóteremben három dolgozóasztal mellett 12 kutató találhat helyet. Az asztalok 3·30 m. hosszúak és 1·28 m. szélesek. A kutatók a felügyelő hivatalnokkal háttal ülnek, a felügyelő hivatalnok asztala nincs emelvényen elhelyezve. A dolgozó szobában nyert elhelyezést a kézikönyvtár, mely a lexikális és egyéb kézikönyveket, továbbá az alsó-rajnai vidékek történetére vonatkozó könyveket tartalmazza. A dolgozószoba egyenes összekötésben áll a könyvtárral, a könyvtárhelyiség egy részében a cédulakatalogusok, a levéltár repertoriuma és folyóiratok vannak elhelyezve. Az adminisztratív épület villanyvilágítással van minden részében ellátva, azonkívül házcsergő és telefon van bevezetve, a mely a magazint is összeköti az adminisztratív helyiséggel.

A terület, melyen a levéltár áll, 2118 négyzetméter terjedelmű, ebből beépítetlen 1148 négyzetméter; a költségek kerek összegben 248.000 márkát tettek ki, a belső berendezés 32.000 márkába került.

A badeni nagyhercegségi Generallandesarchiv Karlsruheban 1905-ben költözködött be a jelenlegi új épületébe, mely Karlsruhe-nak új városrészében, a nyugoti városrésznek sétányain, az

u. n. Hildapromenade-on fekszik. Körülötte más állami épületek fekszenek: a közigazgatási bíróság és a főszámvevőszék. A levéltár szintén elkülönített rendszerben épült, külön van az adminisztratív és külön a raktár helyiség.

Az adminisztratív helyiség földszintjén egy irodahelyiség, a ruhatár és a könyvtár van elhelyezve, továbbá egy kis szoba a katalogusok részére. A könyvtár mellé egy kis olvasóterem van építve. A földszinten van továbbá a dolgozóterem is. Az emeletken a hivatalos helyiségek, az igazgatói irodák, szolgálóhelyiség, stb. vannak elhelyezve. A dolgozóterem 21 méter hosszú és 6 méter széles, az asztalok száma 7, mindegyik két személyre számítva, úgy hogy az összesen 14 kutató fér el. A dolgozószobába egy kis kézikönyvtár is került. A felügyeletet gyakorló hivatalnok emelvényen ül, úgy hogy a dolgozó asztalokat könnyen áttenkintheti. A földszinten van még a kiállítás céljára szolgáló helyiség, a mely 75·50 m² terjedelmű. A kiállítási szekrények a müncheni múzeumban használt vitrinák mintájára készültek.

A tisztviselők mindegyikének külön dolgozószobája van, csakis a kezelő hivatalban vannak többen egy szobában. A hivatali szobák tágasak és kényelmesek, kitünően világítva. A mesterséges világítás gázizzófénnyel történik, csakis a repertoriumok részére szolgáló két szoba, a könyvtár és a kiállítási terem vannak villanyval világítva. A könyvtári helyiség, a mely helynyerés céljából valamivel mélyebbre megy le az alapzatba mint az épület többi része, két emeletre van osztva, melyeket egymástól vasbeton választ el. A könyvanyag befogadására szolgáló vasállványok a betonpadlásba vannak beépítve, számuk 26, összesen 116 polcczal. A könyvtár befogadó képessége 40,000 kötet, jelenlegi állománya mintegy 18,000 kötet. Az adminisztratív épület harmadik emeletét az igazgató lakása foglalja el. A szolgáló lakásai egy külön álló kis épületben nyertek elhelyezést.

A levéltári raktárhelyiséget az adminisztratív épülettel külön épületrész köti össze, a mely három egymást fölött fekvő egyenként 17½ méter hosszú és 2½ méter széles folyosóból áll. A folyosók a raktárépület pincze, első és negyedik emeletébe torkolnak. A raktárhelyiségben külön, két emeletre terjedő elfalazott helyiségben van a nagyhercegi házi levéltár elhelyezve. E helyiség berendezése rendkívül díszes, a folyosó felé nehéz

vasajtó zárja el. Két emelete keresztülmenőleg kupola-boltozattal van ellátva, padlója beton, a melyre márvánnyal szegett czeementburkolat került és a rendes szokástól eltérőleg díszes szőnyeggel van borítva. A levéltári anyag befogadására szolgáló szekrények tömör diófából készültek, rendkívül díszes faragással, ajtajukon sárgaréz szellőztető rácsokkal. A családi levéltár helyisége alatt nyertek elhelyezést a nagyhercegi hitbizomány tulajdonában lévő kéziratok, továbbá a rajzok, térképek, valamint a pecsét- és a pecsétnyomógyűjtemény is. A raktárhelyiségek nyolcz emeletet foglalnak magukban, vas és beton szerkezet van mindenütt alkalmazva; az első és második, az ötödik és hatodik emelet között tömör betonfödémek választják el a raktárakat egymástól. Az egyes emeletek 32 ablakon át nyerik a világosságot, a mesterséges világítás villanynyal történik. A világító testek részben a födémekre vannak erősítve, részben hordozhatók, a repositoriumok szélén alkalmazott kapcsolók segítségével. Az összes vezetékek öntött vas csövekben futnak, a lámpákat vaskosarak védik. A fűtés alacsony nyomású gőzfűtéssel történik. A raktárhelyiségekben tűzcsapok nincsenek, ellenben tűzicsap van minden emeleten a lépcsőházban, azonkívül tűzjelző készülék a portásnál. A raktáremeletek vasszerkezetű állványokkal vannak ellátva, de más levéltáraktól eltérőleg a levéltári anyag nem vas, hanem fadeszkákra van elhelyezve. E deszkák hossza 1'05 m., mélysége 36 cm., 5—5 cm.-ként eltolhatók. Az egyes állványokon átlag 6 sorban van a levéltári anyag elhelyezve, az egyes deszkák közti üres tér átlag 33 cm.

A levéltár oklevélanyaga Karlsruheban is kartondobozokban van elhelyezve. Az oklevelek egyenkint erős papirköpenyekbe vannak téve, a melyeken az oklevél kelte és a jelzetek olvashatók. A dobozok a düsseldorfi levéltárban használtak mintájára készültek és itt is két-két doboz van egymás fölött. Az összes dobozok száma meghaladja az 5000-et. Az egyes dobozok tartalmát czimpajzskák tüntetik fel. Az iratok faszczikusokban nyertek elhelyezést és pedig az átköltözés alkalmával a levéltár iratanyaga újból kötegeltetett. A faszczikusokat kettesével fektették, tartalmuk megfelelőleg jelezve van. A házi és állami levéltár iratanyaga azonban nem fekvő, hanem álló faszczikusokban van elhelyezve.

A raktárhelyiségekben akasztható és hordozható asztalok szolgálnak az iratokkal való manipuláció céljaira. Azonkívül minden emeleten a raktárhelyiség mellett egy külön szoba áll rendelkezésre a hivatalnokok részére. E szobákat nagyobb terjedelmű szerzemények feldolgozására, vagy pedig a nagyobb terjedelmű anyag átkutatására használják, hogy el kerüljék a munka alatt lévő nagy anyagnak az egyes hivatalnokok szobájába való átvitelét. Az emeleteken keresztül futó felvonó úgy van szerkesztve, hogy nagyobb terhek, a felvonónak egyenesen az udvarra szolgáló ajtaján rakhatók be a felvonógépbe. Az udvarban emelt külön épületben van a fényképező-laboratorium, a mely a központi fűtéshez van csatolva, de télen nehezen fűthető. A levéltárnak egy külön technikailag képzett alkalmazottja van, a ki a fényképfölvételeket, rajzokat, pecsétmásolatokat stb. készíti.

A levéltári repertoriumok, katalogusok stb. két külön, tűzálló vasajtóval elzárt helyiségben vannak elhelyezve. Ez a két helyiség a Generallandesarchiv legbecsesebb része. A levéltár majdnem a maga egészében tudományosan föl van dolgozva és repertorizálva, úgy, hogy bármely pillanatban fölvilágosítást nyerhet a kutató, hogy az általa keresett kérdésre, személyre vagy tárgyra vannak-e és milyen adatok a levéltár anyagában. Az anyagot czédulakatalogus tartja nyilván, de emellett még bekötött repertoriumok is állanak rendelkezésre. Hogy csak példát említsek, e repertoriumok és katalogus segítségével rögtön meg lehet tudni, vajjon a nagyhercegség területén fekvő egyik vagy másik községre, helységre vonatkozólag található-e adatok a levéltárban és annak mely részében, sőt még azt is meg lehet állapítani, hogy például egy község egyházára, vagy temetőjére stb. van-e adat vagy sem. Azonkívül gondoskodás történt, hogy a levéltár anyaga a kutatás részére nyomtatásban is megjelenjék. Az Inventare des grossherzogl. badischen Generallandesarchiv cz. műből eddig már 5 kötet jelent meg.

Közismert dolog általában, hogy a levéltári ügy egész Németországban, legjobban a badeni nagyhercegség területén van szervezve. Ez irányban különösen a Badische Historische Kommission és annak volt elnöke, Weech, a Generallandesarchiv egykori igazgatója, a mostani igazgatónak, Obsernek elődje szer-

zett magának hervadhatatlan érdemeket. A bizottság működési körébe a nagyhercezség egész területét bevonta és gondoskodott arról, hogy a levéltárak megvédése tekintetében a szükséges intézkedések mindenütt megtéessenek. Ezen intézkedések közé tartozott a nagyhercezség területén fekvő összes levéltárak, községi, lelkészi, magánlevéltárak összeírása és azok nyilvántartása. A községi és plébániai levéltárak összeírása 1908 végére készült el, a földesuri, magánlevéltáraké még folyamatban van ugyan, de a badeni nagyhercezség területén a levéltári állomány nyilvántartási munkája körülbelül be van fejezve. Ezzel kapcsolatosan folyt és tart még most is e levéltárak rendezése és szakszerű feldolgozása, jegyzékbe foglalása. E végből a badeni történelmi bizottság 1906-ban külön szabályzatot és utasítást dolgozott ki, a mely a községi levéltárak rendezésére és felügyeletére vonatkozik. A szabályzat a nagyhercezség területét öt kerületre osztotta föl, minden kerület élén a bizottságnak egy tagja áll mint főfelügyelő (Oberpfleger), a ki az illető kerületben működő felügyelőket (Pfleger) ellenőrzi. Az utasítást a felügyelők részére a bizottság adja meg a badeni belügyminisztériummal együtt. A felügyelőket a minisztérium nevezi ki, az egyes községekkel az illető kerület felügyelője érintkezik. A felügyelők feladata, hogy a részükre kijelölt körzet községi levéltárainak anyagát a megállapított minta szerint rendezzék, jegyzékbe foglalják és tűzbiztos elhelyezésükről gondoskodjanak. A rendezéshez szükséges anyagot a bizottság bocsátja a felügyelők rendelkezésére. Kívánatos, hogy évenként minden kerületben legalább egy körzetnek levéltárai dolgoztassanak fel. A mennyiben több körzetben a rendezési munkálatok be vannak fejezve, ott megtörténik az ellenőrzés olyképp, hogy a Generallandesarchiv igazgatójának vezetése alatt a levéltár négy hivatalnoka és a négy főfelügyelő évenként legalább egy körzet levéltárait átvizsgálják és meggyőződnek arról, hogy az előírt munkálatok végrehajtottak. E revízió-munkálatról jelentés megy a főlevéltárnokhoz és onnan a belügyminisztériumhoz. Ha majd az összes községi levéltárak föl lesznek dolgozva és ellenőrizve, az ellenőrzés nem fog megszűnni, hanem továbbra is fennáll és bizonyos, 7—8 évi, időközökben az egyes körzetek újból átrevideáltatnak. A főfelügyelők és felügyelők a rendezési

munkálatok idejére 6 márka napidíjat és II. osztályú vasuti jegy költségét, valamint esetleges fuvar- és portódíjakat kapnak. A felügyelők az általuk fölvelt levéltári anyagon alapuló közleményeket csak az illető levéltárak tulajdonosainak beleegyezésével tehetnek közzé. E célra a történelmi bizottság közleményei és a Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins szolgálnak.

Az általános szabállyal kapcsolatosan a történelmi bizottság részletes utasítást dolgozott ki a levéltárak rendezése és repertorizálása tárgyában, a melynek alapján az egyes felügyelők munkálatukat végzik. Az *oklevelek* időrendben helyeztetnek el, palliumokba zárt elhelyezésük kartondobozokban történik. Kéziratokra nézve a bizottság egy külön schémát alkottatott meg, a mely 20 főosztályt különböztet meg megfelelő alosztályokkal. Külön állítatnak fel és osztályoztatnak a könyvek (kéziratok), a melyek tíz főcsoportba osztatnak tartalmuk szerint. Felállításuk főcsoportok szerint alfabetikus sorrendben, az egyes csoportokon belül pedig időrendben történik. Térképek, rajzok, képek külön csoportban, időrendben állítatnak fel. A levéltár anyaga külön e célra beszerzett szekrényben őriztetik. A levéltári jegyzék elkészülte után a jegyzéket a községi jegyző hitelesíti és azután a történelmi bizottságnak a főfelügyelő útján beküldi. A bizottság a jegyzékről két másolatot készítet, az egyik az illető kerületi előjáróságnak adatik át az ellenőrzés céljából, a másik példány az illető községnek küldetik, a mely azt a levéltárban tartozik elhelyezni. A rendezett, feldolgozott levéltárakról készült jegyzék azután a történelmi bizottság évi jelentésében nyomtatásban is közzététetik. Ugyanez áll a magán-, családi, plébániai stb. levéltárakra is.

Ilyen elvek szerint kezelik a levéltári ügyet a badeni nagyhercezség területén. A mint ebből látható, a levéltárak védelmére itt megtettek mindent, a mit emberileg megtenni lehet. Joggal mondhatta a badeni történelmi bizottság 1905. évi XXIII. nagygyűlésén a főfelügyelők nevében a munkálatokról jelentést tevő dr. Albert főfelügyelő, hogy a levéltárak védelme tekintetében a badeni nagyhercezség megelőzte a többi német államok nagy részét. De nemcsak Németország, hanem más államok is irigységgel teljes keserőséggel tekinthetnek a badeni állapotokra, a hol tervszerű munkálattal igyekeznek megmenteni a történelmi kutatás részére a mult emlékeit.

AZ IRÁS ÉS KÖNYVEK EPERJESEN A XV—XVI. SZÁZADBAN.

DR. IVÁNYI BÉLATÓL.

(Harmadik, befejező közlemény.)

Meg kellene végül emlékezni a város levéltárában őrzött számadási jegyzőkönyvekről, adó lajstromokról stb. Ezek Zsigmond király korával (1424) kezdődnek, teljes sorozatot azonban — különösen a számadáskönyvek — a XV. század végétől képeznek. Nem bocsátkozhatunk eme páratlanul nagyértékű levéltári anyag ismertetésébe már csak azért sem, mert nem feladatunk e helyen a város levéltárát, hanem a könyveket ismertetni.

A városnak — mint jogi személynek — könyvtára mellett meg kell még emlékeznünk az egyházak, továbbá a magánosok könyveiről.

Irott adataink nagyon szűkszavúan emlékeznek meg az egyházak könyveiről és könyvtárainról. Első adatunk 1478-ból való, a mikor az eperjesi kolostori templom számára egy — valószínűleg egyházi — könyvet vesznek.¹ Hogy ennek a templomnak könyvtára is volt, azt a templom-számadások bizonyítják, melyek szerint 1483—84-ben három ort dénárt fizetnek ki könyvekre.² 1485-ben ugyanennek a templomnak egy misekönyvet, még pedig valószínűleg irottat vesznek, melynek fejében összesen egy forint 56 dénárt fizettek ki.³ Arról az antifonaléről, melyet úgy látszik az eperjesi plébániatemplom számára írt és festett 1501-ben Cathedralis Mátyás, már bőven megemlékeztünk.

¹ 1478. Az eperjesi kolostori templom számadása. Item an *eyn buch und den pit lewtin dy do habin oem gelwffin* LXXXIII. den. Eperjes város levéltára 436. a. szám.

² 1483 február 11—1484. Az eperjesi kolostortemplom számadásának töredéke. Item an den *buchern* III ort den. U. o. 465. b. szám.

³ 1485. Az eperjesi kolostori templom számadásának töredéke. Item *czum mesbuch das man hat gegeben irbir lewte* 1½ frt. Item am *mesbuch* VI den. U. o. 484a. szám.

1507-ben a Szent Lénárd templom jut egy nyomtatott mise-könyvhöz, melyet Cromer György ajándékoz ennek az egyháznak. Magát a misekönyvet Velenczében nyomtatták. Áráról nem maradt feljegyzés.¹

Mindezekon felül tudjuk még azt, hogy 1544-ben — a mint azt már említettük — a főegyház számára a város Bögner Bertalantól vett egy katekizmust.

Ennyit tudunk az egyházak könyveiről.

Hátra van még, hogy a magános könyvtáiról és könyveiről megemlékezzünk. Arra, hogy magánosok is vesznek könyveket, első adatunk 1515 körülről való. Ekkor ugyanis Grauscher Jakab fiának, Mártonnak, a ki iskolai tanulmányait végezte, könyvek vételére 2 frtot ad a kiskorú Márton vagyonát kezelő eperjesi tanács.

1517-ben Gáspár babérkoszorúsnak tanítás és *könyvek* fejében Grauscher István vagyonából a tanács 4 forint 48 dénárt fizet ki, 1520-ban pedig György babérkoszorústól ugyanezen István számára 41 dénárért egy nyelvtant vesz a tanács.²

1515-ben Eperjesre vetődik András brassai deák, a ki ezen év februárjában egyik éjjelen részegségében megtámadja szállásukon az épen Eperjesen időző királyi adószedőket is. Ezen tettéért a tanács András deákot elfogatta és rövidesen lefejeztette. Kivégeztetése előtt (február 23-án) kelt végrendeletéből megtudjuk, hogy András könyveket is hordott magával. A végrendelet három «codex»-et sorol fel, egy «Gyöngyök gyöngye» czimű szótárt, egy poeticát és Valla Lőrincz művét.³

¹ 1507. Anno 1507. providus Georgius Cromer dedit ad ecclesiam sancti Leonardi unum missale impresum, *pressura Venetensi*, quod circa ecclesiam eandem temporibus perpetuis manere debet. Eperjes v. lt. 577a. szám, 16. lap.

² 1515 *táján*. Martino scolari napoti videlicet suo a filio suo Jacob Grauscher progeurtum, secundum testamentariam ordinationem quondam providi Johannis Grauscher per dominos in pretorio super *eupcione librorum* vel ad alias necessitates suas quorsum volnerit dati sunt fl. 11.

1517. Anno salutifere incarnationis 1517. Baccalaureo Gaspar pretextu cerborum *librorum* ab eo emptorum et quod ipsum (t. i. Stephanum) annis tribus docuit fl. III. den. XLVIII.

1520. Anno 1520 sabbato post Margarethe Baccalaureo Georgio datus est fl. 1 ex eo quod Stephanum iuvenem eruditum etiam *pro una grammatica* den. XXI. per dominos de pretorio. — I. h. 758b. 35 és 39. ll.

³ 1515. február 23. (Eperjes). András brassai deák végrendelete, melynek egyik pontja:

«Item vocabularius unus Gemma gemarum dictus Margaretam poeticam

Természetes, hogy ebben az időben inkább egyházi férfiak foglalkozván könyvekkel és tudományyal, könyvtáraik is jórészt ezeknek vannak.

1516-ban Miklós eperjesi lelkész végrendelezik, a ki végrendeletében könyvei közül egy misekönyvet és egy nagy nyomtatott breviáriumot a Szent Miklós egyháznak hagyományoz.¹

1517-ben János eperjesi plébános, Péter, a szabadművészetek babérkoszorúsa és közjegyző előtt azt vallja, hogy egy bizonyos Simon a maga misekönyvét megőrzés végett a Szent Miklós egyház custosának adta át.²

1519-ben Wolff Lőrincz babérkoszorús élete végét közeledni érezvén, végrendeletet alkot, mely azért nevezetes, mert felsorolja, hogy egy Márk nevű könyvkereskedőnek bizonyos könyvek fejében mennyivel tartozik.

A végrendeletnek vonatkozó része így hangzik:

«Debita, quibus obligatur hae sunt.

Domino Marco bibliopole pro sex alexandris fl. 1 den. XXX.

Pro donatis XVIII, den. LXXXXII.

Pro sex grammaticis Henrici Manni fl. 1 den. LIII.

Pro duodecim Epistolis Bartholomei Coloniensis den. LXX.

Et pro duabus grammaticis fl. 1.

Et pro duabus comediis Plauti den. XIX.»

A végrendelet rendelkező részéből még azt is megtudjuk, hogy Wolff Lőrincznek, a ki egyébként eperjesi iskolamester volt, Seneca tragédiáit Czibner Keresztély eperjesi városi jegyző fiának, a classicus műveltségű Eustáchnak hagyományozta.³ Az 1520-as

Laurentium Valla, hii dicti codices apud magistrum scolo (sic!) in Stropko habentes, preterea fassus est se unum gladium poszlar habere, qui non esset ipsius proprius sed hospitis in Stropko, apud quem esset suus gladius horwatus proprius, quem postquam hospes ille reddet, debet sibi restitui predicatus gladius poszlar! I. h. 895. szám.

¹ 1516. június 10. Miklós presbiternek, az eperjesi szent Miklós templomban lévő Krisztus Teste oltárosának végrendelete «... calicem suum, ampullas argenteas missale et breviarium suum mayus impresum legavit ad ecclesiam civitatis huius parochialem sancti Nicolai.» U. o. 936. szám.

² 1517. április 16. Péter «arcium liberalium baccalaureus» és közjegyző előtt János eperjesi plébános azt vallja, hogy Simon «calicem suum pacificale, casulas duas ac missale custodi nominate ecclesie» (t. i. Sancti Nicolai) átadta, hogy mindezeket a sekrestyében megőrizze. U. o. 957. szám.

³ 1519. «Laurentius baccalaureus» többek közt «coram ... Jacobo artium liberalium magistro, concionatore civitatis» végrendeletet alkot. Eustachio filio domini notarii tragedias Senece» hagyományozza, a mi a végrendelet végrehajtójának megjegyzése szerint: «Eidem date sunt.» U. o. 1009. szám. — Wolf életére vonatkozó adatokat ld: Magyar Középiskola 1910. évf. 573—74. ll.

években erősen szereplő személy volt az eperjesi származású Chunis Mátyás (egy eperjesi szücs fia), ki később szepesváraljai plébános volt. Ez írja 1523-ban Zalkán László egri püspökhöz, hogy Krakkóban javai, többek közt *könyvtára is* a tűz martalékává lettek.¹

Innen fogva 1548-ig az írott adatok a könyvtárakról és könyvekről hallgatnak. 1548. október 13-án elhunyt Österreicher Lénárd sárosi kapitány, ennek javai közt a következő kultur műszereket és eszközöket találjuk:

Ain compast,
Ain eisen Zirkel,
Item atn mos stab és végül
Sechs grosse Bücher, a melyek azonban — sajnos — névszerint megnevezve nincsenek.²

A XVI. század második feléből a város levéltárában már több könyvjegyzék maradt fenn, legtöbbször a város lelkészének könyvtárát tartalmazza, van azonban köztük polgárok kezén volt könyvtárnak jegyzéke is. A könyveket rendszerint osztzkodások vagy végintézkedések alkalmával írták össze, a mely összeírások néha — sajnos — csak sommásan végeznek a könyvtárral, azonban a legtöbbször mégis címek szerint egyenként felsorolja a könyveket.

Ezek a könyvtárösszeírások időrendben a következők:

1552-ben Feyner Gergely eperjesi polgár halála után, ennek felesége és mostoha gyermekei közt hat eperjesi polgár jelenlétében osztzkodás megy végbe, a mikor Feyner könyvtára szintén összeíratott, de megbecsülve nem lett, a mi kár, mert legalább a könyvek áráról is tájékoztatást nyertünk volna.

Az összeírás szerint Feyner könyvtárában a következő könyvek találtak:

¹ 1523. július 2. Eperjes. Chunis Mátyás, a szabadművészetek mestere és a theologia babérkoszorúsának levele Zalkán László egri püspökhöz: «Post humilimam servitorum commendationem, ut eadempancissimis rem omnem teneat, neutiquam sine causa reditum meum hactenus distulisse putet quoniam quidem necnibus tum paramentis tum aliis necessariis paratus usque nunc eram fortuna non madique obsecundante infelici omine Gracovie danmificatus igne, ubi in absentia mea et rerum suppellectilia (tametsi curta) et *librorum bibliothecam* funditus exustam amisi.» stb. Eperjes város ltára 1113. szám.

² Eperjes város ltára, 1548. október 13-án kelt okl.

«Ihm Jar 1552 ist geschehenn ein Richtung oder teulung der gutter des ersamen hernn Grigers Feyner fraw noch gelossene wytwe mit yhrenn styff Sohnn Matz und deren andernn kynder alle, mit kegenwertigung der ersamen herrn her Hannes tischler, herr Hannes Centurio, herr Hannes weyda, Lenhardt Gerber, Matz tischler, Hannes Scherer.

Item mer bücher: Ein biblia
 Ein haus postil und zwen saxenn spiegel
 Ein Melchioris kliengen
 Augustini Dati institutio imperialis
 Ein Krewterbuch
 Ein kleyne deusche bybel
 Ein problemata Aristotelis
 Buxen mesterey
 Trium librorum de anima Aristotelis
 Item herbarius Magunciae
 Quintus Curcius: proverbialia Salomonis
 Geistliche lieder
 Praelectio Martini Lutheri
Soltar könyve
 Dreyhundert gemeine sprichwort
 Oratio phisica
 Nova scolia Philippi Melanchtoni
 Colloquia Erasmi
 Summa mach bucher 22; syndt nicht geschetz». ¹

A mint látjuk Feyner könyvtárában csak egyetlen egy magyar könyv volt és ez nem lehetett más, mint Székely Istvánnak 1548-ban Krakóban nyomtatott Zsoltár könyve, a mely ma már csak három teljesen ép példányban ismeretes. ²

Az 1550-es évek elején nem volt Eperjesnek parochusa (pastor Ecclesiae), hanem csak német, magyar és szláv hit-szónoka. 1553 őszén hívták meg Elbingeni Lauterwald Mátyást parochusnak, a kinek a plébánia javait, köztük a könyvtárat is 1553. szeptember 13-án adták át.

A legnagyobb részében theologiai tartalmú könyvtár jegyzéke a következő:

Inventarium librorum venerabili domino parochi presentatorum, per senatum, anno 1552. die 13 septembris.

Concordancia
 Prima pars Lyrae et reliquae partes 3
 Biblia hebraica cum defectu
 Bibliorum germanicorum 2 partes

¹ Eperjes város ltára, 1552.

² Ld. Szabó: Régi Magyar Könyvtár I. kötet 9. lap. 19. szám *Soltar Koenuwe Szekele' Estuantul magyar nielre forditatott. Krakko 1548.*

- Brencius in Lucam 2 partes
 Hawspostill Lutheri per dominum Mathiam Calinowicz
 Kirchordnung
 Opera Hieronymi 9 tomorum. Deest 3 et 4
 Opera Augustini 10 tomorum cum indice
 Opera Ambrosii 4 tomorum
 Dionysius 2 volumina cum Theophilacto in Epistolas Pauli
 Homeliae Chrisosthomi in Genesim
 Item Chrisosthomi 2 volumina
 Fratris Anthonini 4 volumina
 Aurea Biblia fratris Anthonii Ampigolli
 Institutio Calvini
 Sermones Augustini 1 volumen
 Martini Lutheri operationes in aliquot decades psalorum
 Opera Lutheri usque ad annum vigesimum
 Aristoteles de auditu phisicorum Lacer. et Gaietanus etc.
 Magister sententiarum cum conclusionibus Thomae Aquinatis
 Fragmentum Quaestionum Thomae Aquinatis
 Origenis 2 volumina
 Ius canonicum 3 volumina
 Gregorius Magnus 1 volumen
 Biblia germanica vetera 1 volumen. Primum deest.
 Summa Angelica
 Bernhardus et Gilbertus super cantica
 Biblia latina vetera
 Rupert Holgot
 In epistolas sancti Petri Martini Lutheri. Deutsch.
 Psegmata Chris(osthomi
 Guillermus super 4 libros sententiarum
 Sermones Ambrosii Spirae Tarvisini
 Sermones thesauri
 Mariale Bernhardi
 Philippi Melanchtoni in epistolam ad Romanos
 Philippi Melanchtoni in aliquot capita Genesis
 Ruperti Tnicensis de victoria verbi Dei
 Difficiliorum distinctionum in Genesim interpraetatio Andreae Placo.
 Sarterii Postilla
 Vno Dissidentium locorum
 Casparis Megandri in epistolam Pauli ad Ephesos
 Martini Lutheri: Auslegung der Epistel et Evangelii de Adventu.
 Deuts.
- Pelbarti de Themesvar*
 De vita Christi, desunt priora, per Leutholfum de Saxonia
 Secunda pars pantheologiae
 Sachsen spiegl, zurissen oberlendisch
 Sermones quadragesimales Thesauri novi
 Missale cum defectu
 Lombardica historia
 Isidorus de summo bono
 Sermones fratris Michaelis de Mediolano

Sphaera Johannis de sacro busto
 Rosarium sermonum praedicabilium 2 volumina
 Summulae philosophiae rationalis magistri Nicolai Torbelli
 Farrago rerum theologiarum Vessellii
Ordinarium Ecclesiae Agriensis
Breviarium Ecclesiae Strigoniensis
 Novum testamentum in octavo. Deutsch.
 Pomeranus in Deuteronom.
 Philippi Melanchtoni in Matthaem
 Erasmi Rotherodami de libero arbitrio
 Domini Martini Lutheri de servo arbitrio
 Commentaria Lutheri in Jonam prophetam
 Operatio Martini Lutheri in psalmum 21. Deus, Deus etc.
 Handlung der Widertauften zu Zeffigen in Berner gebit.
 Brenenis in Joannem exegesis
 Lampertus in minores prophetas 2 volumina
 Epitome Philippi Melanchtoni in phisicam moralem
 Propheta Daniel Martini Lutheri. Deutsch.
 Das funfftzehend capitell der erstn Epistel ad Corinthos Martini
 Lutheri. Deutsch.
 Libellus Augustini, de disciplina christiana
 Von Ehsachen Brevei
 Tropi bibliaci Dolcz
 Urbanus Rhegius contra unam speciem sacramenti
 Novem libri partim scripti, partim excusi inter quos:
 Arithmetica Boetii.¹

Ezek után a jegyzék a «Hausroth» fölsorolásával véget ér.

A mint a könyvjegyzékből látjuk, a könyvek között magyar vonatkozású csak három van, ezek között is kettő egyházi szerző. A jegyzék Temesvári Pelbártot is megemlíti, de hogy 1483-tól 1521-ig megjelent számos munkái közül melyik volt meg az eperjesi plébánia könyvtárában, azt megmondani nem tudjuk.

A fölsorolt könyvek közül az 1496-ban megjelent *Lombardica historia* az 1502-ban megjelent *Rosarium sermonum predicabilium ad faciliorem predicantium commoditatem* stb., végül Arany-szájú szent Jánosnak «in totum Geneseos librum homiliae» 1523. évi bázeli kiadása ma is meg van az eperjesi szent Ferenczrendiek könyvtárában, 91., 165. és 166. szám alatt.

Nagyon valószínű, hogy ezek a könyvek az eperjesi plébánia könyvtárából, melyet egy ideig a Jézustársaságiak adminisztráltak, kerültek ide.

¹ Eperjes város ltára.

1555—56-ban a boroszlói Wingler Apollo volt Eperjesen a segéd-iskolamester («vice ludimagister»), a ki azután 1556-ban úgylátszik vagy meghalt vagy pedig ott hagyta a városi szolgálatot és máshova távozott, azonban könyvtára, mely főleg tan-könyvekből és classicusokból állott, Eperjesen maradt. A könyveket 1556-ban jegyzékbe vették. A rossz latinsággal és még rosszabb írással összeírt jegyzék alapján Wingler könyvtára a következő műveket tartalmazta:

Inventarium auff die bücher, was der her Apollo hot gehot
 Anotaciones in Homerum cami. (?)
 Dialectica et rectorica (sic!) Fpilippi
 Officia Ciceronis
 De oratore Ciceronis
 Dicionarium proprium nominum
 Grammatica Fussenbroti
 Salustius
 Psalterium Spanebergi carmine
 Erasmus de pronunciacione
 Maturinus
 Cripta latina et germanica
 Cause quare et amplex.
 Jesus Sirach latine
 Apparatus latine lingue
 Argumenta latine germanica
 Anotaciones in *Poculika* (sic!) Virgilii
 Libellus argumentorum
 Dialectica sarcele
 Categismus
 Precepta dialoces Tilemi
 Libellus de anima
Fiseka (sic!) Welkurionis
 Dialectica scripta
 Hesiodus
 Categismus Steckelii
 Euchigredium (?) wocabularium
 Categismus Luteri, deucz
 Musica Listeni
 Dionidis gramatica
 Anotaciones in Evangelia
 Anotaciones in officium Ciceronis
 Sentencia sacre scripture partes 4 tail.
 Anotaciones in gramaticam
 Anotata in Eneida Wirgilii
 Anotaciones in evangelia ymater. (?)
 Rudimenta gramatice
 Terencius
 Postilla scripta

Anotaciones is *spalterium* (sic!)
 Cantica
 Adrianus Cartinalus
 Tomus quartus Augusti operum
 In retoricam Ciceronis scripta.¹

Azután egyéb javakat sorol föl a jegyzék, melynek külsején ezt a furesa fölratot olvassuk:

«Clavis ad testudinem in schola, cum inventario librorum in schola repertorum et lectisterniorum 1556.»

A mint látjuk, a könyvek legnagyobb része nyelvtan, meg klasszikus fró műve, magyar vonatkozású könyv egy sincs.

1559-ben (április 25-én) Tordai (Gelous) Zsigmond és Pesty Ferencz a királyi jövedelmek kezelői nevében Fejérváry János, az eperjesi tanács nevében pedig Zula Kristóf és Ayl Orbán leltározzák néhai Fainer Gergely eperjesi polgár javait. Ebben a leltárban sommásan föl van véve 29 darab különböző kisebb-nagyobb könyv is, de egyiknek a czimét sem tudjuk megmondani.

Fainer hagyatékában találtak egy köteg papiroost is, a melyet a város vett meg egy forintért.²

1572-ben Cunius Ferencz eperjesi ember volt Olawban iskolamester. Ebben az évben élete végét közeledni érezvén, végrendeletet alkot, melyet 1572, október 17-én Brigg város tanácsa hiteles pecsétje alatt megerősített. Ebben a végrendeletben mindenekelőtt száz talléros alapítványt tesz olyan eperjesi ifjak számára, a kik a vittenbergi egyetemen akarnak tanulni. Egy másik pontban könyvtáráról intézkedik, melyet kölcsönkönyvtárszerű kezelés mellett Eperjes város tanácsára akar bízni. Költeményeit szintén Eperjes város tanácsának hagyományozza. Cunius Ferencz végrendeletének a könyvtárára vonatkozó része egyébként a következő:

¹ Eperjes város levéltára.

² *Anno 1559. Inventarium rerum condam Gregorii Fainer, revisum ex permissione regie maiestatis domini nostri clementissimi presentibus Johanne Feyrwary in persona dominorum Sigismundi Torda et Francisci Pesty administratorum proventuum sue maiestatis, in persona vero domini iudicis et tocius senatus cristofforo Zwla et Urbano Ayl iuratis civibus, actum 25 aprilis.*

Horologius unus parvus deauratus et pondus auri In armario. Libri diversi maiores et minores 29. Una ligatura papiri quam tulit civias. Solut. pro flor. uno. Eperjes v. ltára.

Meine Bücher geschrybene und gedruckte soll man sie gen Epperies einem erbarn Rath zu schicken, wo etlich knaben aus unser freuntschafft vorhanden weren denselbigen was Ihn dienstlich mit theilen, vo nicht so khan man sie in patria in bibliotheca in perpetuam rei memoriam behalttem, wo ymand darin will lehsen unnd zu seiner notturfft brauchen, den soll man nicht vorsagen allein das man widerumb ein stell.

Ettliche Bucher und partes gehören zur Schulen, als Lexicon
Das Alt und new Testament
Ein Alt Psalterium
Item Kneffeli partes
Vittenbergenses partes.

Die schwarcz Almer *mit etlichen Büchern und Carminibus meis* soll auch gen Epperies einem Erborn Rath geschickt werden.»¹

Az eddig felsorolt magánkönyvtárat úgy számban, mint pedig tartalomban felülmúlja egy bizonyos Korlatinus nevű lelkésznek 1575-ben leltározott könyvtára. Hogy ki volt ez a Korlatinus, vagy hogy hol volt lelkész (pastor), azt megmondani nem tudjuk. Ekkor — 1575-ben — ugyanis Eperjesen Bels (latinosan Belsius) Benedek volt a lelképásztor. A hitszónokok (concionator) nevei közt sem találunk Korlatinus nevet. Nem lehet tehát mást feltételeznünk, minthogy itt valami eperjesi származású egyházi férfiúról van szó, a ki azonban más város vagy egyén szolgálatában állott és nem lehetetlen, hogy élemedett korban szülővárosába nyugalomba vonulva, itt meghalt és könyvtárát elhunytá után leltározták.

Annai tény, hogy a könyvtár inventáriuma Eperjesen készült, mert a könyvjegyzék írásában az eperjesi városi jegyző kezére ismerünk.

Az érdekes és terjedelmes könyvtár jegyzéke a következő:

Catholica expositio in vetus testamentum
Catholica expositio in novum testamentum
Tomus 1 Lutheri
Tomus 2 Lutheri
Tomus 3 Lutheri
Tomus 4 Lutheri
Tomus 5 Lutheri
Tomus 3 Lutheri in Genesim
In primum librum Genesis Lutheri
In primum librum Moysis Lutheri
Bullingeri in epistolas apostolicas
Bullingerus in Matthaëum et Lucam

¹ Eperjes város ltára.

- Bullingerus in Marcum et Johannem
 Epitome Augustini
 Chrisostomi 3 tomus
 Historiae ecclesiasticae Eusebii etc.
 Tertulianus
 Index Bibliorum Pellicani
 Josephus Historicus
 Musculus in Psalterium
 Musculus in Johannem
 Historiae ecclesiasticae Foxii
 Calepinus
 Chiliades Erasmi
 Commentariorum biblicorum tomus 1 Pellicani
 Eiusdem tomus 5 in libros apocriphos
 Postilla domestica Lutheri
 Polianthea
 Brentius in exodum Amos et judaeorum fabula
 Item Brentius in exodum leviticum Job, iudicum, Amos
 Brentius in Lucam
 Urbani Regii commentaria in Prophetas (az eredetiben áthúzva)
 Urbani Regii prophetiae veteris testamenti de chronologia in apo-
 calepsin Sebastiani Maier commentaria
 Chronologia Anselmi,
 Militis Christiani Erasmo auctore
 Catechesis Brentii
 Enchiridion Eckii adversus Lutherum
 De praedestinatione Johannis Garcaei
 Zwinglii potissima capita in articulos quosdam
 De coena Domini Jacobi Andreae
 De maiestate Domini Brentii, in pergamen
 Apologia Valdensium
 Flacii Illirici de Adiaphoris
Novum testamentum Hungaricum
 Prima pars }
 Quarta pars } *bibliorum Hungar.*
 Pomeranis in psalterium
 Oecolampadius in Ezechielem
 Index utriusque testamenti cum concordantiis
 Commentaria Sebastiani Meyer in epistolam ad Corinthos, una
 cum annotationibus Pomerani in omnes epistolas Pauli
 Cyprianus
 Loci communes Stockelii
 Sarcerii in Johannem
 Sarcerius in epistolas dominicales
 Sarcerii in epistolam ad Romanos
 Pericopae Brentii in evangelia dominicalia
 Pericopae Brentii in festorum evangelia et epistolas dominicales
 Spangenbergii in epistolas dominicales
 Examen theologicum
 Onomasticon theologicum Theophili Lebaei

Syntaxis linguae Graecae (áthúzva)
Omnium gentium mores et cantiones Vngaricae
 Conciliationes scripturae locorum Altamerii
 Brentius de poenitentia
 De coena Domini Vestphali et Pauli ab Eizen una cum concordia Saxoniarum ecclesiarum
 Epitome topographicum Vadiani cum Bullingerii adversus cathabaptistas
 Philippi Loci communes
 Chronica Carionis
 Palladii in libros Moysi
 Pandectae scripturarum utriusque testamenti Ottonis Bruni
Psalterium Ungaricum
 Commentaria crucigeri in Johannem
 Postilla Artacii
 Collectaneae communium troporum Bartholomei Vesthameri
 Conciliationes locorum Vesthameri
 Postilla Philippi
 Mamotrectus super biblia

A hosszúkás papirosra írt leltárnak külsején: «1575. Inventarium librorum pastoris Korlatini».¹

A jegyzékből láthatjuk, hogy a könyvtárban magyar könyvek is voltak. Így az új testamentom, mely vagy Pesti Gábornak 1536-iki, vagy Sylvester Jánosnak 1541-iki, vagy pedig Melius Péternek 1567-ben megjelent újtestamentuma lehet. A magyar nyelvű biblia első és negyedik része Heltai Gáspárnak 1551. illetve 1552-ben Kolozsvárt megjelent kiadása. Hogy az «*Omnium gentium mores et cantiones Ungaricae*» mi lehet, eldönteni nem tudjuk. Végül a magyar zsoltárkönyv vagy Székely Istvánnak 1548-ban Krakkóban megjelent zsoltáros könyve lesz, vagy pedig Heltai Gáspárnak 1560-ben Kolozsvárt megjelent «Soltár»-ja.

Ezen 82 kötetes könyvtár az utolsó, melyet Eperjesen a XVI. századból darab szerint ismerünk, többről ilyen részletesen forrásaink meg nem emlékeznek.

1591-ben valami Daubman János nevű eperjesi polgár javait írja össze három eperjesi esküdt, még pedig — úgylátszik Daubman rokonságára való tekintettel — lengyel nyelven. Daubman javai közt egyetlen egy könyvet is találunk, egy német nyelvű postillát (postilla niemieczka).²

¹ Eperjes város levéltárában.

² Anno Domini 1591, die 19 aprilis.

Consignatio rerum mobilium ex domo Joannis Daubmani susceptarum

A XVI. század hetvenes éveiben volt Eperjesnek egy nagy-műveltségű iskolamestere: Fabinus Lukács, a ki eredetileg a Szepességéről származott volt ide. Fia Fabinus Dániel, atyja halála után elszármazván Eperjestről, 1592. december 20-án Késmárkról levelet intéz Eperjes város tanácsához, a mely levélből megtudjuk, hogy Fabinus Lukácsnak is szép könyvtára volt, melyet halála után leltároztak. A leltár — sajnos — nem maradt meg, de hogy létezett, azt Fabinus Dániel idézett levelének következő pontjával igazoljuk:

«Noch dem ich auch vernomen, das mein groszgünstiger herr Vatter Lucas Fabinus seliger gedachtnuss derer *von meinen Herrn Vatter verlassenen bücher ein inventarium gestellet*, welches noch vorhanden gewesen, da mir zue vor etliche bucher zue meiner notturft sind herausgegeben worden, wie solches dem herrn Notario, meinen besonders gunstigen herrn schwager ohne zweywell woll wiszlich, so gelanget an E. E. W. mein dinstfreundliche bitt. E. E. W. wolle unbeschweret dabin bedacht sein, damit ich vorgemeltes *inventarium bekomme*, uno mich darnack destobasz richten möge». ¹

A leltárt a tanács erre a kérelemre valószínűleg megküldte Fabinus Dánielnek és ez az oka annak, hogy Fabinus Lukács könyvtárát nem ismerhetjük.

Fabinus egyébként arról is nevezetes, hogy ő írta az egyetlen eddig ismeretes Eperjesen nyomott könyvet.

Mindezekon felül meg kell még emlékeznünk az *eperjesi szent Ferencz-rendűek* nevezetes ősnymotványokat tartalmazó könyvtáráról.

Erről a könyvtárról írt már dr. Ballagi Aladár, a Könyvszemle 1879. évfolyamában. a hol «Felvidéki könyvtárúvürlatok» czimen egy cikksorozat jelent meg tőle. Az idézett évfolyam 153. s. kk. lapjain ír az eperjesi ferenczesek könyvtáráról is, a hol tizenegy XVI. századi és öt mohácsi vész előtti ősnymotványt sorol fel.

Az értékes könyvtárát újabban a jelenlegi házfőnök: Kundrich Evarist rendezte és katalogizálta.

circa praesentem dominorum consulum Epperiensium scilicet domini Johannis Mesner et domini Georgii Sneider et domini Johannis Plank, ut sequitur:

Item postilla niemiecza iedna.

Eperjes város levéltára.

¹ Eperjes város ltárában.

A Ballagi által felsorolt tizenegy XV. századi ősnymtatvány közül e sorok írójának csak kettőt, az 1496-ban Velenczében nyomott «Sermones declamatorii»-t és az 1496-ban Nürnbergben nyomott «Legenda Lombardica»-t sikerült a könyvtárban feltalálni, míg ellenben a XVI. század elejéről még egyszer annyi nyomtatvány került elő, mint a mennyit Ballagi látott.

Az újabban előkerült könyvek a következők:

1. **1502.** *Brixen.* Divinum Petri Hieremie opus. Az oktáv alakú könyv bőrrel bevont fatáblába van kötve, *bőrös* rézcsatokkal. A bekötési tábla belső lapján Bártfa szabad királyi város XVI. századi nyomtatott exlibrisze van beragasztva, melynek szövege: «*Liber Bibliothecae Bartphanae.*» Ez alatt fametszetben Bártfa város czimere látható, mely alatt «*Insignia civitatis Bartphae*», majd egy «*Non quia Bartpha geris, felix es signa coronae*» kezdetű nyolczsoros hexameter olvasható. Könyvtári száma: 295.

2. **1503.** *Köln.* Dictionarius pauperum omnibus predicatoribus verbi divini pernecessarius. A kis oktáv alakú könyv rongált *bőrös* fatáblába van kötve, rézcsatjai hiányzanak. Könyvtári száma: 2063.

3. **1506.** *Velence.* Marcus Marulus Spalatensis de institutione benevivendi per exempla Sanctorum. A fatáblás *börkötés* fele hiányzik, két rézcsatja elveszett. Oktáv. Könyvtári száma: 2026.

4. **1513.** *Lyon.* Sanctus Hieronimus interpres biblic. Biblia cum concordantiis veteris et novi testamenti et sacrorum canonum stb. A kis folió alakú könyv *börbe* van kötve. Könyvtári száma: 88.

5. **1523.** *Bázel.* Divi Joannis Chrysostomi archiepiscopi Constantinopoli, in totum Geneseos librum homiliae sexagintasex a Joanne Oecolampadio hoc anno revitae. Kis folió alakú könyv, fatáblás *börkötésben*, rézcsatjai elvesztek. Könyvtári száma: 91.

6. **1525.** *Mainz.* Canones apostolorum, veterum conciliorum constitutiones decreta pontificum antiquiora. De primatu Romanae ecclesiae. Fatáblás *börkötésben*, rézcsatokkal. Könyvtári száma: 68.

1529. *Prága* (Praha). Pavel Severina: Biblia česka. Könyvtári száma: 87.

1536. *Lovani.* Gemma Frisius: Liber arithmeticae. Könyvtári száma: 1997.

Hátra van még, hogy a XVI. század második felében Eperjesen működő könyvnyomdáról is megemlékezzünk.

Erről a nyomdáról, illetve ennek egyetlen eddig ismeretes termékéről, már Horváth István értekezett a Tudományos Gyűjtemény 1818. évi folyamában.¹ Ez az egyetlen terméke az eperjesi nyomdának — a mint már említettük — a nagy műveltségű és világlátott eperjesi iskolamester, a poprádi születésű Fabinus Lukácsnak «*Exempla declinationum et coniugationum*» című műve volt, a melyet «*in usum scholae Eperiensis*» Eperjesen nyomtatott. A nevezetes és ritka nyomtatvány egyetlen példánya a budapesti egyetemi könyvtárban őriztetik.

A nyomdászról, a ki a műben nincs megnevezve, közelebit mondani nem tudunk. Hogy a XVI. század folyamán valószínűleg volt nyomda Eperjesen, azt Fabinus munkáján kívül bizonyítani látszik az a körülmény is, hogy Rudolf király rendeletet intéz Eperjes város közönségéhez, melyben úgy az ottani nyomdának, mint pedig a könyvkereskedőnek megtiltja a régi naptár nyomtatását, illetve árúsítását.

1584. február 7-én kelt ez a tilalom, tehát csak néhány hónappal előzte meg Ernő főhercegnek azon rendeletét, melyvel Gutgesell Dávidnak Bártfán nyomda felállítására engedélyt adott,² a mely nyomda azonban — bár úgy látszik engedély nélkül — már az 1570-es években működött.³

Ugy látszik a bártfai tán jobban felszerelt, olcsóbban dolgozó, vagy több üzleti élelmességgel vezetett Gutgesell-féle nyomda volt az oka annak, hogy az eperjesi nem tudott boldogulni.

Rudolf királynak Eperjes város közönségéhez intézett nevezetes rendeletét az alábbiakban egész terjedelmében közöljük:

¹ Tud. Gyűjt. V. évf. 76. lap. Az eperjesi, abrudbányai és varasdi könyvnyomtató műhelyekről a XVI. században.

Régi magyar könyvtár: II. k. 33. lap.

² Ernő főherceg 1584. augusztus 1-én adta a nyomdafelállítási engedélyt. Bártfa város levéltárából Sáros vármegye Múzeumában letéteményezett oklevelek közt 290 szám.

³ A bártfai nyomda 1578—79—80-ban már dolgozik. Ld. Szabó: Régi magyar könyvtár, II. kötet, 36. 39. 40. ll.

Rudolphus secundus, Dei gratia electus Romanorum
imperator, semper augustus ac Germaniae Hungariae
Bohemiae etc. rex etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Quum nos veteris
calendarii reformationem non sine magnis causis susceptam, a longoque
tempore tractatam ab omnibus fidelibus subditis nostris observari
velimus, intelligamus autem esse nonnullos in isto regno nostro Hun-
gariae, qui reformatam ac novum calendarium reiiciunt et veteris calen-
darii cursum pertinaciter sequuntur, non sine confusione rerum et
negotiorum tam privatorum, quam etiam publicorum. Proinde fidelitati
vestre et vestrum singulis harum serie firmiter comittimus et manda-
mus, quatenus a modo imposterum, nemo vestrum audeat cursum
veteris calendarii sequi, sed novum calendarium a nobis ubique
acceptum in istis regni nostri Hungariae diocesis, a diocesis iam
antea nostra annuentia nostroque iussu publicatum, omnes obedienter
acceptare, illique vos in omnibus accomodare debeatis et teneamini.
*Omnes autem typographos, si qui in medio vestri essent, tum etiam
bibliopolas ab aeditione et venditione dicti veteris calendarii et illius
ephemeridum prohibemus, contra autem facientes omnibus magistratibus
et officialibus nostris tam spiritualibus quam secularibus capiendi et
in rebus ac personis puniendi potestatem damus praesentium per
vigorem. Secus itaque non facturi. Datam in arce nostra regia Pragensi,
septima die mensis februarii, anno Domini millesimo quingentesimo
octogesimo quarto.*

Rudolphus.

Georgius archiepiscopus Colocensis et
administrator Jauriensis

Joannes Joo.

Kivül czimzés: Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis, cae-
terisque universis civibus civitatis nostrae Eperjes etc. fidelibus nobis
dilectis.

Alul ez a megjegyzés: Anno 1584.

Sua maiestas serio mandat, ut nemo audeat imposterum cursum
veteris calendarii sequi.

Eredetiye papiroson, kivül papirossal fedett vörös viasz pecsettel,
Eperjes város levéltárában.

Rudolf király rendelete rezisztenciát szült. 1584-ben Letare
vasárnap utáni kedden (ó-naptár szerint április 7-én, új-naptár
szerint márczius 20-án) a Pentapolis lelképásztorai, névszerint
Winglerus András, ^{el}Vadász^{el} Ferencz kassai, Platner Antal löcsei,
Wagner Márton bártfai, Megerlin Bálint kisszebeni és Sebestyén
Ambrus késmárki lelkészek (ezen utóbbi ugyan nem tartozott a
Pentapolis lelkészei közé, de mégis «zu dieser congregation
beruffen hatt auch propter mutuuum consensum unterschrieben».)
Kisszebenben «des neuen, uns under dem schein einer Politischen

Ordnung furgetragenen Calenders» ügyében gyülést tartván, itt, a mint azt Eperjes város tanácsához intézett levelükben olvasuk, az új naptár ellen nyilatkoznak:

«Ob wir gleich hertzlich clagen müssen, das ohn alle unser Schuld, auch ohn unser wissen eine solche ergerliche Zerruttung und spaltung der Kirchen und verwirrung vieler gewissen, durch etliche personen, die es fur Gott werden haben zu verantworten ist eingefuhret werden, da wir uns doch als die beruffenen und verordneten Sehsorger eines andern zu unsern zuhorern vorsehen hetten, jedoch erkennen wir uns schuldig, das wir so viel noch muglich, das beste zur sachen rathen sollen, das zur christlichen einigkheit und wolstand der Kirchen und abeleinung aller ergerniss dinstlich sein muge. Und die weil man in diese *geferliche und verwirte sache* so geschwinde nicht hat konnen aller ding in eine richtigkeit bringen und hinlegen, so haben mirs zu vermeidung vieler kunftigen ergernis eintrechtiglich für gut und rhadtsam angesehen, das in den kirchen, in welchen noch diese zeit heilwertige lehre von dem leiden und sterben unsers herren Jesu Christi *nach dem alten Calender gehandelt wird, auch, nach demselbigen die trostreiche lehre seine frohlichen Auferstehung und himmelfart auch von der sendung des heiligen geistes und der heiligen Dreifaltigkheit solle gehandelt werden,* damit nicht die Zuhorer irgendt eines aus diesen haubtpunkten unserer Seligkheit, durch unbefugte endrung beraubt werden.»¹

Ime tehát az egyháziak tekintélyük latba vetésével valóssággal kényszerítettek mindenkit arra, hogy a husvéti kört a régi naptár szerint számítsák. Így azután nem volt csoda, ha a nyomdák részint a lelkipásztorok szavának engedve, részint a közönség igényeihez alkalmazkodva, még Rudolf rendelete után is a régi naptárt nyomtatták. Így történhetett ez Eperjesen is, de így történt Bártfán, a hol még 1588-ban is a régi naptárt nyomják, míg Rudolf király 1588. augusztus 28-án Prágában kelt rendeletével meg nem hagyja Bártfa város tanácsának, hogy miután még a vásárokat is nem a helyes időben, hanem a régi rossz naptár szerint tartják meg, ilyen rossz naptárt készítő nyomda pedig náluk is van, ennek működését szüntessék be.²

A XVI. század második felével a szellemi élet belterjesebb művelésének korszakához érkeztünk. Itt kénytelenek vagyunk megállani, mert ennek a kornak megvilágítása, a bőséges adat-

¹ Eredetije Eperjes város ktárában.

² Bártfa város levéltárából Sáros vármegye Múzeumába letéteményezett oklevelek közt 293. szám.

halmaz felsorolása immár kívül esik czikkünk keretein. Az eddig előadottakból ugy is eléggé kitűnik, hogy Eperjes városa a szellemi élet terén a rég letűnt századokban első rangú szerepet vitt. A városnak a kultura iránt feltűnően fogékony vezetősége, a felsőmagyarországi városok nemes kulturversengése, a nagyműveltségű polgárok, a tanerőkkel és tanszerekkel jól felszerelt iskola, a külföldi egyetemekről hazakerült vagy idehívott lelkipásztorok¹ mind oda hatottak, hogy a város annak a szűkebb körnek, melyben vezérszerepet vitt, hovatovább világító szövéténeke — «lumen»-e — lett.

¹ Hogy csak egy példát idézzünk, a város egyik számadáskönyvében ezt olvassuk: 1557. 8. julii vocatus est ad docendum evangelium pius vir Martinus Lampertus Berlinensis.

A VELENCZEI SZENT MÁRK-KÖNYVTÁR ÉS GRIMANI BREVIARIUMA.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

I.

Velenczében nyilvános könyvtár alapításának gondolatával már a nagy lírikus, Petrarca is foglalkozott s e gondolat hatása alatt a tulajdonában levő kéziratok egy részét még 1362-ben a signoriára testálta. Fiókvégrendeletében azt az óhaját is kifejezi, hogy adományát megfelelő, tűzveszélytől s az időjárás változásaitól védett helyen állítsák föl s abban reménykedik, hogy adományát mások is fogják őregbíteni. Sajnos, a nagy költő e reménye nem vált be. Petrarca könyveit átadták a Szent Márk-templom prokurátorainak, a kik valószínűleg abban a kis szobában helyezték el, a hol a gondjaikra bízott iratokat is őrizték.¹

Ez elhelyezésből kifolyólag szokták ezt a gyűjteményt a Biblioteca Marciana magvának tekinteni, jóllehet e felfogásnak nincs semmi alapja. Petrarca könyvtárát 1734-ben egyesítették a köztársaság tulajdonában lévő egyéb könyvekkel. Kötetszámát ma már nem állapíthatjuk meg. A Tamarini «Petrarca Redivivus» című munkájában (1635) felsorolt 17 kódex közül 1844-ben, Gintl idejében² már csak 8 volt meg, de megjegyzendő, hogy Petrarca kétségtelenül tekintélyes könyvtára végrendelete daczára sem került sohasem teljes egészében a köztársaság tulajdonába, hanem halála után, Boccaccio és Poggio híradása szerint, széthurczolták.

A Marciana megalapítója igazában Bessarion bibornok volt.

¹ E. G. Vogel: Über einige frühere italienische Bibliotheken. Serapeum. 1841., 41—42. l.

² Österr. Blätter für Lit. und Kunst 1844. II. negyed, 60. l.

Bessarion bibornok, konstantinápolyi patriárka, a ki 1438-ban fordult meg először Itáliában s a ki később Rómában telepedett meg, 1463-ban II. Pius pápa legátusaként jött először Velenczébe s annyira megszerette a lagunák városát, hogy a mikor arról volt szó, kinek ajándékozza könyvtárát, hosszas habozás után Velenceze javára döntött. Az adomány értékéről fogalmat alkothatunk, ha tudjuk, hogy 30.000 zecchinóra becsülték s hogy Bessarion udvarmesterének, a ki a könyvtár átszállításával volt megbizva, jutalmul a szenátus 400 aranyat szavazott meg (1469). A Bessariontól kapott görög és latin kéziratok száma 833 volt s főleg a görögök nagyértékűek. Még ugyanabban az évben, a melyben Bessarion kézíratai Velenczébe kerültek, a szenátus kiadott egy rendeletet, melyben a doge palotának akkor sala novissimának (ma sala dello scrutino) nevezett termét jelölte ki a könyvtár céljaira. A mikor azután 1485-ben a termet a negyventagú tanács ülései számára igénybe vették, a terem egyik oldalán tolták össze s rakták egymásra a 30 betűvel jelölt szekrényt, melyben Bessarion kézíratait elküldte. Ez az elhelyezési mód annyira nem felelt meg, hogy a szenátus 1490 május 8-án kelt rendeletével kimondotta a kódexek czélszerűbb elhelyezésének szükségét. Egy ideig azt tervezték, hogy a döméseknek a SS. Giovanni e Paolo templom mellett fennálló könyvtárában helyezik letétbe, míg végre 1515-ben külön könyvtáráépület építését határozták el.

Az építkezéshez 1529-ben fogtak Giacomo Sansovino tervei szerint s a remek épület ma is egyik legszebb disze a Szent Márk-térnek. A könyvtári terem három felől kapott természetes világítást, 21 kerek mezőre osztott boltozatát hét festőművész köztük Paolo Veronese, 3—3 sikerült képe diszíti. A falak mentén köröskörül helyezték el a kéziratok szekrényeket, melyek embermagasságnyra nyultak föl. Fölöttük Tintoretto, Veronese s más művészek festményei voltak láthatók, melyek a leghíresebb bölcseleket és tudósokat ábrázolták. A fényes berendezés 1553-ra készült el s nagyban hozzájárult a könyvtár további föllendüléséhez.

A marienburgi Guilandinus Menyhért, pádovai tanár, híres botanikus halálakor (1589) egész könyvtárát a köztársaságra hagyta, 1000 scudival együtt, a mit új állványok beszerzésére szánt. Kevéssel utóbb szállott a könyvtárra Giovanni Grimani aquilejai

patriárcha gyűjteménye, majd Domenico Grimani bíbornoknak 1523-ban a könyvtárra testált remek breviáriuma, 1592-ben került a könyvtárba.

Giacopo Contarini da San Samuele páratlan kézirat- és könyvgyűjteménye, mely elsősorban a Velenczére vonatkozó iratokban volt gazdag, a kiváló tudós hírében álló nobile halála után, 1595-ben szintén a szenátusra szállott s igen sok saját aláírásával ellátott mű még ma is megvan a Marcianában. A Contarini kéziratok száma 1844-ben, Gintl szerint¹ 95 volt, ebből 15 görög, 38 latin s a többi olasz.

A Rómában elhalt ifjabb Aldo Manuzio is a Marcianára hagyta gyönyörű könyvgyűjteményét, de annyira el volt adósodva, hogy örökösei még a könyvtárt is értékesítették, csakhogy a hitelezőket kielégíthessék. A szenátus pört is indított, de nem sokra ment vele.

A szenátus már 1603-ban elrendelte, hogy a velencei község területén megjelenő minden műből egy köteles példány adandó a könyvtárnak. 1650-ben 300 darab aranyat utaltak ki a közpénzekből külföldön megjelent új könyvek beszerzésére s ezentúl a könyvtárt vétel útján is rendszeresen gyarapították. Az ajándékozók sem maradtak el, úgy hogy a felszaporodott anyag újabb föllállítására kellett gondolni. Ezt 1685-ben Silvestro Valerio, akkori procurator és könyvtáros s későbbi doge hajtotta végre. Ez időben új szerkezetű könyvtári szekrényeket szereztek be s a könyveket megszabadították lánczaiktól.

1734-ben halt meg Giovanni Battista Recanati, tudománykedvelő velencei nemes, a ki legbecsesebb kézirateit a Marcianának hagyományozta. Gintl szerint² 105 kódex tulajdonítható kétségtelenül Recanatinak, közte 49 darab görög. E jelentős hagyományt a könyvtárépületben külön fölirat örökítette meg. Az ekként fölszaporodott kéziratokról a szenátus 1736-ban kelt rendeleteivel elrendelte a pontos katalógus kiadását. Ez meg is jelent 1740—41-ben Oechi Simon velencei sajtójában két kötetben, Antonio Maria Zanetti könyvtáros és Antonio Buongiovanni szerkesztésében. A kiadványt a szenátus aranyéremmel jutalmazta.

¹ I. h. II. Q. 80 l.

² I. h. 1844. III. Q. 38 l.

A XVIII. század vége felé a könyvtár mintegy 20.000 kötetből állt, ebből 2000 kötet kézirat volt, úgy hogy az elhelyezés addigi formája nem bizonyult megfelelőnek. Épen azért az 1763. évben elrendelték az átalakítási munkálatokat, melyek főleg abban álltak, hogy az eddigi polczok fölé karzatos újabb állványokat emeltek. Ez időtájban a könyvtár gyarapítási segélyét is föl-emelték.

Rendkívül sokat gyarapodott a könyvtár az állami kolostorok feloszlatása alkalmával. Könyvanyaguk legnagyobb részét 1797-ben a Marcianába kebelezték be, de a javát később Párisba szállították át, a honnan ugyan Napoleon bukása után visszareklamálták, de a hiányos jegyzékek következtében csak igen keveset kaptak vissza. A Marcianába kebeleztetett könyvtárak közt a delle Zattere-dominikánus könyvtár volt a legjelentősebb, mert ez úton az Apostolo Zenonak oda letéteményezett kéziratai is a Sz. Márk-könyvtárba jutottak. Fontos gyarapodásra tett szert még a SS. Giovanni e Paolo melletti dominikánusok s a S. Giorgio Maggiore kolostor benzéseinek könyvtárával is. A rendkívül felzaporodott könyveket 1816-ban I. Ferencz császár rendeletéből a doge-palota második emeletére vitték át s több tágas szobán kívül a sala del consiglio grande és a sala dello scrutinot jelölték ki felállítására. A felállítás munkáját 1820-ban hajtotta végre az akkori könyvtáros, abbate Giacomo Morelli.

Az 1821-ik év december 19-én tűz ütött ki az épületben, melyet szerencsére hamarosan elfojtottak, de a mely elég volt ahhoz, hogy az osztrák kormány kitelepítse az ott lévő hivatalokat. A palotában a könyvtáron kívül csupán a Museo archeologico, az Istituto Veneto és az Ateneo maradt meg s az épület csakugyan a tudomány, irodalom és művészet aziluma lett, a mint ezt I. Ferencz dekretuma mondja. Ez a megoldás, mely a fényes termék egy részét túlságosan megterhelte s a mellett a nagyobb közönség elől is elzárta, nem lehetett végleges. 1866 óta egyre többen és gyakrabban sürgették a könyvtár máshová helyezését. Szó volt a S. Zaccharia kolostorról, a palazzo Cornerről s más épületekről is, melyek e vélemények szerint alkalmasabbak lettek volna a könyvtár befogadására, de a szót nem követte a tett s minden a régiben maradt. Végre az épület falain oly fokú elváltozások jelentkeztek, melyek az elhelyezés sürgős megvalósítását

tették szükségessé. A nemzeti törvényhozás 1900 júliusában szavazta meg a Marciana számára a Zeccha palotáját, melyet egyebek közt már az a körülmény is nagyon beajánlott, hogy a könyvtár továbbra is ama hely közvetlen szomszédságában maradhaj, a hová első alapítói szánták.

Az épület átalakítási munkálatai azonban csak két év multán kezdődtek meg s a Campenile beomlása következtében egy időre ismét megakadtak, mígnem kétségtelenül bebizonyult az átalakítandó épület teljes biztonsága.

Az átalakítási munkálatoknál — mint Morpurgo, akkori könyvtárigazgató írja — a következő főirányelvek érvényesültek: az épület hordozóképességének biztosítása; a választófalaknak a lehetőséghez képest való csökkentése; tágas, világos és levegős könyvraktárak létesítése, a nélkül, hogy az épület szerkezetét módosítani kellene.

Alessandro Inselvini mérnök e feladatnak az érdekeltek teljes megalégedésére tett eleget. Különösen szerencsésen oldotta meg az olvasóterem kérdését: e czélból az épület gyönyörű udvarát kettős üvegfedéllel látta el, a melyen át az ekként létesített tágas (24 × 12 méter) terem jó megvilágításban s kellő szellőztetésben részesül. Az udvar átalakítási költségei 33.000 lírát emésztettek föl. Az épület belső helyiségeinek átalakítása mintegy 57.000 lírába került, a mi már magában is eléggé bizonyítja, hogy nagyobb szabású átépítésre nem volt szükség. A tűzbiztonsági és fűtési berendezés további 14.000 líra kiadást okozott.

A könyvraktárak úgy világítás, mint alaprajzi elrendezés szempontjából elég tűrhetőek, bútorozásuk pedig — Lipmann-féle vasállványok — a legkényesebb igényeket is kielégítik. Ez állványok 3000 m²-nyi területen 8500 folyóméter könyv felállításra alkalmasak s 54.000 lírába kerültek. Az állványok szélessége 1·10, 1·00 és 0·90 m. közt ingadozik; a polczok mélysége két-két hetedrészben 0·40 és 0·25 m., egy-egy hetedrészben 0·35, 0·29 és 0·22 m. A polczok az állványokon alulról fölfelé keskenyedő sorrendben kerültek alkalmazásba, úgy hogy a személyzet még azon állványsorok közt is elég kényelmesen mozoghat, a melyeknél az alsó polczok köze csupán 0·80 m.

A vasállványok mellett mintegy 1000 folyómétert kitevő

régi fapolezot is átvittek a régi épületből s ezzel a kéziratári olvasóterem, a Sala Bessarione és az igazgatói helyiség szükségleteit látták el.

A könyvtári helyiségek fontosabbjait elrekesztő vasajtó, a 100 személyre berendezett olvasóterem bútorozási költségei s egyéb berendezési kiadások együtt 20.000 lírát igényeltek, míg az átköltözködés 10.000 lírába került.

A Marciana vezetősége az átköltözésnél teljesen végrehajtotta azt a már régebben megkezdett munkát, hogy az 1880 óta megjelent nyomtatványokat teljesen elkülönítette a régebbi anyagtól s folytatólagos számozással ellátva állította föl, míg a régi anyagot a régi s nehézkes szakrendszer alapján helyezték a modern vasállványokra. Ugyancsak külön választották s újra rendezték a folyóiratokat és gyűjteményes vállalatokat, valamint a kéziratári olvasóterem 7000 kötetes kézikönyvtárát, melynek összeállításánál a kéziratár jellegének megfelelően irodalomtörténeti szempontok voltak irányadók. Az átszállítás 1905-ben történt meg.

Jelenlegi állapotában a könyvtár bejárója a piazzán, a molótól számított ötödik bolthajtás alatt van. A tágas előcsarnokból jobbra nyílik az új, barátságos olvasóterem, melyen a bejárómenti fal középső fülkéjébe helyezett Petrarca-szobor ábrándos tekintete látszik uralkodni. A terem baloldalán van a könyvikölcsönző helyiség, a hol az olvasók kitöltik kérélapjaikat s átveszik a könyveket. A Petrarcaról nevezett olvasóteremmel szemben, az előcsarnok baloldalán nyílnak a fentartott olvasótermek, a hová csakis jeggyel léphet be a kutató s a hol a ritka nyomtatványokat és kéziratokat olvassák. Az első emeletre szép kétágú lépcső vezet. Itt van elhelyezve, közvetlen az igazgató szobájának szomszédságában, a Sala Bessarione: a legbecsesebb kéziratok őrzésére s az állandó kiállítás befogadására használt gyönyörű terem. A terem legtöbbször hírnévre szert tett kincse Grimani bibornok esodásán miniált breviáriuma, melyet a jelenlegi igazgató, Carlo Frati, lekötelező szívességéből eredetiben is megismerhettem s a melyről alább, Coggiola magvas tanulmánya nyomán, bővebben is fogok szólni.

A kiállítási teremtől jobbra van még egy kézirati repozitórium, míg az emelet többi részét a hivatalnokok helyiségei s

főleg a könyvraktárak töltik meg. Ugyanily rendeltetése van a II. emelet helyiségeinek, melyek során egy terem az inkunábulumok őrzésére van fentartva. A III. emeleten szintén könyvtárak, továbbá a fényképészeti műterem találtak otthont. Az épületet egy hosszú folyosó választja el a Sansovino építette egykori Libreria palotájától, mely ez idő szerint királyi lak, de a melyet előreláthatóan rövid időn belül vissza fog hódítani eredeti rendeltetésének az egyre növekvő könyvtár.

A könyvtár ugyanoly órákban van nyitva a közönség számára, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára, vagyis délelőtt 9-től délután 4-ig. A nagy olvasóterembe bárki szabadon bemehet s minden korlátozás nélkül használhatja az amerikai fiókokban elhelyezett czédula-katalógust. Házon kívüli kikölcöszés, ha csak czímeliákról nincs szó, bizonyos korlátozás mellett meg van engedve. Az egész könyvtár szervezetét s kezelését modern, szabadelvű szellem lengi át.

II.

A Marciana történetének s mai helyzetének e vázlatával kapcsolatban ismertetjük azokat az eredményeket, melyeket Giulio Coggiola, a könyvtár egyik legszebb kézírata, a Grimani-breviarium gyönyörű hasonmás kiadásához írt bevezetésében¹ a kódex történetére s elkészültére nézve megállapított.

Dominico Grimani bibornok a renaissance művészetkedvelő nagyjai közt igen tiszteletreméltó helyet foglal el. Műveltségéről, filológiai képzettségéről szép számban ránk maradt munkái tanuskodnak s igazolják a kortársak föllengző panegirikusait. Velencei palotájában felhalmozott antik műkincseit számra és értékre Müntz a capitoliumi és vatikáni gyűjteményekkel egy sorba helyezi. Képtára izlésének önállóságáról tanuskodott, a mennyiben e korban szokatlan nagy számmal voltak benn képviselve a flamand festők. Könyv- és kéziratgyűjteménye pedig mintegy 8000 kötetre tehető.

E nagy gyűjtemény legszebb gyöngye az a hires imakönyv,

¹ Das Breviarium Grimani in der St. Markus-Bibliothek in Venedig. Seine Geschichte und seine Kunst. Leiden—Leipzig, 1911. Sijhoff és Hiersemann. 2° 205., 57. l.

a melyet Grimani Antonio Siciliano útján vásárolt s a melynek a tudós bibornok mai hírnevét is köszönheti. Eddig úgy hitte a szaktudomány, hogy a breviárium 1489-ben került Grimani birtokába; ez a dátum azonban Coggiola szerint meg nem állhat. Legelőször 1520-ban történik róla említés a bibornoknak október 2-án kelt végrendeletében, még pedig olyan megjegyzések kíséretében, a melyekből azt következtethetjük, hogy a mű csak nemrég került tulajdonába. Másodszor 1523-iki végrendeletében emlékezik meg a «Breviarium meum pulcherrimum»-ról, melyet életfogytiglani használatra Marino unokaöcsésére hagyományoz, de azzal a kikötéssel, hogy Marino halála után a velencei köztársaság tulajdonába fog átmenni. Alig néhány héttel a végrendelet kelte után a bőkezű meczenás jobblétre szenderült s a remek kódex a rendelkezés értelmében minden valószínűség szerint azonnal Marino Grimani birtokába jutott, a ki 1546-ban halt meg Orvietóban, egészen váratlanul, esetleg mérgezés következtében. A kódexnek már most a köztársaság tulajdonába kellett volna átmennie, azonban nem így történt. A fényes breviáriumot ugyanis Marino testvéröcsese, Giovanni Grimani vette magához és csupán 1592. november 30-án súlyos és reménytelen betegségében bizta meg Marco Antonio Barbaro sz. márkí prokurátort, hogy a kötetet a velencei dogénak átszolgáltassa, a mi meg is történt.

Coggiola megezáfolja azt az eddig közkeletű állítást, hogy a kódex csak azután, a köztársaság hálájából kifolyólag nyerte volna aranyozott ezüst veretekkel s Domenico Grimani arczképével ellátott piros bársonykötését. A kötésen látható arczkép rokonsága szerinte annyira feltűnő Camelio emlékérmével, hogy Coggiola ezt is Camelio munkájának s a bibornok idejében készültnek tartja, a keret ornamentikájáról pedig kimutatja, hogy egyéb quattrocento-korabeli diszítőrészletekkel rokon s így 1592 körül egyáltalán nem is készülhetett. Ellenben a táblákra alkalmazott föliratos plaketteket és családi czimert hihetőleg csupán Giovanni Grimani készítette pótlólag a kódex átadása alkalmával.

A kódexet a doge a S. Marco templom kinstárába kebelezte be, a hol kétszáz éven át hol a vasszekrényben, hol meg egyik fali fülkébe téve őrizték. A velencei Szent Márk könyv-

tárba s így nagyobb nyilvánosságra a páratlan becsű kézirat csakis az 1797-ben beállott kormányforma-változásból kifolyólag jutott, az akkori könyvtáros, Morelli fáradhatatlan közbenjárására. A kéziratot Morelli hosszas huzavona után 1801 november 23-án vette a Marciana birtokába. Úgy ő, mint közvetlen utóda, Bettio, oly feltékenyen örködték e mérhetetlen kincs fölött, hogy csakis a kiválasztottak egy igen kis töredékének tették hozzáférhetővé. Csakis fejedelmi személyek s egyéb előkelőségek lapozhattak benne s 1853-ig csupán kétszer hagyta el a könyvtár helyiségeit, egyszer 1823-ban az osztrák császári pár látogatása alkalmával s ismét egyszer 1846-ban a Velenczében időző orosz czárné óhajására. De azóta egyre növekszik az érdeklődők száma s a vezetőség mind nehezebben zárkózhatik el ezek óhajása elől. Épen azért már jókor hozzáfogtak a reprodukálásához.

A reprodukálás első kísérlete 1862-ből datálódik, a mikor Perini a londoni világkiállítás részére a 110, közel egész lapra terjedő miniatúrát eredeti nagyságában lefényképezte. Kevéssel azután (1864), Curmer francia kiadó adott vissza 35 miniatúrt és több keretrajtot színes könyvomban *Les évangiles des dimanches et des fêtes de l'année* cz. háromkötetes diszművében. Ezentúl az eredeti egy-két lapját csupán a hét bizonyos napjain mutatták be a közönségnek, később pedig (1875) egy üvegszekrénykét készítettek a számára, a melyben a kódex kötése és két időről-időre más-más helyen felütött lapja kényelmesen szemlélhető. A jelenleg használatos művészi kivitelű szekrényke 1905-ben készült.

Coggiola egész fejezetet szentel (53–118. l.) a breviárium eladója, Antonio Siciliano személyének, a kit Zanetto tévesen Antonello da Messina festőművésszel azonosított. Annyit sikerült megállapítania, hogy ez a «messer Antonio Siciliano» azonos a római Doria Pamphili-képtár egy diptichonján ábrázolt lovaggal, a kinek czimere a breviárium 81^a lapján is előfordul. A czimemben látható rózsák Coggiola szerint lehetővé teszik, hogy egy, a XV. századbéli messinai kereskedők közt sűrűn szerepelt Rosa-, di Roşa-, De la Rosa-családra gondoljunk, de ez csak föltevés marad mindaddig, míg a czimert viselő család végleg föl nem lesz derítve.

Miként került Messer Antonio czimere a 81^a lapra, erre nézve

Coggiola azt tételezi föl, hogy Antonio már eredetileg azzal a czélzattal készíttette a kéziratot, hogy túlrad rajta s a kérdéses helyre csak mintegy a maga emlékének megörökítésekép tétette czimerét. Ez azonban csak az esetben áll meg, ha a czimerről kimutatható, hogy utólag került a kódexbe. A kódex ugyanis határozott esetből kellett, hogy készüljön, erre vall az a körülmény, hogy az eredeti s hihetőleg a megrendelő czimerét, esetleg arczképét is feltüntető cím lapot kivágták s üres hártyalappal pótolták; már pedig, ha Antonio Siciliano már azzal a czélzattal rendelte meg, hogy megfelelő bibliofilnél értékesíti, úgy a címlapon üresen hagyta volna a czimer vagy kép számára való helyet s nem vágatta volna ki. — A fejezet többi részében Coggiola az Anonimo Morellianonak nevezett följegyzésekkel foglalkozik, a melyeknek, mint egykorú emlékeknek nagy hitelük volt. Kimutatja, hogy szerzőjük, A. Michels, a ki azonban aligha látta a kardinális gyűjteményét és csak hallomásból beszél róla.

Dolgozata III. fejezetében Coggiola aprólékos gonddal írja le a nagybecsű kódexet. A 100 füzetből — jobbára quaterniókból — álló kódex minden ív-füzetét pontosan felsorolja s több helyt megállapítja, hogy egyes lapokat — főleg az egész oldalas miniaturák közül — a kódex összeállításakor iktattak be az anyag közé. Az ilyen betoldott miniaturák száma 49, melyek nagy részénél a keretet némileg kitoldozták, hogy méretük a szöveghasábokéval összhangba kerüljön. Többnél ez a kitoldozás elmaradt, a mikor is a formátumkülönbség legott szembetűnik. A toldás 10×5 mm.-re rüg.

Hogy a kódex többféle kéz munkája, az már a felületes átlapozásnál is szembeötlik. A kézváltás egy vagy több ív végénél áll be, a mi arra vall, hogy az egyes íveket diszítésre különböző művészek közt osztották ki. Az egyes ívek utolsó levelének alján apróbetűs órszavak voltak, melyek az ívek helyes egymásutánját állapították meg. E kusztoszok nagy része a könyvkötő késének esett áldozatul. Coggiola a keretrajzok diszítő motívumai és technikai kivitelük alapján három, *A.*, *B.* és *C.* festőt különböztet meg, a kik felváltva illusztráltak egy vagy több ívet, sőt néha egy íven közösen is dolgoztak. A közösen kidolgozott íveknél leginkább pótlapokról van szó, melyek az elrontott lapok helyettesítésére készültek.

A szöveg kétségkívül még a keretrajzok elkészülte előtt iratott, még pedig valószínűleg Flandriában, az ott letelepedett olasz származású könyvmásolók műhelyében. Coggiola e másoló-műhelyből származó, az egész földkerekségen szétszórt egykorú kéziratok egész sorát említi föl, a melyek betűtípusra a Grimani-féle breviáriummal teljesen azonosak s így vele egy műhelyből kerültek ki. A Grimani-breviárium hihetőleg egyetlen, bámulatosan egyenletes írású, másoló munkája, a kinek írása csupán a testes kötet vége felé vall némi fáradságra. A másoló munkáját hihetőleg az egész kézirat összeállításával megbizott művész, ugyanaz, a kit Coggiolo *A*-val jelöl, irányította s ellenőrizte s ugyanő rendelhette meg a díszítő művészi munka egy részét a *B*, *C*. és esetleg *D*-vel megjelölt többi művésznél vagy művészi műhelynél. Ha egész műhelyek munkásságát tételezzük föl, úgy képesek vagyunk megmagyarázni egyes alakok gyöngébb kivételét, néhány stilisztikai egyenetlenséget s méretbeli hibát, a mi mind a járatlanabb fiatal tanoncok, esetleg nők számlájára írható.

A különböző műhelyekre, illetve mesterekre vonatkozó föltevés egyúttal megmagyarázza a keretrajzok felfogásában, stílusában mutatkozó különbségeket is. Míg egy részük szinte fotografikus hűséggel másolja a természetet, addig egy másik részük viszont teljesen fantasztikus alakokat és színösszeállításokat tartalmaz. A díszítések gazdagságáról és változatosságáról fogalmat alkothat a következő nomenklatura, melyben Coggiola a Grimani-féle breviáriumban ábrázolt növényeket és állatokat összefoglalta.

I. Növények. Sisakvirág (*Aconitum Napellus* L.). — Tikszem (*Anagallis arvensis*). — Harangvirág (*Aquilegia vulg.*) — Százszorszép (*Bellis*). — Borrágó (*Borrago officinalis*). — Kalendula (*Calendula officinalis*). — Csarap (*Calluna*). — Csengetyűvirág (*Campanula*). — Czédrus (*Cedrus Libani*). — Búzavirág (*Centaurea Cyanus*). — Madárhúr (*Cerastium*). — Ibolya (*Cheiranthus*). — Bogács (*Cirsium*). — Gyöngyvirág (*Convallaria maialis*). — Szulák (*Convolvulus*). — Galagonya (*Crataegus*). — Szekfű (*Dianthus*). — Szamócza (*Fragaria*). — Vajfű (*Galeopsis*). — Kékliliom (*Iris germanica*). — Sásliliom (*Iris pseudacorus*). — Árvacsalán (*Lamium*). — Levendula (*Lavendula*). — Hóvirág (*Leucoium*). — Fehér, vörös és turbánliliom (*Lilium candidum, bulbiferum, martagon*). — Len (*Linum*). — Mécsvirág (*Lychnis*). — Mályva (*Malva*). — Nefelejts (*Myosotis*). — Nárczis (*Narcissus*). — Csipkepity (*Nepeta*). — Kandilla (*Nigella arvensis*). — Tavirózsa (*Nuphar*

luteum). — Olajfa (Oleo europaea). — Mákvirág és pipacs (Papaver). — Körtefa (Pirus communis). — Almafa (Pirus malus). — Borsó (Pisum). — Kankalin (Primula). — Cseresznyefa (Prunus cerasus). — Tüdőfű (Pulmonaria). — Tölgyfa (Quercus robur). — Boglárka (Ranunculus). — Ribizke (Ribes rubrum). — Vadrózsa és nemes rózsafajok (Rosa). — Gyalogszeder (Rubus fruticosus). — Nyílfü (Sagittaria). — Zsálya (Salvia). — Szilencz (Silene vulg.). — Csucsor (Solanum). — Lóhere (Trifolium). — Szigorák (Veronica). — Bab (Vicia faba). — Őrökzöld (Vinca minor). — Szagos viola (Viola odorata). — Árvácska (Viola tricolor). — Szőlő (Vitis vinifera).

II. *Állatok.* Jégmadár (Alcedo ispida). — Vadkacsa (Anas boschas). — Angolna (Anguilla vulg.). — Liba (Anser cinereus). — Gém (Ardea cinerea). — Folyami rák (Astacus fluviatilis). — Bagoly (Athene noctua). — Bálna (Balaena mysticus). — Marha (Bos taurus). — Varangyos béka (Bufo vulgaris). — Kutya (Canis familiaris). — Farkas (Canis lupus). — Róka (Canis vulpes). — Kecske (Capra hircus). — Szarvas (Cervus elaphus). — Gólya (Ciconia alba). — Katiczabogár (Coccinella). — Galamb (Columba livia). — Papagáj (Conurus). — Holló és varjú (Corvus corax és C. cornix). — Szarka (Corvus pica). — Fűrj (Coturnix dactylisonans). — Kakuk (Cuculus canorus). — Hattyú (Cycnus olor). — Harsa (Cyprinus carpio). — Ló (Equus caballus). — Szamár (Equus asinus). — Vándorsólyom (Falco peregrinus). — Macska (Felis catus). — Oroszlán (Felis leo). — Hiúz (Felis lynx). — Görény (Foetorius putorius). — Tengelicze (Fringilla carduelis). — Tyúk (Gallus gallorum). — Szajkó (Garrulus glandarius). — Darú (Grus cinerea). — Csiga (Helix). — Fecske (Hirundo rustica). — Farkatlan maki (Inuus ecaudatus). — Pillangók (Lepidoptera). — Tengeri nyúl (Lepus cuniculus). — Nyúl (Lepus timidus). — Szitakötők (Libellulae). — Zöld szöcske (Locusta viridissima). — Zöld gyík (Lacerta viridis). — Legyek (Muscidae). — Egér és patkány (Mus musculus és M. rattus). — Gyöngytyúk (Numida meleagris). — Fülesbagoly (Otus vulgaris). — Juh (Ovis aries). — Czinege (Parus major). — Páva (Pavo cristatus). — Kagyló (Pecten Jacobaeus). — Fogoly (Perdix cinerea). — Fácán (Phasianus colchicus). — Zöld harkály (Picus viridis). — Halak (Pisces). — Evet (Sciurus vulgaris). — Skorpio (Scorpio europaeus). — Gyöngybagoly (Strix flammea). — Vadkan (Sus aper). — Sertés (Sus scropha). — Búbos banka (Upupa epops).

Mint e listából kitetszik, a kódex csupa olyan állat- és növényfajt ábrázol, a melyek már az egész XV. század folyamán el voltak terjedve Európában. — Csupán egyetlen madárka

van, a mely az amerikai papagályra emlékeztet s a mely alkalmas arra, hogy a kézirat keletkezési korát a XV. század utolsó tizedéig tolja föl. Coggiola végül egybeveti a Breviáriumot a korabeli többi fényesen kiállított flandriai kézirattal is és főleg egy C. W. Dyson Perrins birtokában levő kézirattal, a nápolyi nemzeti könyvtár La Flora nevű kéziratával, Brandenburgi Albrecht imakönyvével hozza kapcsolatba.

A nagy miniatűrök művészeiről és stílusáról Coggiola bőbeszédű tanulmánya fonalán nem mond véleményt.

A SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁR QUART. ITAL. 58 JELZETŰ KÓDEXE, TEKINTETTEL AZ OLASZ- ORSZÁGI ATILA MONDAKÖRRE.

DR. ZAMBRA ALAJOSTÓL.

A nemzeti múzeumi könyvtár tulajdonában lévő olasz kéziratok közt a legérdekesebbek és legrégebbek egyike a *quart. ital. 58* jelzetű kódex.¹ E kézírású papír kódex a XV. század végéről való. 228 ujonnan számozott lapot tartalmaz. Kezdődik: «(N)ui uederemo come atilla flagellum dei, pagan crudellissimo naque, et perche muodo el uene al mondo, La persona de quello fu inimiga della cristianitade, et perseguito la fede de cristo...» Végződik: «...Et fo prouisto, chel Rezimento de chandia con el ditto capitano podesse proueder a tutte quelle cose, che paresse, che fosse de segurta della ditta armada, et del hauer di merchadanti, Et quel, che per la maor parte de quelli fosse deliberado, fosse mandado ad exequition». Történetére vonatkozólag a béléspapírjára írt megjegyzésekből kiténik, hogy T. Gar 1845. január havában megvette a kódexet Firenzében L. C. Caccianemicitől és hogy T. Gartól Enrico Corudo vette meg Trentóban 1853. szeptember 12-én. A kódex 1895-ben a Lanfranconi-féle hagyatékából került a Nemzeti Múzeum tulajdonába.

A szóban forgó kódex egy velencei krónikát tartalmaz, mely a város keletkezésének az elbeszélésével kezdődik és 1443-ig terjed. E krónika öt első lapja Attila nagyrészt mondaszerű történetével foglalkozik. A krónika tehát azon velencei

¹ Lásd e tárgyra vonatkozólag szerző «Contributi alla leggenda di Attila in Italia» cz. tanulmányát a «La Bibliofilia» XII. évfolyamának 7–8. füzetében. Külön is meg jelent (Firenze 1910, Leo S. Olschki editore). Ugyanott szerző teljesen közli a *quart. ital. 58* jelzetű kódex Attilára vonatkozó részét, filológiai magyarázatokkal kiegészítve.

krónikák csoportjába tartozik, a melyek Velence történetének természetes bevezetéseként Attila történetével kezdődnek, összefoglalván és átdolgozván erre a célra a hun király körül Olaszországban keletkezett számos elbeszélést és mondát. S krónikánk tényleg a «flagellum dei» furcsa származásának az elbeszélésével kezdődik, s miután röviden elmondta Olaszországban véghez vitt tetteit, a rá vonatkozó részt, Riminiben Giano padovai király keze által történt halálával fejezi be.

A krónika Attila származásánál azt mondja, hogy anyja Ostribardo magyar király leánya, atyja pedig egy kutya volt. A furcsa eset így történt. Ostribardo király leányát a bizánczi császár fiának, Brandianónak szánta; de mivel a leány édesanyja — a krónika szerint Andriana — meghalt volt és a király a leány erényét és tisztaságát nagyon feltette, egy néhány szolgáló leánnyal együtt magas toronyba záratta, a melyhez senkinek sem volt szabad közelednie. Csakhogy a tüzes vérű királyleány egy kis kutyát is hozott magával, a kivel éjjel aludni szokott. Az állat a meleg ágyban gyorsan fejlődött és így megtörténhetett, hogy «... una notte siando el chan caldo Et la dona molto piu siando sotto la pieta hauendo apettito de luxuria, la dona li uolsse el uentre, donde, che questo can la impregno . . .»

Alessandro D'Ancona az Attila olaszországi mondáiról írt nevezetes tanulmányában¹ jól fogta fel és helyesen magyarázta meg azon indokokat, melyek az Attila és pusztításai emléke által az itáliai népek képzeletében előidéztet gyűlölettel együtt közreműködtek abban, hogy a népmonda, mintegy eszköze a posztumus bosszúnak, annyira nem emberi, annyira rendkívüli származást tulajdonítson neki.

Krónikásunk azonban már a legtárgyilagosabb történetíró hangján számol be a furcsa eseményről. Meg van győződve arról, a mit Attila származásáról ír. Gyűlölet nem sugallja sorait. Sőt elbeszélésében bizonyos fokú jóindulat vehető észre a szegény királyleány iránt, a kiben atyja bizalmatlanságának és a saját vére forróságának áldozatát látja és némi szánalom a végzetesen különös frigyből származó hős iránt.

¹ Alessandro D'Ancona, Studj di critica e storia letteraria (361—500 old.) Bologna 1880, Zanichelli ed.

Attiláról mint személyről, határozott jóindulattal ír a krónikás, a mi azonban nem gátolja abban, hogy elbeszélését velencei volta önérzetével ne egyeztesse össze. «... fo del suo campo valloroxo signor, et animoxo». Nem hátrált az elesett katonák tömeges hullái elől, akkor sem, ha az elestek az ő katonái voltak. A krónikás elismeri, hogy Attila igen erős, igen hatalmas. Latin, velencei önérzete azonban nem engedheti, hogy Attilát mint a legerősebbet, a leghatalmasabbat tüntesse föl. Ha nem is erősebb Attilánál Giano (Janus), Padova királya és a keresztény csapatok vezére, kit Attila még sem képes legyőzni, bár vele többször mérkőzik össze, erősebb nála Konstantin, a ki a krónika szerint Attila olaszországi hadjáratának idejében 421-ben uralkodott Konstantinápolyban s a ki a krónikás lelki világában a kereszténység, az Attilától veszélyeztetett Olaszország és vallása védő angyalaként szerepel, a kiről feltétlenül hinni és hangoztatni kell — ha nem másért, pszichológiai okból — hogy a leghatalmasabb a világon. Erre vonatkozólag érdekes a következő passzus: «... Et sentando lo imperator constantin le nouitade fatte per atilla alla cristianitade haue grande paura...» A krónikás az igazat írta, midőn Konstantinról azt állította, hogy megijedt, de rögtön belátja, hogy ez — habár igaz — így nem maradhat; hogy Konstantin nem ijedhet meg, s azért rögtön kimagyarazza magát és hozzá teszi «cioe haue pena, et dolor, che la fede de cristo fusse cosi perchossa».

Attila származásának elbeszélése után, rátér viselt dolgai előadására. Ezek közül csak olaszországi hadjáratáról van tudomása, vagy inkább helyesebben, annak egyes történelmi és mondaszerű mozzanatairól. S mint az e tárggyal foglalkozó olasz krónikák legnagyobb része, teljesen mellőzi Attila németországi, galliai és spanyolországi hadjárait.

A krónikás elbeszélésének e részében is nagyon elnéző Attila irányában. Mintha az volna a szándéka, hogy Attila olaszországi hadjáratát inkább védő hadjáratnak tüntesse fel, mint támadó betörésnek: «... et sentando (Attila), che li christiani multiplicaua, et eran quasi alli confini di ongaria; El ditto tiran, et pagan crudelissimo deliberó de perseguitarli...» ami krónikánk szerint 421-ben történik. Így állván a dolgok.

Attila — mint előrelátó és birodalmának és hitének épségét féltő fejedelem — nem igen tehetett volna mást, mint megtámadni és üldözni a túlságosan szaporodó és birodalma határaihoz veszedelmesen közeledő keresztényeket.

A mint fentebb említettük, Attila hadi tettei közül, krónikánk csakis itáliai hadjáratát említi, ebben is főleg Aquileia és Rimini ostromára szorítkozva. E két ostromot, de különösen az utolsót alaposan tárgyalja. Firenzéről, Rómáról, Modenáról és a többi számos a monda szerint Attilától megtámadott, vagy elpusztított olasz városról szó sincs. Ravenna ostromára alig egy halvány utalás: «... se messe ad andar con lo suo exercito contra Rimano, ... onde el uene a Rauena, et quella lui destrusse...» Ép hogy említi a nevezetes padovai ostromot: «... Siando adoncha atilla a campo a padoa, in breue haue quella, et arsella, et destruxella...» Viszont később, midőn Attila álruhában behatol majd Riminibe és az oda menekült Janustól felismerve, életével fog lakolni vakmerőségeért, a két király párbeszédében gyakran fog utalni Padova híres ostromára, mely a közép- és újkorban kedvelt énekek és hősköltmények tárgya volt. Attila lombardiai betörésére csak e kevés szó vonatkozik: «... et cossi (arse e distrusse) molti luogi del padoan, et de lombardia, et de itallia...»

De haladjunk sorjában. Ostribardo megtudja a toronyban történeteket és leányát egy magyar báróhoz férjhez adja, a ki rövid idővel rá, legnagyobb meglepetésére egy tőle nem származó, kutya arczu fiúnak apjává lesz. Az érdek úgy látszik a becsületnél akkor is többet nyomott a latban: a jó báró «azért is, hogy el ne veszítse Magyarország trónját, semmit nem mert tenni a nő és a gyermek ellen, a nő t. i. egyetlen leánya volt Ostribardónak».

Attila erős, nagy emberré lesz, megüresedvén a trón, kezébe veszi az ország kormánypálcáját és aggódva a keresztények már említett szaporodásán, 421-ben Olaszország ellen vonul. Az első felsőolaszországi város, mely szembe szállni kénytelen a hun hadsereggel, s mely megállítja Attilát pusztító előrenyomulásában Aquileia. Királya Minelapo védelmére hívja a padovai királyt, Janust, a vicenzai Alfonsin grófot, a concordiai királyt stb. Ezek között rögtön kiválik Janus, «... capitano, et

principal governador de cristiani . . . » A hősiesség védelem daczára, a keresztény királyok kénytelenek megbarátkozni a város megadásának eszméjével.

Az Aquileia ostromára vonatkozó mondabeli anyag közül krónikánk csakis a fakatonákkal véghez vitt cselet említi, melyhez Janus király ravaszul folyamodott, hogy a várost titokban kiürítse, s emellett az ostromló sereg azt higgye, hogy még védve van. Janus király t. i., mielőtt a várost kiürítette volna, falaira paizsokkal és sisakokkal felfegyverzett fabábukat állít. Attila ezeket őrt álló katonáknak nézi és több napig nem mer közeledni a városhoz. Végre egyik hadnagya kezéből felszáll egy sólyom és leereszkedik az egyik aquileiai fakatonára sisakjára. A katona természetesen nem mozdul és erre Attila észreveszi, hogy rászédtek. Bevonul az üres városba és felgyújtja.

Krónikásunk úgy látszik idegenkedett attól az eszmétől, hogy az erős Aquileiát Attila erőszakkal foglalta el, s azért a golyák változata helyett ezt választotta, mely önéreztét jobban elégítette ki.

Concordia és Altino városok mondaszerű ostromai nem szerepelnek krónikánkban. E városok lakói megelőzik Attila közeledését és a laguna szigeteire menekülnek. Ott több várost alapítanak: Chaurolé-t és Chandianá-t. Ezt meghallja Attila, a tenger felé tart és elpusztítja Axolló-t (Asolo), Hovederzót (Oderzo) és Trevisót.

Ezalatt a kiürített Aquileiaból Janus király Padova városába menekül. Attila ellenben Feltrét ostromolja és beveszi. Janusnak Pádovában nincs maradása: a ferrarai gróffal, Guarnierrel Riminibe vonul vissza. Attila követi. Így jutunk az utolsó, a legnevezetesebb hadi tettehez, Rimini ostromához.

Az ostrom kezdetének előestéjén Attila azt álmodja, hogy egy keresztény lovag megöli. (Más mondákban az álom Concordia ostromát előzi meg.) Attila rögtön előhivatja táltosait, a kik Janus személyében vélik találni Attila álombeli megölgjét. Azzal vigasztalják azonban, hogy mindaddig nem fog meghalni, a míg negyven keresztény várost el nem pusztít. Attila azonban az álom hatása alatt, jól ismerve Janus erejét, levelet ír neki, melyben felszólítja, hogy legyen pogánynya. Ebben az esetben visszaadja neki Padovát és elhagyja Olaszországot. Janus vissza-

utasítja az ajánlatot és erre Attila mindenre készen megkezdí az ostromot.

A hun fejedelem ostrom közben álrúhában behatol a városba, azzal a szándékkal, hogy Janust megöli. Találkozik is vele. Janus épen sakkokkal, Armossal, Rimini urával. Attila nem eléggé óvatos, elárulja magát és hasztalan könyörgések után, Janus megöli.

Az esemény legapróbb részleteiben le van írva és a krónika Attilára vonatkozó részének legérdekesebb pontja.

Figyelemre méltó benne a Janus és a felismert Attila közötti párbeszéd, melyre már utaltunk. A pádovai ostrom sok vonatkozásával találkozunk benne, a mely ostromról a krónika illető helye alig tesz említést és a mely kedvencz tárgya volt a XIV—XVI. századbéli olasz énekeseknek és költőknek.

Az erre vonatkozó mondákban azt olvassuk, hogy a megostromlott Padova falai alatt Homeros énekeihez és az Antenor utódai ereiben keringő trójai vérhez méltó epikai csaták folynak le. Attila mintegy lovagja a Tafelrundenak, vagy mintegy palatinusa Nagy Károlynak párviadalra hívja ki Janust. A mérkőzés zárt helyen történik. Janus lerántja lováról ellenfelét; kardjával levágta már kutya-füleinek egyikét, már-már fejét vágja le, a midőn betör a párbaj szent helyszínére ötszáz hun lovas, királyát megmenti és foglyul ejti Janust, a győzöt. De a lovagias Attila nemcsak hogy rögtön szabadon bocsátatja Janust, hanem az ötszáz hun lovagot, aki a lovagiasság legelemibb szabályát oly durván megsértette, felakasztatja.

Az ilyen és hasonló mondáknak s hőskölteményeknek nagyon elterjedteknek és ismerteknek kellett lenniök a XV. században, a midőn krónikásunk megírta krónikáját: az akkori olvasó vagy hallgató közönség nem igen értette volna a vonatkozásokat, melyekre a krónikás a Janus és a felismert Attila közötti párbeszédben utal, ha nem lett volna tisztában azzal a komplexummal, melynek részét alkották.

Krónikánkban a felismert Attila az őt halállal fenyegető Janusnak azt mondja: «...ho Re ianus tu fusti mio prexon, et io non te amazai, et cosi penso, che tu non serai si crudel che tu mi occidi...» De Janus nem enged, s ekkor Attila újabb padovai reminiszcenziákhoz folyamodik: «...porai tu

esser tanto crudelle, perche come tu sai, jo te deliberai dauanti la tua cita de patauia, quando li mei homini te seguivan, et io li fexi morir . . . » Erre Janus azt válaszolja: « . . . quel, che tu me festi, tu el festi per saluar quello, che tu me haueui promesso, perche come tu sai conbatando con ti, jo te getai a terra, et haueriate morto, se li tui no fusseno uenuti a sochorerte, et perció tu me deliberasti, et festi quel, che tu doueui, perche tu mi haueui afidato, et dato la tua fede . . . »

Janus király miután Attilát megölte, előhivat egy fogoly hun vezért, s átadja neki Attila fejét azzal, hogy azt a táborba vigye. A hunok felismerik, sokat sírnak fölötte, «s miután kisérték magukat, kellett, hogy hallgassanak» és Pandiacho vezetése alatt elhagyják Olaszországot. Friuli határán találkoznak az olasz keresztények segítségére siető bizánczi hadsereggel, melynek vezére Ragio, Konstantin császár fia, szétveri őket. Pandiacho megmenekül, de odahaza megöli őt egy bizonyos Guisipelo. Et cosi fini atilla flagellum dei con il suo exercito . . .

E helyen, habár kódexismertetésünk körétől messze esik, célszerűnek tartjuk főbb vonásaiban röviden ismertetni az olaszországi Attila monda kört, főleg Alessandro D'Ancona alapján. Ez által azok, a kik elolvasták a quart. ital. 58 jelzetű kódex első öt lapjában foglalt és a fentiekben vázolt Attila-mondát, azt az olaszországi Attila mondakör egészébe beleilleszthetik.

Attila olaszországi hadjárata a Kr. u. V. század legnevezetesebb eseménye. Oly esemény, mely gyors lefolyásánál és retentő következményeinél fogva a legalkalmasabb volt arra, hogy mély és maradandó nyomokat hagyjon az elpusztított Felső-Olaszország lakosságának fantáziájában, s így magva legyen a később keletkezett Attila-mondáknak.

A monda mindig hű, megbízható tükre volt azon nép lelki világának és pszichológiai állapotának, a melynél keletkezett. Az a mi emitt lelkesedés, szerelem, dicsőség — amott gyűlölet és megvetés. Mahomednak minden elképzelhető erényt tulajdonítanak a vele foglalkozó arabs mondák: nyugaton ellenben mindennek a homlokegyenest ellenkezőjét találjuk, habár itt is élénken foglalkozik vele a monda.

Hasonlóképen történik Attilával. Velé egyaránt foglalkozik a latin népek mondája és a germánoké, de mily ellentétes eredményekkel. Míg a nem latin eredetű Attila-mondák a Róma ellen irányult összes események, a római birodalom összes ellenségei központjává teszik őt, sőt vele egykorúnak és társának nyilvánítják Hermanarichot és Teodorichot, holott az első Attila előtt halt meg, a másik pedig nyolcz évvel Attila halála után született — addig a latin népek mondái a régi római tartományok földjén található összes romokat neki tulajdonították, őt okozták minden mészárlással, sőt terhére rótták Orsolyának és 11.000 szüz társának lemészárlását.

A latin földön és különösen Itáliában keletkezett Attila-mondák nagy sokaságát Thierry úgy magyarázza, hogy a hun betörés okozta veszedelem és félelem elmulása után, a latin városok dicsőségüknek tartották, ha Attila őket valamikor meglátogatta és ha ellene ellenállást fejtettek ki. Azért történetükben okvetlenül kellett szerepelnie Attilának. D'Ancona ezen a nemzeti önérzetre visszavezethető körülményen kívül, egy bizonyos fokú előítéletet is vél találni e mondák keletkezésének indító okaiban.

Attilát ugyanis az isteni hatalom büntető eszközének tartották (flagellum dei). Remélhető volt tehát, hogy azok a városok, a melyeknek részük volt már az Isten haragjában, többé nem fognak bűnhődni. Ezért sok város arra törekedett, hogy néhány Attilától szenvedett csapást tudjon kimutatni.

Tudvalévő dolog, hogy Attila nem kelt át a Po folyón. Ennek daczára a Pótól meglehetősen messze fekvő *Firenze* pusztítását neki tulajdonítja. Ezzel az eseménnyel több firenzei krónikás foglalkozik. Köztük Malaspina azt írja, hogy a kopasz fejű és kutyafülű Attila Firenzét nem tudta erőszakkal bevenni. Cselhez folyamodik tehát. Egyenkint meghívja a firenzei fiatalokat — mindennap egyet — megvendégeli őket, ebéd után megöleti és holttestüket az Arnóba dobja. Attila így 2000 erős fiatal firenzeit öl meg. A firenzeiek csak az Arno folyó piros színéről kezdik sejteni a dolgot, de késő, mert Attila az ilyenképen megtizedelt lakosságot könnyű szerrel legyőzi és a várost elpusztítja. Kevéssel rá azonban a Maremmában meghal. Malaspina krónikája egy néhány történeti adatot is tartalmaz, de ezek

Totilára és nem Attilára vonatkoznak. Innen van az, hogy krónikájának több másolatában Attila helyett Totilat olvassuk. Más kódex kiigazodni nem tudván, egyszerűen azt írja «Attila vagy Totila». Annál nagyobb a zavar Villaniban és Pucciban.

A *római* mondáknak tudomásuk van az Attila ostromolta Róma falai alatt lezajlott csodás esatáról. Damascius szerint megnyitk a sírok, s felkeltek a meghaltak lelkei, hogy Attila hadai ellen harcoljanak. A légi csata három nap és három éjszaka tartott. A római bástyákon megjelölték a furesa hadített pontos helyét és Leó pápa találkozása a Mincio partjáról a Tevere partjára vándorolt át.

A *ravennai* egyház komoly és hatalmas vetélytársa volt akkoriban Rómának: a világ fölötti hegemoniáról volt szó. Természetes tehát, hogy a ravennai mondák is felvették a harcot Róma ellen és a ravennai pontifexnek. Jánosnak vindikálták a Leónak tulajdonított tettet. Egy másik — Róma ügyét szolgáló — ravennai monda szerint, János lecsillapítja Attila haragját, sőt megígéri neki a várost a császári kincsekkel együtt, ha Róma ellen vonul és ha kiüzi onnan az eretnek Leót. Attila el is indul, útközben azonban találkozik Leóval, ki meggyőzi őt János alávalóságáról. Erre megfordul, beveszi Ravennát, saját kezével megöli Jánost papjaival együtt és ünnepélyesen kijelenti, hogy hasonlóképen fog elbánni mindazokkal, a kik nem ismerik el a római pápa fensőbbiségét. Ime Attila mint teologus és mint a római pápák jogainak védője.

A *modenai* monda hű mása a troyesinak, a hol a hirtelen megvakult hunok át haladnak a városon és mezőket látnak csupán.

Romantikusabb a *rimini-i* monda. Sokkal messzebb áll a valóságtól, mint a firenzei, római, ravennai, vagy modenai mondák. A rimini-i monda mely kódexünk Attilára vonatkozó részének javarészét teszi, a venetói Attila mondákkal van szerves összefüggésben, azért később azokkal kapcsolatosan említjük majd.

A Po folyón túl még *Ferrara* őriz Attila- emlékeket mondáiban. Ferrara ugyanis a hun király betörésére vezet vissza eredetét: alapítói az Attila elől menekült népek voltak.

A Po folyón innen, az Attila-hagyományok erősen mondai tartalmuk mellett, némi történeti alappal bírnak. Egyes

krónikák szerint Attila Liguriát és Lombardiát sem kímélte meg. Milano, Pavia, Bergamo, Brescia, Piacenza lettek volna áldozatai. A *milánói* Attila-hagyományok a többiek között arról is szólnak, hogy Attila az elfoglalt Milanóban egy, a trónuson ülő római császárokat és az előttük letérdeplő szkitákat ábrázoló képet pillantott meg. Erre rögtön festőt hivatott és meghagyta neki, hogy őt fesse a trónuson ülve, a vállukon aranyzsákokat elébe hordó császárokkal.

Valószínű *Cremona* pusztulása, melyről több XVI. századi cremonai krónika szól.

Udine város a helyett, hogy pusztításokat tulajdonított volna Attilának, keletkezését hozza vele kapcsolatba. És nem a szokott formula szerint, hogy t. i. az Attila elől menekült népek alapították volna meg. Az udinei mondák szerint maga Attila vetette meg alapját, nevét pedig Attila egyik vezérének nevéből Uldino-tól származtatja. Mindez pedig Aquileia ostroma idejében történt. Attila t. i. azon a síkon, a hol jelenleg Udine fekszik, erődöt szándékozott építtetni, hogy katonái ott biztonságban telehessenek. Azonban Attila azt akarta, hogy magaslaton épüljön az erőd; azért három nap alatt dombot emeltetett katonáival, kik a szükséges anyagot sisakukban és paizsukon hordták oda össze. Udine e monda szerint, Attila erősített táborának a maradványa. Ez a monda oly mély gyökeret vert az udinei lakosság fantáziájában, hogy egy nyilvánvalóan római őrtornyot «Attila tornyának» hívják ma is.

Aquileia volt Veneto első városa, melynek dolga akadt Attilával. A történelemből ismeretes hosszú ostromának lefolyása és a gólyák szerepe bukásában.

A hagyomány megőrizte az ostrom egyik igen valószínű epizódját. Egy Degna nevű előkelő aquileiai matrona a Natisone folyóba veti magát, nehogy a hunok kezébe kerüljön.

Egy másik hagyomány kifejezettebb mondai jelleget öltve, elbeszéli, hogy egy aquileiai őrszázados megtámadja az éjjel felderítő útra egyedül indult Attilát. A hun király hosszú harc után visszatér ugyan táborába, de a támadók kezében ott marad a sisakja.

Egy harmadik monda említi a városnak a krónikánkban is szereplő fabábuk csele által való kiűrését.

Ez utóbbi mondával kapcsolatosan Aquileiában sokáig tartotta fenn magát az a hagyomány, hogy a város lakói, mielőtt azt kiűritették volna, mély kutat ástak, s abba a város összes köz- és magánkincseit elhelyezték, hogy azokat Attila eltávolítása után ismét élvezhessék. Óvatosságukban a kút nyomát oly gondosan elrejtették, hogy se Attila, se később maguk az aquileiaiak sem tudtak nyomára akadni. Ebből kifolyólag a XIX. század elejéig az ingatlanokra vonatkozó adás-vételi szerződésekben az eladó mindig fentartotta magának a kutat.

A történelem szerint, Attila miután keresztül ment Venetón és Lombardián, 452 július 6-án a Mincio partján találkozott Leó pápával, ki visszavonulásra bírta. Tényleg csak ketten tudtak szembeszállani a hun fejedelemmel: Lupus püspök Galliában és Leó pápa Itáliában. De a hagyomány szerint, a legkisebb város is ellenállást fejtett ki ellene. Aquileia hosszú ostroma után — melyben szerepelni kezd Padova királya, Janus — következik Concordia ostroma. *Concordia* ostrománál végzetes álma van Attilának, melyet krónikánk máshova, Rimini ostromára tesz.

Concordia elfoglalása után Attila megsemmisíti *Feltrét*, *Bel-lunót*, *Asolót*, *Cenedát*, *Oderzót*, melyeknek megmenekült lakói a tenger lagunáin Cardivinát alapítják. *Treviso* ellenben önként megadja magát. Attila honorálni akarva azért a várost, személyesen megy oda és nagy lelkesedéssel fogadják.

Most rá kerül a sors *Altinóra*. Attila és Janus párviadalt vív, Janus súlyosan megsebesül, s életét csak lovának köszönheti, mely magával ragadja és visszaviszi a táborba.

Veneto legvirágzóbb városai egymásután porrá válnak. A romjaiból mintegy varázsszóra kinőtt mondák és hagyományok, a középkor utolsó századában és az újkor első századában alapanyagát szolgáltatják többé-kevésbé sikerült, többé-kevésbé hosszú Attila-eposzoknak. Eme első alapanyaggal a kor és a közönség izléséhez képest, a legkülönbözőbb elemek vegyülnek.

A venetói monda ezek szerint lassanként feladja municzi-pális jellegét, hogy a regény- és a hőskölteményét vegye fel. A monda lerándul Közép-Olaszországba, a hová Attila sohase jutott. Itt a rimini-i mondakörrel lép szerves összeköttetésbe.

T. i. Janus, a venetói Padova királya, miután városában nem tudta többé magát fentartani, Riminibe menekül.

A rimini-i mondának nincs tudomása esodákról és Attila nem épen dicső halálával végződik. A hunok ostromolják a várost. Olaszország minden részéről érkeznek oda lovagok a város és az odamenekült Janus védelmére. Nincs úgyszólván család vagy szomszédváros, mely ebben a hadi' tettben részt ne vett volna. Attila belátja, hogy a hatalmasan védett várost könnyűszerrel be nem veheti; félre teszi tehát a lovagiasságot: áruhában, egy óriási megmérgezett késsel, behatol a városba, hogy Janust orvul megölje. Találkozik is vele: Janus épen sakkozok Rimini urával. Attila mellette áll, nézi a játékot és lesi az alkalmas pillanatot. Egy szép huzásnál azonban elszólja magát; erre Janus felismeri és megöli.

Ime egy monda, mely minden izében monda. Semmi sem emlékeztet már itten arra a vallásos prozelitizmusra, melyre a római, ravennai vagy modenai mondákban akadunk. A rimini-i mondából hiányzik ezenkívül a firenzei Attila-mondák hibásan, valóban mondaszerűen felfogott történeti alapja, mely össze tévesztvén Attilát Totilával, Attila halálának színhelyét a Maremában látja, hol a gótok királya a taginai csata után tényleg halálát lelte.

A városi szellem jut benne érvényre, mely saját magasztalására szép és dicső eseményeket talál ki, s e közben nem igen törődik a történeti hűséggel. A keletről jövő népek, nevezetesen a magyarok betörésének idejében, az olasz városok falakkal kezdik övezni magukat, az ellenállásra szervezkednek és bentről létesítik azon szerveket, melyekből későbben a municzipális élet fejlődik. Azon szellemnek a maradványa e monda, mely a városi chauvinizmusra támaszkodva, századokig ébren tartotta a városi szabadságokat és függetlenséget.

A KÖNYVTÁRI KÖNYV KÖTÉS SZABÁLYAI.

A német könyvtárosok egyesülete folyó évi június hó 8. és 9. napjain Hamburgban tartott ülésén magáévá tette azt a minden izében átgondolt s a tartósság követelményeinek teljes mértékben megfelelő szabályzatot, melyet a bőr-bizottság a könyvtári kötésnél használandó anyag minőségére, előállítási és földolgozási módjára nézve megállapított. Hazai könyvtárainknak, de a kötések tartósságára súlyt helyező magánosoknak is szolgáltatást véltünk tenni, a midőn fordításban bemutatjuk e szabályzatot,¹ melynek figyelembevételét a hazai intézeteknek is melegen ajánljuk.

ELSŐ FEJEZET.

Bőr.

I. Általánosságok.

1. Mint a könyvkötésnél tartós bőrok használhatók: kecske-, disznó-, borjú-, marha- és birkabőr, de csakis az esetben, ha cserzésük, kikészítésük és kezelésük szakszerűen történik s megválasztásuknál a kötetek vastagsága és nagysága figyelembe vétetett.

A főkabórt illetőleg a német tapasztalatok nem elegendők arra, hogy — főleg tekintettel magas árára — ajánlhassuk.

2. A bőrok származása még nem ok kizárásukra.

3. Ásványi savak alkalmazása a gyártás egész folyamata alatt, az előkészítéstől az elkészítéséig, veszedelmes s épen ezért tilos.

II. Cserzés.

4. Alkalmas és veszélytelen cserzőanyagok a szumak, a tiszta tölgyhancs és a gubacs. Egyéb növényi cserzőanyagok,

¹ Megjelent a Zentralblatt für Bibliothekswesen 1911. évfolyamában.

minők a fenyő-, nyir-, fűzfaháncs-, gesztenyefa, quebracho, cassia, myrobalan és más gyorsan ható cserzőanyagok, a cserzés ma ismert és használatos módjai következtében elvetendők.

5. A nem növényi uton cserzett, tehát krómos, timsós és zsirtalanított bőrök tartósságát illetőleg még nincsenek kellő tapasztalataink.

III. Kikészítés.

6. A bőroket nem szabad vékonyabbra kikészíteni, mint a mennyire a könyvkötői munkálatok megengedik. A hasított birka-bőr okvetlenül ki van zárva.

7. A könyvkötéshez használt bőr kifeszíthető, hengerelhető és gyűrhető, mivel ez úton tartóssága nem veszít.

8. A bőr mesterséges szemcsézése tilos.

9. A bőr fehéritése szigorúan tilos, mivel ártalmatlan fehéritő anyagokat nem ismerünk.

10. Nem ajánlatos kizárólag festetlen bőrök alkalmazása.

11. A festékanyag korlátozását mellőzzük. Nevezetesen ma már nem kívánhatjuk meg, hogy a kátrányfestékek kizárásával, csakis növényi anyaggal színezzék a bőroket.

12. Van rá mód, hogy szintartó kátrányfestékeket kénsav, vagy egyéb ásványi savak alkalmazása nélkül használhassunk. Épen ezért a kénsavnak, egyéb ásványi savaknak s ezek sóinak alkalmazása tilos.

13. Egyenletes festés és bizonyos árnyalatok szigorú betartását illetőleg nem szabad túlzott követelményekkel előállnunk. A technika mai állása azonban a legtöbb festéknél ásványi savak alkalmazása nélkül is lehetővé teszi az egyenletes festési felületet. A színezés egyenletlensége tehát nem bizonyít a tartósság mellett.

14. Teljesen közömbös, hogy a bőr teljesen át van-e itatva festékkel, vagy pedig csupán szemcsés felülete van megszínezve.

IV. Elnevezés.

15. Annak a visszaélésnek elkerülésére, hogy a bőrök mindenféle önkényes elnevezések, minők: szattyán, marokin, sagrén stb. alatt kerüljenek áruba, minden bördarabot bélyegzővel kell

ellátni, a mely feltünteti, hogy az marha-, kecske-, disznó-, borjú- vagy birkabőr.

V. Jótállás.

16. Minden bördarabot, továbbá egy másik bélyegzővel is el kell látni, melyen a szállító cégével kezeskedik a gyártmány kifogástalan minőségéről. E bélyegző szövege: «A Német Könyvtárosok Egyesületének 1911. június 8. kelt előírásai szerint készült».

MÁSODIK FEJEZET.

Hártya (pergamen).

17. Borjú- és kecskehártyán kívül kisebb, keveset használt kötetekhez birkahártyát is használhatunk.

18. A hártya előállításánál és kikészítésénél az ásványi savak föltétlenül mellőzendők.

19. Hasított bőrök fölhasználása tilos.

20. A bőrt nem szabad lappasztani: a szemcsézet megtartandó.

21. A hártya mesterséges fehéritése, színezése, márványozása és mintázása tilos. A hártya egyöntetőségét illetőleg túlzott követelményeknek nincs helye.

22. A kész hárt्यानak ne legyen savas kémhatása.

23. Az egyes bőrökön bélyegzővel kell feltüntetni, hogy borjú-, kecske- vagy juhártya.

24. Továbbá minden hártyaért a gyárosnak a következő szövegű bélyegző útján kell kezeskednie: «Előállította (cég)-ban a Német Könyvtárosok Egyesületének 1911. június 8. kelt előírásának megfelelően».

HARMADIK FEJEZET.

Szövetek.

A) Kalikó és könyvkötő-vászon.

1. Nyersanyag, fonál és szövés.

25. A nyersanyag legyen: a) gyapotnál jó amerikai fagyapot (a minőség s nem a származás feltüntetésével); b) vászonnál

lenfonál, még pedig finom szöveteknél elsőrangú nedves fonál s durvább szöveteknél száraz fonál.

26. A nyersszövet legyen: *a*) gyapotszövetnél (dupla kalikó) $14/14$ fonalú egynegyed francia hüvelykre (= $21/21$ fonal 1 cm-re) $16/16$ -os wateryarnból; *b*) könnyebb vászonszövetnél (art linen) $20/20$ fonalú egy cm-re $35/35$ -ös elsőrangú nedves lenszálból; *c*) nehéz minőségű vászonszövetnél (buckram) $15/15$ fonalú 1 cm-re $18/18$ száraz lenszálból.

27. A vászonkötés minden más szövetanyagnál előnyösebb s épen ezért kizárólag ez az anyag alkalmazandó.

2. Fehérités.

28. Minthogy minden fehérités gyöngíti a rostokat, a gyapotot csupán leforrázni szabad, de sem klórmésszel, sem savakkal nem szabad fehériteni. A lenvásznat is csak le kell forrázni s csupán kénytelenséghől lehet utána fehériteni. Tiszta és élénk szinekről le kell mondanunk.

3. Színezés.

29. A szöveteket kikészítés előtt festékekkel kell átítani. A kikészítőanyaghoz szintartó és ártalmatlan festékanyag hozzákeverése megengedhető.

30. Csupán oly festékanyagok alkalmazhatók, melyekről bebizonyult, hogy hosszas állás után sem támadják meg a rostokat. Ily káros hatású a kénes festékanyagok egy része, főleg ha nem alkalmazzák kellő tudással.

31. Könyvtárak részére általában elégségesek a következő színárnyalatok: fekete, hőrbarna 291, vörösbarna 227, sötétkék 221 és sötétzöld 257.¹

32. Úgy a szövetek átítatására szolgáló, mint a kikészítőanyaghoz kevert festékek szintartóak legyenek.

4. Kikészítés.

33. A kikészítésnél valódi festékanyagok, sőt pigmentfestékek hozzáadása is megengedhető. Ettől eltekintve, minden oly anyag hozzákeverése tilos, a melynek nem az a célja, hogy: *a*) a szövetnek a szükséges merevséget biztosítsa; *b*) a szövetet víz, csiriz és enyv számára áthatlanná s *c*) az aranynyomást

¹ A számok a Winterbottom Cloth Company mintakatalógusának színárnyalataira vonatkoznak.

lehetővé tegye. Kizárt minden tömítőanyag, minő a parafalisztt vagy a kaolin.

5. *Fényezés.*

34. A vásznakat egész könnyű fényező appreturával szabad csak ellátni, mivel az előnyösebb, mint a túlságos fényezés.

35. Tilos az árút annyira kifényezni, hogy ez által a fonál laposra nyomódjék.

6. *Mesterséges mintázat.*

36. Rovátkák s egyéb minták préselése tilos, mivel e mesterséges mintázat a por lerakódását elősegíti.

7. *Elnevezés és jótállás.*

37. A 26. alatt meghatározott három szövetsféle elnevezése a következőkben állapíttatik meg: *a)* normális kettős kalikó; *b)* könnyű normális vászon; *c)* nehéz normális vászon, mind-egyikhez a következő záradék járul: Készítette (czég)-ban a Német Könyvtárosok Egyesületének 1911. június 8. kelt előírásának megfelelően. A fölírás a végek elejére és végére bélyegző útján alkalmazandó.

B) *Egyéb szövetek, mint műbőr, moleszkin stb.*

38. A műbőr ma még nem olyan, hogy tartós könyvtári kötésekhöz ajánlhatók.

39. A moleszskint nagy tartóssága folytán nehéz köteteknél kísérletkép ajánlhatjuk.

NEGYEDIK FEJEZET.

Borító és előzőképpapír.

1. *A borítópapiros anyaga, erőssége és simasága.*

40. A borítópapiros a III. minőségi és 3. tartóssági osztálynak megfelelően választassék meg. A mintázás és különös hatások kedvéért legfeljebb 10% jutarostot szabad hozzá keverni.

41. A kisebb kötetek borítópapirosa qm-kint legalább 100 grammot, a nagyobb köteteké pedig legalább 140 grammot nyomjon.

42. A borítópapiros némileg sima legyen.

2. *Egyszínű borítópapírok.*

43. A papírost járja át a festék. Mázolt papírok felső máza csakis azonos színnel átítatott papírra alkalmazható.

44. A papíros festésére szintartó anyag használandó.

45. Az egyszínű papírok vízjeggyel való mustrázása meg van engedve.

3. *Mintázott borítópapír.*

46. A borításra használt mintázott papírok, minők a mártott, fröcsesentett, csirizelt, henger- és klisényomású, könyomatú papírok, megfelelő festékekkel átítatott papírból készítenők.

47. E papírok szintartó festékekkel és ártalmas savak és páczok alkalmazása nélkül állítandó elő.

48. Használat közben nem szabad elfakulniok.

4. *Előzékpapír.*

49. Előzékpapír gyanánt fehér vagy halvány tonusú, enyvel telített, a III. minőségi és 3. erősségi osztályba tartozó papírt használhatunk, mely qm-kint a kis kötésekhez használt fajnál legalább 100 grammot, a nagyobb kötésekhez valónál pedig legalább 140 grammot nyom.

5. *Elnevezés és kezesség.*

50. A megelőző követelményeknek megfelelő borító- és előzékpapírokra a következő elnevezések állapíttatnak meg: a) normális borítópapíros, könnyű; b) normális borítópapíros, nehéz; c) normális előzékpapír, könnyű; d) normális előzékpapír, nehéz, mindenkor a következő hozzáadással: «A Német Könyvtárosok Egyesületének 1911. június 8. hozott követelményeinek megfelelően készült».

51. A követelmények betartása a tudományos papírvizsgálati módszerekkel ellenőrizhető.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Könyvkötészeti anyagok.

52. *Enyv.* Csakis savmentes bőrenyv használandó, melyet sem nagyon vastagon, sem nagyon forróan nem szabad fölkenni.

53. *Csiriz.* Kizárólag búzakeményítőből készült csiriz hasz-

nálandó, mely jól megfőtt s nem indult rothadásnak. A rothadás meggátlására timsót kell hozzá keverni.

54. A *füzőczérna* fehérítetlen lenfonálból készítenőd.

55. A *kötőzsinórok* kézzel sodrott tiszta kenderrostból készítenődök.

56. A *vászonszalagok* vastagszövésű, tiszta, fehérítetlen vászonból készítenődök.

57. *Kéregpapír*. Legjobb a tiszta, jól kiszáradt s jól hengerelt szürke kéregpapír. Szalmából vagy fahulladékból készült kéregpapír használata tilos.

58. *Hátbélelés*. A könyvhát bélelésére normális iratfödél alkalmazandó.

HATODIK FEJEZET.

Könyvkötészeti technika.

59. Igen kívánatos, hogy a kiadói füzésnél a későbbi kötésre tekintettel legyenek. A hollandi füzésmód elégséges; a drótfüzés kerülendő. A hátra lehetőleg kevés enyvvet kellene rakni, mert különben az iverk szétválasztáskor megsérülnek és meggyengülnek.

60. Minden kötetet végig kell fűzni. A kötők száma: *a)* 20 cm. magasságig három; *b)* 30. cm. magasságig négy; *c)* 40 cm. magasságig öt; *d)* még nagyobb köteteknél a nagyságnak megfelelő számú kötő használandó. A legfelső és a legalsó kötő a hurokkötőtől legfeljebb 2 cm.-nyire lehet.

61. Vagy beágyazott zsinegre vagy pedig vászonszalagra fűzhetünk. A befürészelésnél az ágyak csakis oly mélyre készítenődök, hogy a zsineg kitöltse. Hártyaszalagra fűzni nem tanácsos.

62. Az őrlapot (előszőr) tartósságának fokozására sirting fáczra kell fölérősíteni s ezt a második ivhez hozzáfűzni.

63. Minden kötet beillesztendő. Félbörkötések mély fácczal készítenődök.

64. A kéregpapír tábla sarkait és széleit egy kissé le kell tompítani.

65. Könyvtárakban az üres hát kötelező.

66. Félbörkötéseknél a børsarkoknál alkalmasabbak a pergamensarkak.

67. A bevonásnál bőrhöz és hártýához kizárólag csirizt, vászonhoz és papiroshoz pedig enyvét kell használni. Brosurák-nál a vászonhát csirizzel erősítendő föl.

68. A könyvtest hátának beragasztására flanelt vagy leg-alább is szívós, tartós papírt vegyünk s csakis csirizzel dolgoz-zuk föl; az enyv használata ez esetben tilos.

69. A bőr márványozása maróanyagok útján ártalmas s ép ezért tilos.

70. A bőrkötéseket aranyozás előtt csakis tiszta, hígított eczettel szabad lemosni.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁ-
NAK I. KÖTETÉHEZ.¹

32.

[462] Sárospatak. 1652.

Comenius (Amos Johannes). Eruditionis Scholasticae | Pars II. |
JANUA. | *Rerum & Lingvarum Structu- | ram externam exhibens. |*
[Napot, holdat, csillagokat, fellegekből aláhulló esőt, fákat, hegyet
s vizet ábrázoló metszet e körirattal: «Omnia sponte fluant; Abfit
violentia Rebus.»] In ufum Scholæ Patakinæ | edita. | *Typiſſq̃,*
Celſiſſ. Principis exſcripta. | Anno M. DC. LII. |

8-r. A—Zz(2)=362 számozatlan levél.

Szabó Károly RMK. I. 860. sz. a. leírja e mű egy másik, szintén 1652-iki sárospataki kiadását, a mely azonban a fent leírt kiadástól nemcsak címlapjára nézve különbözik (hiányzik róla az *exſcripta* szó; viszont a fent leírtől meg a nyomdász — *Georgius Renius* — neve hiányzik, stb.), hanem abban is, hogy a két kiadás szövegének szedése — bár mindenütt meglátszik, hogy a szedő egy nyomtatott példány szövege, beosztása szerint szedett s lapról-lapra, sorról-sorra, betűről-betűre utánozta az előtte fekvő példányt — mégis elüt egymástól. Így pl. az A₈ levél *a* és *b* oldalán levő szöveg szedése. A *b* oldalon (az itt leírt kiadásban) hiányzanak a sorszámok (1. 2. 3.); amabban meg hiányzanak a következő szavak: «*cum hæc ex Vestibulo prænotata esse oporteat*» s így ez oldalon egy sorral kevesebb szöveg van. Különböznek egymástól az előbeszédék fölött levő fejlécek (A₂ levél *a* lap) s az előbeszédék után következő záródiszek (A₇ levél *b* oldal) is. Ezeken kívül a fent leírt kiadás papírosa vastagabb s nincs oly finom, mint amazé; továbbá, hogy nem járul hozzá a Szabó K. által leírt példányhoz csatolt s 93 lapra terjedő «*Grammatica Janualis*». — Mikor Szabó Károly 1870-ben főiskolánk könyvtárában kutatott, a fent leírt példányt nem láthatta, mert azt 1885. július 25-én ajándékozta *Kovácsy Sándor* főiskolai tanár a könyvtárnak.

Sárospataki ref. főiskolai könyvtár.

Harsányi István.

¹ Az utolsó számozott (461. sz.) adalék e folyóirat 1911. évfolyama 159. lapján jelent meg.

33.

Gyulafehérvár. 1654.

Fogarasi Ferenc. Kis Keresztyeny. | az az | A Hűtnek és Isten szerint valo élet- | nek, tsupán tsak, az sz. irás szavai- | bol álló oly Principiumja, melyre | mingyárt tanítani kel a' szolni | kezdő kisededeket. | Mely Angliai nyelvből Magyarra | fordítottat legelsőbenis az Nemes Nemzetes | nagyreménségű, és serény elméjű Bolgárfalvi | kiseded Sebesi György kedvé- | jért. Vizaknán. | az Vizaknai Ecclesianak | Tanítója. | Fogarasi Ferencz által. | Fejer Varat 1654. | Nyomtatta Major Márton.

8-r. Könyvtáblából kiáztatott töredék. Megvan az első a jegyű ív, 16 szott lap (közötte a czimlap).

Szabó K. a RMK. I. 884. sz. a. Bod Péter és Sándor István után említi, de nem látta.

Közlő magángyűjteményében.

Dr. Todorescu Gyula.

34.

[463] Kassa. 1654.

(A czimlap felső szélén, középen «[77]» lapszám, alatta fejléc.)

HARMAS | SZENT | IRASBELI | DOLGOK, | Mellyekben | I-fzör; | Három Articulusok foglaltatnak, | I. AZ ISTENRŐL. | II. A' CHRISTUS JESUSROL. | III. A' SZENT LELEKRŐL. | II-fzor; | Igen szép emlekezetre méltó dolgok. | MELLYEKET | Rövideden öfzve szedett és ki-adott | KIRALY JACAB, | Offdgyáni Ecclesiának méltatlan lelki- | Páfztora. | CASSAN, | — | Nyomtatta GEVERS BALINT, 1654. | 12 r.

Kiraly Jacob, az «Ossdgyáni Ecclesiának méltatlan lelki-Páfztora» eme művét «Az Nemzetes, Nemes, és Tekintetes erős viteznek, Ossdgyáni Bakos Gabor urnak, Az Erdelyi méltóságos Fejedelemnek, Rakóczi Györgynek ő Nagyságának &c. Kalloi Vég Házanak fő Kapitányának, Szabóltz Vármegyebéli Hajduságnak Generalisának, és hadi birájának, mint bizodalommal való jó akaró, Vrának, Fautorának, Pátronussanak, és kedves Komjának stb. . . . offerállya és dedicállya.» . . . «Ossdgyani, die 16. Octobris, 1654». (Szabó K. I. 887. sz. a. Sándor István Könyvesháza után csak rövid címét említi.) A munka tartalmának felosztása a czimlapon olvasható. A mű végén (195 l.) «Következnek szép áhíthatos Imádságok». És pedig egy reggeli, egy estveli és egy beteg emberért való imádság. Ezek után, a 212-ik lapon, következik egy 17 versszakból álló «Bűn bocsánattyáért való

Enek», a mely a munkát bezárja. Király Jacabnak emez eddig ismeretlen munkájára írta rendszeres czáfolatúl 1659-ben s adta ki Sárospatakon 1660-ban Szalóczi Mihály sajozszentpéteri lelkipásztor «Az Isten-ember Jésus Christusnak személye felől igazán értő Tanítóknak, Valasz-tetelek; Melyben az igaz és Keresztyéni tudomány világossan le-tétetik» stb. czimű munkáját. (R. M. K. I. 969.) Király Jacabnak fentti munkája együtt nyomtatott (Cassan, 1654.), és pedig folytatólagos lapszámozással (77—215), folytatólagos ivje-zéssel (D₄—I₇), egy másik munkájával, a melynek czime: «Mise-Nem-Mise Az az: A' Miseről való tudománynak, Ostromlása, meg-hamissítása, és el-rontása.» (R. M. K. I. 886.) A két munka könyvtárunkban egybe is van kötve. Valószínűleg ez az oka, hogy Szabó Károly nem vette azt észre. Királynak emez eddig ismeretlen munkája bizonyosan meg van mindama könyvtárakban, a melyekben «Mise-Nem-Mise» cz. könyve föltalálható. T. i. ezzel egybekötve. Arra, hogy Királynak emez eddig ismeretlen munkája ugyanezen szerző «Mise-Nem-Mise» cz. munkájával van egybekötve, dr. Marton József nagyszombati főgimn. tanár úr hívta fel figyelmemet.

Sárospataki ref. főiskolai könyvtár.

Harsányi István.

TÁRCZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYV-
TÁRA ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1911. ÉV HARMADIK NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt évnegyedben kö-
teles példányokban 3135 drb, ajándék útján 96 drb, vétel
útján 180 drb, áttétel útján 4 drb, összesen 3415 drb nyomtat-
vánnyal szaporodott. Ezenfelül kötelespéldányok czimén be-
érkezett alapszabály 439 drb, falragasz 2113 drb, gyászjelentés
1774 drb, hivatalos irat 162 drb, műsor 362 drb, perirat 9 drb,
szinlap 2572 drb, zárszámadás 239 drb, különféle 728 drb,
összesen 8398 drb apró nyomtatvány. Vételre 1792:29 koronát
és 81 márkát fordítottunk.

A nyomtatványi osztályt ajándékaikkal a következők gya-
rapították: Baros Gyula (2 drb), Bibliotheca nacional de Rio de
Janeiro (6 drb), özv. Bodon Józsefné (Rimaszombat, 3 drb),
Borsod-Miskolezi Múzeum-Egyesület (Miskolcz), Bozóky Ferencz
(Nagyvárad), Budapesti kir. orvosegyesület (2 drb), Concordia
(Wien), Dunamelléki ref. egyházkerület (2 drb), Feministák egye-
sülete, Földművelésügyi miniszterium (3 drb), Fridrich János
(Nógrádverőcze), Gulyás Pál, Gyóry Tibor, Handelsministerium
(Wien, 2 drb), Igazságügyminiszterium (3 drb), Kais. Akademie
der Wissenschaften (Wien, 5 drb), Képviselőházi iroda (9 drb),
Kolozsvári tud. egyetem rektora (2 drb), Königl. Universitäts-
Bibliothek (Uppsala), Könyves Tóth Mihály (Debreczen, 3 drb),
Kurverwaltung (Franzensbad), Lamberger Béla, Library of Con-
gress (Washington, 12 drb), Lukasz József, M. kir. földtani inté-
zet, M. kir. közp. statisztikai hivatal, M. kir. orsz. meteorologiai
és földm. intézet (2 drb), M. kir. posta- és távirada vezérigaz-
gatóság, Magyar Jogászegylet, Magyar Könyvszemle szerkesztő-
sége, Magyar Tudományos Akadémia (2 drb), Márki Sándor
(Kolozsvár), Ministre de l'instruction publique (Paris), Némäti
Kálmán, The New-York public library, Orsz. Széchényi-Szövet-
ség, Óvári Ferencz (Veszprém), Pap Károly (Debreczen), Peabody
Institute (Baltimore), Popovici József, Puky Andor (Kassa),
Sackett W. Henry (New-York 2 drb), Saskeöy József, Secretary

of the gypsy lore society (Liverpool), Szabadság szerkesztősége, Szalay Imre, Thallóczy Lajos, Vásárhelyi Ilona (2 drb), Vladár Róbert.

Nevezetesebb szerzemény: Jacobi Alting Fundamenta punctuationis linguae sacrae. Claudiopoli 1698. (Ajándék.)

A könyvtár helyiségeiben 1882 egyén 5027 kötet nyomtatványt használt, kikölesönzés útján pedig 417 egyén 953 kötetet.

Az elmúlt évnegyedben 1405 munkát osztályoztunk, a melyekről 2068 czédula készült.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 1080 csomag érkezett; ugyaninnen 1115 levelet expedáltunk, a miből 722 reklamálás volt.

Végül megemlítjük, hogy szeptember hó folyamán a tisztviselők és a gyakornokok egy része a revízió alkalmával észrevett hibák kijavításával volt elfoglalva.

II.

A *hírlaptár* gyarapodása: kötelespéldányok 550 évfolyam 16.508 száma (ezek közül számonként jött 6096 sz.); ajándék: 2 évf. 5364 szám; áttétel: 271 szám; vásárlás: 757 szám; összesen 552 évf. 27.996 szám.

Vásárlás: Vachtel Gyula antiquariustól 15 korona («Der Ungar» 1845—47-ki évf.). — Ajándékozók: Britz János és Ritter Lajos (a kézirat gyanánt ny. «Abendblatt des Alt-Pester Gemeindeboten» számaival), Tóth Margit (Csejthén, a «Magyar Kurir» és az augsburgi «Allgemeine Zeitung» évf.), a Délamerikai Egyesült Köztársaságok Nemzeti Könyvtára, Budapest Székesföv. Könyvtára.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 262 olvasó 616 kötetet, 20 olvasó pedig a házonkívül 35 kötet hírlapot használt; ez összesen 282 olvasó, 651 kötet.

Átnéztük 552 évf. 21.900 számát. Beköttettünk 235 hírlapkötetet.

A nyomdai kimutatással érkezett kötelespéldányokat a gyarapodási naplóba jegyeztük, a nyilvántartó czédulakatalogusba vezettük és a számonként küldött hírlapokkal együtt betürendbe osztályozva elhelyeztük. A csomagküldeményben hiányzott számokat azonnal megreklamáltuk és följegyeztük, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

III.

A *kézirattár* az 1911. év harmadik negyedében ajándék útján 3 újkori kézirattal és 3 irodalmi levéllel, vétel útján 4 újkori kézirattal, 30 irodalmi levéllel, 13 irodalmi analektával,

94 zenei kézirattal és 2 zenei levéllel, áttétel útján 1 újkori kézirattal és 3 irodalmi analektával, összesen 153 darabbal gyarapodott. Vételre 527 koronát és 40 márkát fordítottunk. Ajándékozók voltak özv. Horn Antalné és Vásárhelyi Ilma.

A szerzett anyaggal elsősorban a zenei gyűjtemény szaporodott: Liszt Ferencz két érdekes levele, Rózsavölgyi Márk három zeneműve s a híres tenorista, Stéger Ferencz hagyatéka van köztük, benne a művész naplója, melyet szerepeiről vezetett. Becses szerzemények továbbá Csiky Gergely «Az ellenállhatatlan» című vígjátékának eredeti kézírata és Szilágyi András ev. ref. lelkész naplója a XVII. század végéről. Az irodalmi levelestár a többi között Eötvös József, Jósika Miklós, Pulszky Ferencz leveleivel gyarapodott.

A kézírattár munkásságát főképen a mult negyedévi nagy szaporulat földolgozása vette igénybe, melyből a Gyulai-hagyaték teljesen föl van dolgozva.

Az évnegyed folyamán 49 kutató használt 239 kéziratot, 546 levelet és 38 analektát. Kikölcsönöztünk 5 esetben 7 kéziratot.

IV.

A *levéltár* törzsanyaga a lefolyt évnegyedben vétel útján 73 drb, ajándék útján 33 drb, letét útján 34, összesen 140 drb irattal gyarapodott.

A családi levéltárak száma a lefolyt évnegyedben egygyel, a báró Drozdik-család levéltárával gyarapodott, melyet özv. Procopius Pálné letéteményezett. Ezzel együtt a letéteményezett levéltárak száma 89-re emelkedett.

A már letéteményezett levéltárak közül kiegészítést nyert a gróf Forgách-levéltár, a család ghymesí ágának levéltárával, melyet gróf Forgách Károly letéteményezett. Továbbá a Görgey-levéltár Görgey Albert, a Sibrik-levéltár Sibrik Kálmán, a Szent-Ivány-levéltár Szent-Ivány Ferencz és a báró Bánffy-levéltár özv. báró Bánffy Dezsóné küldeményeivel.

A törzsanyag gyarapodásából 122 drb esik az újabbkori iratok csoportjára, 9 drb az 1848/49-es nyomtatványokéra és 9 drb a czímereslevelek csoportjára.

Vételre 860 koronát és 52 márkát fordítottunk.

A czímereslevelek gyűjteménye a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1613 márczius 31. Pozsony. II. Ferdinánd czímereslevele Bockh János részére. — 2. 1622 július 20. II. Ferdinánd czímereslevele Szalay Mihály részére. — 3. 1635 február 8. Sopron. III. Ferdinánd czímereslevele Sailer János részére. — 4. 1659 május 6. Bécs. I. Lipót czímereslevele Raikhort Lőrincz részére. — 5. 1670 márczius 26. Bécs. I. Lipót czímereslevele

Struk András és Tamás részére. — 6. 1693 augusztus 6. Bécs. I. Lipót címereslevele Mayer Theobald Benedek részére. — 7. 1695. Princzfalussy János címerkérő folyamodványa. — 8. 1706 július 12. Bécs. I. József címereslevele Luczai János és László részére. — 9. 1741 október 28. Pozsony. Mária Terézia címereslevele Schwartner Márton részére. Azonkívül a családi levéltárak újabb gyarapodásában a következő címereslevelek: 1. 1617 márczius 8. Prága. II. Mátyás címereslevele Drozdik János részére. (Báró Drozdik-levéltár.) — 2. 1675 május 4. Laxenburg. I. Lipót grófi diplomája Forgách András részére. (Gr. Forgách-levéltár.) — 3. 1686 május 14. Prága. I. Lipót cseh nemesi oklevele Maholányi János részére (ugyanott). — 4. 1688 márczius 4. Bécs. I. Lipót címereslevele Szenthe Bálint részére (ugyanott). — 5. 1827 márczius 16. Bécs. I. Ferencz bárói oklevele Drozdik János Vilmos részére. (Báró Drozdik-levéltár.) — 6. 1835 április 1. Bécs. V. Ferdinánd címereslevele Procopius György részére. (Báró Drozdik-levéltár.)

A lefolyt évnegyed gyarapodásának feldolgozásán kívül folytattuk az Ocskay-iratok és a Türr-hagyaték feldolgozását. A Türr-hagyaték végleges rendezését befejeztük és most az egyes darabok sorszámozása van folyamatban. Az Ocskay-iratok borítékozása is megtörtént, jelenleg azoknak kiállítók szerinti feldolgozása van folyamatban, a mely munka a XVII. század közepéig haladt előre. Nem lehetett ellenben feldolgozni a családi levéltárak újabb gyarapodását, a mi a következő negyed-évre maradt.

A lefolyt évnegyedben 69 kutató 28.348 drb iratot használt s 8 térítvényre 725 drb iratot kölcsönöztünk ki.

SZAKIRODALOM.

Barcza Imre: *A magyar bankkérdés és vámpolitika irodalma.* Budapest, 1911. Pallas nyomása. 8° 40 l. Ára 2 K.

A ma küzdelmei szempontjából kissé *post festum* jelent meg ugyan ez az ügyes összeállítás, de oly kérdéseket ölel fel, melyek érdekében a küzdelem, mint Bernát István is helyesen jegyzi meg a műhöz írt előszavában, fel fog ujulni a nem távol jövőben. Erre az alkalomra hasznos tájékoztató lesz Barcza nagy gonddal és sok körültekintéssel megszerkesztett füzete, melynek néhány hiányára az esetleges második kiadás reményében a következőkben mutatunk rá.

Kimaradtak Barcza jegyzékéből a következő művek: 1. *Baross Gábor:* Bankpolitikánk.¹ 1899. — 2. *Beck D.:* Die ungarische Notenbank. 1908. — 3. *Berg O.:* Die Zollnovelle vom März 1886. Wien, 1885. — 4. *Blodig H.:* Die österreichische Zoll- und Staatsmonopolsordnung. Wien, 1856. — 5. *Bösz:* Bankosok és antibankosok. 1909. — 6. *Fogarassy János:* Magyar bank. Pest, 1841. — 7. *Gaal J.:* A külön vámterület. 1907. — 8. *Gesztli B. Ferencz:* A jegybank működéstörvények. Arad, 1871. — 9. *Határozmányok* az osztrák-magyar bankkal való üzleti közlekedésre nézve. 1881. — 10. Az osztrák-magyar bank leszámítolási üzletére vonatkozó szerves *határozmányok.* Wien, 1891. — 11. *Hermán F.:* Öt ujságcikk a jegybankról. 1909. — 12. *Hieronymy K.:* Der deutsche Zolltarif. 1902. — 13. *Horánszky F.:* Die Quotenfrage. 1898. — 14. *Horn E.:* Bankszabadság. Pest, 1870. — 15. *Jellinek H.:* Die ungarische Bankfrage. 1908. — 16. *Jerney A.:* A világhírű önálló magyar bank. Pest, 1873. — 17. *Kacziány Nándor:* Tisza — az aranyos — elkésett akciója. Aranyvalutás tanulmány. 1890. — 18. *Kacziány N.:* A világvaluta 12 pontja. — 19. *Karner János:* Az új pénz a mindennapi forgalomban. Pest, 1858. — 20. U. a. németül. — 21. *Kohlbauer F.:* Valutánk gyöngéi. Arad, 1898. — 22. *Kornán János:* Magyarország járadéka Ausztria adósságához. 1903. — 23. *Kondor G.:* Vámisme. Pest, 1865. — 24. *Korizmicz L.:* A pénzügyi vámok. 1877. — 25. *Krolopp Hugó:* Az autonóm vámtari-

¹ A hol a hely nincs kitéve. Budapest értendő.

fának hatása a magyar mezőgazdaságra. Magyaróvár, 1903. — 26. *Kvassay István*: A közös államadósság megoszlása. 1903. — 27. *Cs. Lázár Elemér*: Önálló magyar bank. Nagyszében, 1906. — 28. An die hohen österr. und ung. Legislationen zur Valutaregulierung. Wien, 1892. — 29. *Lónyay M.*: Pénzügyi levelek. Pest, 1848. — 30. *Mattekovits S.*: Az autonóm vámtarifa. 1906. — 31. *Medve J.*: Az új pénz. Pest, 1858. — 32. *Mezey Gyula*: Adatok a banküggyhöz. 1908. — 33. Die Österr. Nationalbank u. ihr Einfluss. Wien, 1875. — 34. *Remellay G.*: Mindennemű új pénz. Pest, 1858. — 35. *Sugár Ignác*: Az önálló vámterület életbeléptetése. 1905. — 36. *Surányi J.*: Adatok az önálló vámterület kérdéséhez. 1904. — 37. A vámügyi tanács szabályzata és ügyrendje. 1906. — 38. *Takáts L.*: Az új pénz. Pest, 1858. — 39. 1897. évi vámtarifadöntvények. 1897. — 40. *Zichy Jenő*: Az önálló vámterület fontossága 1905. — És hogy a kérdés humoros oldala is képviselve legyen: 41. A banklovag. (Karrikatura-gyűjtemény Justhra s az önálló bank harczosaira). é. n. (1910.)

A bibliografiai teljesség okáért jó lett volna megemlíteni, hogy *Hieronymi*: A német vámtarifajavaslat; *Láng L.*: A nemzetközi vámpolitika jövője; *Mattekovits*: A vámpolitika új korszaka; *Spitzmüller*: Die staatsfinanziellen Vereinbarungen im öst.-ung. Ausgleich; *Wickenburg*: A bankkérdéshez című folyóiratokban megjelent dolgozatok külön lenyomatokban is napvilágot láttak. Úgy látszik tévedésből került a jegyzékbe: La Hongrie contemporaine et le suffrage universel című füzet. A betűrend hibás a 20—22. lapon föltüntetett K-betűs szerzők egy-másutánjában.

Mindezek azonban csak apró szépséghibák, melyek könnyen kiküszöbölhetők egy második kiadás alkalmával s melyek nagyrészt könnyen elkerülhette volna a szerző, ha bibliografiája összeállításánál — a mint ezt ilyenmű hazai dolgozatok megbeszélésénél mindig hangsúlyozzuk — igénybe vette volna a M. N. Múzeum könyvtárát. A mű bolti ára (2 korona) indokolatlanul magas.

Dr. Gulyás Pál.

Deák Geyza: *A könyv és a könyv díszítése. (Ifjúsági művészeti könyvtár 1.)* Pápa, 1910. Főiskolai nyomda. 8° 59. l. ill. — K. 60 fill.

E füzet egy igen jó pedagógiai gondolatnak fölöttébb silány kivitele. Az ifjúságot röviden tájékoztatni a könyv multjáról, kialakulásának történetéről s a vele kapcsolatos művészetekről igen ügyes gondolat, de csak az vállalkozzék reá, a ki alaposan jártas ezen diszcziplinák irodalmában, pontosan ismeri a sok-

szor bonyolult kérdések mai állását. Deák füzete nemcsak hogy igen pongyolán van megszerkesztve, de szinte lapról-lapra elárulja tájékozatlanságát, forrásai értéktelenségét. Egy pár találmásra kiragadott példa szolgáljon állításunk bizonyosságául. 6. l. A gazdagabb római házaknál teleírt elefántcsont-táblákból volt a könyv. — 14. l. Van képes inicziále, melyet francziául lettreszistoaré (lettres historées)-nek mondanak. — 18. l. Papirusz kodex-ei voltak Melus görög királynak is Pergamumban Kr. e. a III. sz. végén. — 18. l. Egy darab (t. i. Korvin-kodex) Emich Gusztáv könyvtárában van. U. o. Ne téveszszük össze e két szót, mert e két szó (miniatura és miniatür) között különbség van. — 20. l. Van belőlük (t. i. az ősnymotatványokból) a *Bibliothèque Nationale*ban Párisban, az *oxfordi Bodleian*ban, a *National Library*ban (?) Washingtonban, a *Public libraries*ben (!) az Egyesült-Államokban... — 21. l. Magyarországon az *első latin* nyelvű nyomtatványt 1473-ban nyomtatták a Geréb László... által felállított Hess-féle nyomdában. U. o. A magyar inkunabulumokra bátran elfogadhatjuk annak a német tudósnak a nézetét, a ki az ősnymotatványok közé azokat a nyomtatványokat is fölvetette, a melyeket 1536-ig nyomtattak (úgy hiszszük, szerzőnek nincs tudomása Szabó Károlyról s arról, hogy az ő nyomán a régi magyar nyomtatványok határidejét egész 1711-ig tolták ki!). — A 23. és 24. l. egyes mondataiból az derül ki, hogy szerző véleménye szerint a legelső nyomtatott könyvek kizárólag pergamenre készültek. — 29. l. Abban a régi korban az első könyvekben... nem volt címlap... Épen ezért igen sok ősnymotatvány szerzőjét nem ismerték. De a gyakorlatot könyvkedvelő szeme ez ősnymotatványok betűjéről... fedezi föl ma az ismeretlen nyomtatvány szerzőjét. — A 43. l. van 2 kikezdés a minaturákról, melynek semmi köze az ex libris-hez, a melyről szól az egész fejezet s a mely pusztá ismétlése a más helyt mondottaknak. — 52. l. A középkori francia könyvkötők közül kérészt munkájuk után ma is híresek: *Geofroy Tory*, *Pigorneau*, *Jehan Foucarilt*, *Le Gascon*, *Boyet*, *Risimux* Gloriere (sic) lioni könyvgyűjtő, II. Henrik, XIII. Lajos, Ausztriai Anna és Pompadour asszony könyvkötői. Legelszomorítóbban mulatságos az 54—59. l. található könyvészteti szótár, melyben pl. Claud (sic) Garmond, Geofroy Tory, keresztnevük alatt vannak a betürendbe illesztve, Eisen, a híres illusztrátor, «rajzoló, könyvkötő és nyomdász»-ként szerepel s a szakirodalom legkiválóbb művelői gyanánt Béraldi Henry és Panzer Wolfgang szerepelnek, de sem Hain, a ki legalább a szövegben előfordul, sem Brunet, sőt még Szabó Károly sincs megemlítve!

Szerzőnek a gyermekek számára rajzolt s az ex-librisek során közzétett könyvjelzői ép oly gyenge rajztudásról tanus-

kodnak, a mily fogyatékos irói tehetséget s tudományos készültséget árul el az egész füzet.

Alig hiszem, hogy e zavaros, többnyire általánosságban mozgó, s ha részletekre is kitér, majd mindig megbizhatatlan füzet sok új barátot szerez annak a nemes kedvtelésnek, melyet a tudós szerző szerint francia eredetű bibliofília szóval szoktunk megjelölni.

Dr. Gulyás Pál.

Szegedi Gergely *Énekes könyve XVI. századbéli román fordításban. Protestáns hatások a hazai románságra.* Irták: dr. **Sztripszky Hia dor** és dr. **Alexics György.** Budapest, 1911. Hornyánszky Viktor-ny. 8° 23² l. Ára 5 K.

Dr. Todoreszku Gyula, a ki nagy szakavatottsággal és ritka szerencsével gyűjti a régi magyar nyomtatványokat, ez év folyamán egy budapesti könyvkereskedőtől a következő művet vette: «Diodori Siculi scriptoris graeci libri duo de Philippo et de Alexandro. Utrunque latinitate donavit Angelus Cospus Bononiensis. Viennae Pannoniae 1516.» A művet a kiváló könyvgyűjtő dr. Sztripszky Hia dor tanácsára vette meg, a ki észrevette, hogy a könyv marhabőrből készült kötési tábláiban a különféle régi, XVI. századi nyomtatványok töredékei vannak, a melyeket a könyvkötő a táblák vastagabbá tétele végett használt fel. Észrevette továbbá azt is, hogy e nyomtatványtöredékek közt oláh nyelvűek is vannak.

Dr. Todoreszku a könyvtáblákat gondosan kiáztatta, s ime, az ekként kiáztatott nyomtatványlapok mind különböző XVI. századi ismert könyvek lapjainak bizonyultak. Volt azonban e nyomtatványlapok közt egy iv. összesen négy levél, a mely oláh nyelvű énekeskönyv töredéknek bizonyult. Ez az oláh nyelvű töredék egy eddig ismeretlen oláh énekeskönyvnek része. E *B.* jelzetű töredéket Sztripszky jelenlegi birtokosától, a ki áldozatkészségével lehetővé tette a töredék közzétételét is, *Todoreszku-töredéknek* nevezte el.

A *Todoreszku-töredék* valamely XVI. századi magyar protestáns énekeskönyvnek szóról-szóra való fordítása, esetleg több magyar énekeskönyvből való szerkesztés. Ezt a forrást azonban Sztripszky nem tudja közelebbről megjelölni. Csupán annyit sikerült neki eldönteni, hogy az énekek az 1566. évi váradi és az 1568 táján készült unitárius énekeskönyvből vannak fordítva, még pedig «öntudatosan kálvinista szellemben» (135. l.). Az oláh könyvet minden valószínűség szerint 1570—73 közt Hoffhalter Rudolf nyomtatta Váradon.

Sztripszky kutatásainak ez a bibliografiai eredménye. De hát akkor miért viseli műve ezt a címet: «Szegedi Gergely Énekes-

könyve XVI. századbeli román fordításban». A 114. lapon azt mondja, hogy «Szegedi nevéhez fűződik az első idők minden közhasználatú énekeskönyve, az ő szapora kiadásai révén terjedtek el a két hazában a protestáns énekköltés legszebb darabjai. Szegedi Gergely nevéhez fűzzük tehát mi is a román énekeket, noha nem közvetlenül Szegedi könyvéből fordították őket. «En ez eljárást nem helyeslem, s egyenesen megtévesztőnek tartom. A Todoreszku-töredék nem a Szegedi Énekeskönyvéből való, nem kell tehát ezzel a mű címében is egybefűzni.

Sok más dolog is van e műben, a mi a Todoreszku-töredékekkel lazán vagy sehogyszem függ össze, s a minék részletesebb ismertetésébe egy könyvészeti folyóiratban nem bocsátkozhatom. A műben helyén vannak a 116—197 közti részek, valamint az Alexics Gy. által írt «A Todoreszku-töredék nyelvi sajátosságai» (211—229. l.) c. fejezet, de nem odavalók a következő fejezetek: A görög vallású hazai népek ethnikumának egybevetése; Párhuzam Nyugat és Kelet műveltségi tényezői közt; Nyugat hatásának első jelenségei a románságban. E fejezeteket Sztripszky abban a hiszemben írta, hogy meg nem írásuk esetén az olvasó a Todoreszku-töredék jelentőségét meg nem érti, a mi mindenesetre nagy túlzás. Nézetem szerint e fejezeteket, a melyek amúgy sincsenek a mű előnyére, el kellett volna hagyni s a Beköszöntő után mindjárt «A kálvinizmus hatása a románságra» című fejezettel kellett volna a művet kezdeni. Így a publikáció értékesebb lett volna.

Érdemleges megjegyzést csak hármat akarok tenni. Az egyik a Sztripszky által megállapított bibliografiai eredményre vonatkozik. Mint említettem, Sztripszky szerint az az oláh énekeskönyv, melynek eddig ismert B. ive a Todoreszku-töredék, 1570—73 közt Váradon Hoffhalter Rudolf sajtója alól került ki. Nekem úgy tetszik, hogy ez ellen egy magyar nyelvészeti érvt lehet felhozni. A Töredékben ugyanis minden ének fölé oda van írva, hogy mely magyar ének dallamára megy, illetőleg mely magyar éneknek a fordítása az oláh ének. E magyar énekcímek közt van ez a két szó is: *emléközzél*, *Diczériétec*. A mi már most e két szóban nevezetes, az az, hogy az elsőben a mai *é* hang (*emléközzél*) a felszólítóban *e*-vel, a másodikban (*Diczériétec*) *é*-vel van írva. Trócsányi Zoltán¹ kimutatta, hogy a Hoffhalter Rudolfnál Váradon nyomtatott könyvekben ez a magyar nyelvileg fontos jelenség (t. i., hogy az ikes igék egyes második sz. felszólítója nyílt *e* hang, jelölve *e*-vel, míg valamennyi ige többes 2. sz. felszólítója zárt hosszú

¹ «A XVI. századbeli nyomtatványok *e*-jelölései.» Budapest, 1908. 17. és 39. lapokon, v. ö. Nyelvtudományi Közlemények XXXVIII. köt. is.

é, jelölve e) nincs megkülönböztetve. Ellenben megtalálható e jelölés, még pedig következetesen, Heltai Újtestamentomában és egyéb nyomtatványában. Ha ezt a körülményt hozzávesszük ahhoz, hogy a Todoroszku-töredék a kötési táblákból hét olyan munka töredékeivel került elő, a melyek mindegyikét Kolozsvárt a XVI. században nyomtatták (lásd Sztripszkinél 127. l.), valószínűvé lesz, hogy a művet *Kolozsvárt Heltai sajtójában nyomtatták*. De természetes, hogy a fentidézett két szó alapján én sem tudom a kérdést eldönteni, az érvet azonban ajánlom Sztripszky figyelmébe.

A másik megjegyzésem Sztripszky azon szokására vonatkozik, hogy *primitivus*-t ír. Ha már egyáltalában el nem tudja kerülni az idegen szót, írjon inkább primitivet, ez a megszokott.

Végül harmadik megjegyzésem a Todoroszku-töredék oláh szövegének közlésére vonatkozik. Felesleges volt e szöveget háromszor is leadni, mikor a faksimile-ben való közlés teljesen elegendő.

Dr. Melich János.

Seymour de Ricci, *Catalogue raisonné des premières impressions de Mayence (1445—1467)*. — Veröffentlichungen der Gutenberg-Gesellschaft VIII. IX. — Mainz. 1911. Gutenberg-Gesellschaft. (P. von Zabern nyomása.) 4-r. IX, 166 l., 1 tábla.

A Gutenberg-Gesellschaft kiadványsorozatának e kettős kötetében a nyomdászat bölcsőkorának egyik kiváló ismerője, Seymour de Ricci katalogizálja azokat a nyomtatványokat, a melyek kétségtelenül a Gutenberg, Fust és Schoiffer nyomdáiban használt betűkészlettel nyomattak. Minthogy e korai — Schoiffer halálának valószínű évéig, 1467-ig terjedő — mainzi, hambergi s részben eltvillei nyomtatványokról sokszor bajos minden kétséget kizárólag megállapítani, hogy melyik műhelyből kerültek ki, szerző a nyomtatványokat a szöveghez használt betűtípus szerint csoportosítja s e betűtípusokat lehetőleg fölléptük időrendjében veszi sorra. Így keletkeztek a következő csoportok:

I. A 36 soros biblia nagyméretű betűi: *a)* a Donatus eredeti betűi (1445—47?), 4 nyomtatvány; *b)* a kalendárium betűi (1447—57), 18 nyomtatvány; *c)* Pfister-féle betűk, egy nyomtatvány; *d)* Pfister nyomtatványai, 10 nyomtatvány.

II. A 42 soros biblia közép nagyságú betűi: *a)* a Gutenberg és Fust nyomtatta művek, 2 nyomtatvány; *b)* a Fust és Schoiffer (1455—66) vagy csupán Schoiffer (1467—86) nyomtatta művek, 11 nyomtatvány.

II—V. Az indulgentiák közép nagyságú és kisméretű betűi: *a)* 31 soros kiadások (Johann Gutenberg?), 4 nyomtatvány; *b)* 30 soros kiadások (Peter Schoiffer?), 3 nyomtatvány.

VI—VII. A zsoltárkönyvek nagyon nagyméretű betűi (Fust és Schoiffer, majd csupán Schoiffer), 9 nyomtatvány.

VII^b. A misekönyvek nagyon nagyméretű betűi (Johann Gutenberg?, később Berthold Ruppel?), 2 nyomtatvány.

VIII—IX. Fust és Schoiffer kisméretű betűi: *a*) Datált könyvek 1459—60-ból, 2 nyomtatvány; *b*) indulgentiák 1461—62-ből, 2 nyomtatvány; *c*) falragaszok 1461—62-ből, 10 nyomtatvány; *d*) keltezett könyvek 1462—1466-ból, 8 nyomtatvány; *e*) kelet nélküli könyvek, 3 nyomtatvány.

X. A catholicon kisméretű betűi: *a*) névtelen nyomtatványok (1460—61), 5-féle; *b*) Bechtermünze (Eltville) nyomtatványai, 2-féle.

XI—XII. Bechtermünze kis jellegű betűi, 4 nyomtatvány.

Szerző e 100 szám alatt 112 fajta inkunábulumot ír le, a melyek közül Hain és Copinger csupán 66-ot ismer. A többi 46 nyomtatvány közül több eddigelé teljesen kikerülte a bibliográfusok figyelmét.

A csoportok élén megadja a betűfaj pontos méreteit s a keletkezésük, használatuk történetére eddig földerített adatokat. Ez után jó minden egyes mű rövid leírása Hain módszere szerint. Ezt követi az egyes bibliográfiai egyedekhez fűződő problémák összefoglalása, a rájuk vonatkozó irodalom pontos feltüntetésével. Végül jó Seymour de Ricci munkájának legérdekesebb része: az egyes művekből meglévő példányok felsorolása, országok szerint s a provenienciájukra és állapotukra vonatkozó adatok kíséretében. Külön listákban állította össze azokat az «eltűnt» példányokat is, melyek régibb katalogusokban szerepeltek, de a melyek jelenlegi tulajdonosai irodalmilag ismeretlenek.

Két művel a mi könyvtárunk is előfordul e lajstromokban; az egyiknél az előző tulajdonos nevét a sajtóhiba Jandrowich-ra torzította el, s talán ennek tulajdonítható szerző kérdőjele, melylyel Jankovich nevének e torzalakját kíséri. A Corrigenda et addenda rovatában különben szerző maga is kiigazította e jelentéktelen hibáját.

Szerző érdemes munkáját két névmutató rekeszti be: az egyik a tulajdonosok közt szereplő közkönyvtárakat lajstromozza a városok neve alatt, míg a másik a magángyűjtők névsorát adja, melyben túlnyomó részben angol és amerikai nevekkal találkozunk. Ez utóbbi körülmény talán nem annyira a francia és német bibliofelek érdeklődésének híjján, mint azokon a horribilis árakon mulik, melyeket ma már szinte kizárólag az amerikai milliárdosok tudnak csak megfizetni. Σ.

Tietze Hans. *Die illuminierten Handschriften der Rossiana in Wien-Lainz.* (Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten

Handschriften in Österreich. V.) Leipzig. 1911. K. W. Hiersemann. (Nyomtatta F. Jasper, Wien.) 4°, XV, 208 l., ill., 60 M.

A k. k. Institut für österr. Geschichtsforschung nagyszabású vállalatának e kötetében szerző a Lainzban elhelyezett Biblioteca Rossiana gazdag kéziratok anyagát ismerteti a korábbi kötetekben követett módszerrel és alaposággal. E könyvtár Lujza-Sarolta Bourbon hercegnő rangján alóli házasságának köszönheti létét. Azzal, hogy a hercegnő, özvegyeségre jutva egykori udvarmestereinek, Gian Francesco de Rossi-nak nyújtotta kezét (1838 július 22.), lehetővé tette az irodalomért lelkesülő cavalierének, hogy könyvgyűjtő szenvedélyét a legnagyobb mértékben kiélégítse.

A kéziratok zöme vétel útján a Capranica Domokos bibornok (1400—1458) által alapított s a római Collegio Capranicensenek adományozott könyvtárból került ki, melyet az idők folyamán többször gyarapítottak, de még gyakrabban megdézsmáltak. 1842-ben, a mikor az intézet prefektusa, az egyházi előljáróság jóváhagyásával, a maradékot eladta Rossinak, a gyűjtemény csupán 112 hártýára és 122 papirosra írt kéziratból állott s ezek közül 191 ma is kimutatható a Biblioteca Rossianában.

Francesco de Rossi halála után a fenséges özvegy a római jezsuitáknak ajándékozta néhai ura könyvtárát (1855 márcz. 6.) s a gyűjtemény 1873-ig maradt a rend római palotájában. Róma ostromakor, 1873-ban királyunk, a kinek a rend feloszlatása esetére jogzime volt a könyvtár birtokba vételére, áthordatta az értékes gyűjteményt a Palazzo Veneziaába, a honnan a nagykövetség többszöri sürgetésére 1877-ben Bécsbe vitték s a jezsuiták itteni rendházában állították fel. 1895-ben helyszúke miatt ismét otthont változtatott a könyvtár s legfelsőbb jóváhagyással a Jézus-társasági atyák lainzi rendházába került.

Tietze a gyűjtemény illuminált kézirateit elkészítésük földrajzi megoszlása szerint csoportosítja. A kodexek túlnyomó többsége úgy mennyiségre, mint minőségre olaszországi munka. A 338 olasz műhelyből kikerült kodex-szel csupán 34 német, 37 francia, 9 németalföldi, 4 keleti, 2 bizánczi és egy angol áll szemben. Minket e kéziratok közül a német műhelyből kikerült s itt 31. sz. a leírt Missale fratrum minorum cz. kodex érdekel, mely Mátyás király gyűjteményéből származik. A kodex épen nem ismeretlen szakirodalmunkban. Úgy az 1882. évi könyvkiállításra, mint a milleniumi országos kiállításra idekölesönözte a rendfőnökség s a nagy közönség is szemtől-szembe élvezhette nagy uralkodónk könyvszeretetének e beszédes emlékét. A kodexet főleg az teszi becesssé, hogy benne van a király legrégebbi arcképe. Tietze részletes leírása, mely pontosság szempontjából már

a dolog természeténél fogva is meghaladja a könyvkiállítási kalauz leírását s a mely több tekintetben Csontosinak az Ungarische Revue-ben megjelent tanulmányán alapul, a következő:

255 × 362 mm. 276 f. Részben miniált minuszkulák, két hasábosan. Latinul. Későbbi kötés; fatáblák, vörös bársonyhuzattal és aranyozott rézgombokkal (modern).

Fontos bécsi munka 1469 előttről, melyet Corvin Mátyás király 1469 május 3-án cseh királyllyá történt megkoronáztatása előtt adományozott Thomas de Hungaria minorita szerzetesnek (f. 126). A Georius nevű másoló különben ismeretlen. Stilisztikai szempontból a miniatürök megegyeznek a bécsi udvari múzeumban lévő kétkötetes imakönyvvel. Corvin Mátyás arczképe, mint a király legrégebb hiteles képe fontos, mivel az Andreas Pannonius: De regiis virtutibus cz. vatikáni kéziratban lévő 1467-iki portré csak képzelti kép. (V. ö. Csontos i. h.)

A kodex a XVIII. sz. végéig a bécsi ferenczesek tulajdonában maradt, azután Festetics László, innen A. Kaltenbaeck történetíró s végül Bourbon Carola Ludovica gyűjteményébe került. — 1896-ban a milleniumi kiállításon ki volt állítva Budapesten. V. Ö. P. A. Budik, Entstehung und Verfall der berühmten, von König Matthias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen: Jahrbücher der Literatur. LXXXVIII., Bécs 1840, 21 l.; Joh. Csontos, Bildnisse des Königs Matthias Corvinus... Ungar. Revue 1890, 177 l.

f. 1—6. Calendarium (január 17.: Antonius abbas; február 15.: Translatio S. Antonii de Padua; márczius 21.: Benedicti abbas; május 20.: S. Bernardini; május 25.: Translatio S. Francisci; június 13.: Páduai sz. Antal; augusztus 19.: Ludovicus ep. et conf.; szeptember 17.: Impressio sanctor. stigmatum beati Francisci; szeptember 30.: Jeronimi presbiteri; október 20.: Translatio S. Clarae; október 4.: Festum Sti Francisci conf.; november 8.: Transl. Sti Ludovici). — *f. 7.* In nomine domini 1469 incipit missale fratrum minorum secundum consuetudinum Romanæ curiæ. — *f. 175'*: Incipit proprium Sanctorum. — *f. 223*: Incipit commune Sanctorum. — *f. 267'*: Végső szavak: Anno domini millesimo quadringentesimo nono finitus est presens liber per manus Georii cathedralis et institoris in Wyenna deo gratias. — *f. 268—275*: Hozzáadások: imák stb., más kéztől.

f. 1, 15, 102', 106', 175', 206, 215', 216', 223, 246, 250, 258, 262: Kezdőbetük a sugárglóriás Jézussal (S. Bernardinus).

f. 7.: A kezdőbetű; kék levélindával egyszínű kivitelben; belül biborvörös aranyos vonaldíszszel. Három oldalról keretléczek, hosszú, nyulánk szár kiágazó levelekkel és virágokkal. Közül arany gyöngyök. Igen tiszta, ragyogó színek.

f. 15: *P* kezdőbetű, zöld, belül arany alapba préselt rutás diszitmény; két oldalt keretléc.

Hasonló jellegűek *f. 20: E; f. 119: W* (keretléc nélkül); *f. 127: T; f. 132: R; f. 143: U; f. 146: S; f. 153: C; f. 175: D; f. 177: M; f. 182: S; f. 206: G; f. 215: B; f. 216: G; f. 220: G; f. 223: E; f. 223: J; f. 225: M; f. 227: S; f. 230: J; f. 231: P; f. 232: J; f. 237: S; f. 242: O; f. 243: D; f. 246: T; f. 247: B; f. 248: N; f. 250: S; f. 252: A; f. 258: O; f. 262: R.*

f. 125: Egész oldalas miniatűr keretléczczel: Sz. Ferencz stigmatizálása, a ki fákbán gazdag tájon egy patak mellett térdepel s az angyalszárnyakon fölötte lebegő feszülettől kapja a stigmákat. A képet három oldalról vörös keret fogja körül. Keretléc mind a négy oldalon van, az udvari stilust jellemző stilizálásban, de némely virágnál erősen megnyilvánuló naturalizmussal.

f. 126: Egész oldalas miniatűr: A boldogságos Szűz a gyermekkel, mint az ég királynője áll a holdsarlón. Mellette zöld növények. A kép körül zöld keret, melyet ruta díszít. A keretléczek hasonlóak az előbbi képen lévőkhöz, de tisztább stílusúak.

f. 126: Egész oldalas miniatűr: A szenvedő, minden sebből vérző Krisztus nyílt szarkofág előtt áll. Mögötte ponczolt aranyalapon a kinszenvedés eszközei és jelvényei, köztük Péter és a szolgáló, Judás, Pilátus, Kaifás és egy poroszló arczképe. Krisztus előtt térdepel az ifjú Mátyás király, kezében: «Pie Jesu miserere nostri» fölíratú mondatszalaggal. A király fölött két angyal, az egyik koronát, a másik kardot tart. Mellette czimerpaizs Ausztria, Magyarország, Dalmácia és Besztercze czimerével (tehát 1469 május 3-án cseh királylyá koronáztatása előtti időből). Aláírás: Ego Matthias rex Hungariae concessi hoc missali fratri Thomae de Hungaria post cuius obitum maneat praesens liber in provincia quo claudit diem extremum. Az inda olyan, mint *f. 25'-ön*.

A leíráshoz 4 kisebbített, nem valami éles kép járul, melyek a *f. 262: R* betűjét s a három egész lapnyi miniatűrét ábrázolják.

A hasonló modorban leírt 381 kézirat közül szerző a németek csoportjából főleg két XI. századi Tegernseeben készült kodexet emel ki, melyek IV. Henriknek Krakkóban őrzött evangéliumok könyvével rokonok, továbbá egy a XIII. sz. első feléből származó missalét, mely a francia iskola befolyásának kezdetét tárja fel igen tanulságos módon s végül a 1498-ban készült imakönyvet, melynek Erasmus Schratzer volt a másolója s Ulrich Schreier a díszítője.

A francia kéziratok közt első sorban a XIII. sz. elejéről való zsoltármagyarázat (41. sz.) érdemel figyelmet, melyet a bizánczi és gótikus díszítő formák keveréke jellemez. Művészileg

legjelentősebb darabja e csoportnak a bourgesi imakönyv (70. sz.), melynek miniatűrjei Jacques Coeur Münchenben őrzött műveivel állanak rokonságban.

Az olasz kéziratok legrégebb darabja a XI. századból való evangeliarium, mely kissé elhamarkodott munka. Jelentékenyebb a felsőolaszországi 79. sz. biblia, melynek gondos kivitelű díszében határozott ókori remniszczenziák csendülnek meg. Mindezeknél jelentősebb egy a bizánczi és francia stílus hatása alatt álló kodex-sorozat, mely a trecento miniatúra-művészetéhez szolgáltat becses adalékokat. A XV. sz. gazdag terméséből az első helyet egy remekül díszített zenei kodex foglalja el, melyet Tietze veronai vagy mantuai műhelynek tulajdonít.

A bőven illusztrált kötetet négyes mutató zárja be. Az első a leírt kodexek címét adja betűrendben; a második a kodexeket századonként s ezen belül nemzetek szerint csoportosítja; a harmadik a könyvmásolók és festők, megrendelők, egykori tulajdonosok s fontosabb képtárgyak nevét foglalja magában. Végül a negyedik mutató az illusztrációkat lajstromozza. Gp.

Miles, Dudley How, *The influence of Molière on restoration comedy*. New-York. 1910. Columbia University. 8-r. IX, 2, 272 l. Ára \$ 1.5.

Miles e művének irodalomtörténeti eredményeit az Egyetemes Philologiai Közönyben ismertetvén, e szempontból legyen szabad oda utalnom az olvasót. Itt csupán a molièrei hatás bibliográfiai eredményeit foglalom össze, melyek folyóiratunk olvasóközönségét közelebbről érdekelhetik.

E szerint a restauráció korabeli angol vigjátékírók közül a következőknél nyilvánul Molière hatása, mely a szinte szolgai átdolgozásról, néhány jellem, vagy csak helyzet szabad átvételéig váltakozik.

Behn: The false count (Les précieuses ridicules); Sir Patient Fancy (Le malade imaginaire, Monsieur de Pourceaugnac, L'amour médecin). — *Betterton*: The amorous widow (Les précieuses ridicules, George Dandin). — *Brown*: The stage beaux tossed in a banquet (La critique de l'école des femmes, Le Tartuffe). — *Caryll*: Sir Salomon (L'école des femmes). — *Centlivre*: Love's contrivance (Le médecin malgré lui, Le mariage forcé, Sganarelle). — *Congreve*: The double dealer (Le Tartuffe, Les femmes savantes, Le misanthrope); Love for love (L'avare, Don Juan, Le misanthrope, L'étourdi); The old bachelor (Les fourberies de Scapin, M. de Pourceaugnac, Les femmes savantes, George Dandin, L'école des maris); Squire Trelooby (M. de Pourceaugnac); The way of the world (Les précieuses ridicules, L'école des

maris). — *Crowne*: The courtly wit (Le Sicilien, Le Tartuffe, La comtesse d'Escarbagnas, Les femmes savantes); The english friar (Le Tartuffe, La comtesse d'Exarbagnas, L'avare); The married beau (Les précieuses ridicules); Sir Courtly Nice (Les précieuses rid., Les femmes savantes, Le tartuffe). — *Davenant*: The playhouse to be let (Sganarelle). — *Dryden*: Amphyrion (Amphytrion, Le mariage forcé); The assignation (L'étourdi, Le Tartuffe); An evening's love (L'école des femmes, Le dépit amoureux); Limberham (Le Tartuffe, Les fâcheux); Love triumphant (Monsieur de Pourceaugnac, L'étourdi); Sir Martin Mar-All (L'étourdi és Quinault: L'amant indiscret); The spanish friar (L'école des femmes, Le médecin malgré lui). — *Etheredge*: Love in a tub (Les précieuses ridicules, Le dépit amoureux); The man of mode (Les précieuses ridicules). — *Farquhar*: The beaux stratagème (Le Tartuffe); The constant couple (Le médecin malgré lui); Love and a bottle (Le bourgeois-gentilhomme, M. de Pourceaugnac); The twin rivals (Le médecin malgré lui, Le Tartuffe). — *Flecknoe*: The damoiselles à la mode (Précieuses ridicules, Sganarelle, L'école des femmes, L'école des maris). — *Lacy*: The dumb lady (Le médecin malgré lui, Les fourberies de Scapin, L'amour médecin). — *Medbourne*: Tartuffe. — *Otway*: The atheist (L'école des femmes, Les fâcheux); The cheats of Scapin (Les fourberies de Scapin); The soldier's fortune (L'école des maris, Sganarelle, Les fourberies de Scapin). — *Ravenscroft*: The Canterbury guests (Le mariage forcé, Le bourgeois-gentilhomme, M. de Pourceaugnac); The careless lovers (M. de Pourceaugnac, Les précieuses ridicules, Le bourgeois-gentilhomme, Le médecin malgré lui); The London cuckolds (L'école des femmes); Scaramouche (Les fourberies de Scapin, Le mariage forcé, Le bourgeois gentilhomme, M. de Pourceaugnac). — *Rawlins*: Mammamouchi (Le bourgeois gentilhomme, M. de Pourceaugnac, L'avare); Tom Essence (Sganarelle). — *Sedley*: The mulberry garden (L'école des maris). — *Shadwell*: The amorous bigot (L'avare, Les précieuses ridicules, L'école des maris, Les femmes savantes); Bury fair (Le misanthrope, Le bourgeois gentilhomme, La comtesse d'Escarbagnas); Epsom Wells (Le médecin malgré lui, Le misanthrope); The libertine (Don Juan); Psyche (Psyche); The scowers (L'école des maris); The squire of Alsatia (L'école des maris, L'avare); The sullen lovers (Le misanthrope, Les fâcheux); The virtuoso (L'école des maris, Le misanthrope); The volunteers (Les précieuses ridicules, L'école des maris); The woman captain (L'avare, L'école des maris). — *Vanbrugh*: The cuckold in conceit (Sganarelle); The relapse (Le bourgeois gentilhomme, L'école des maris); The mistake (Le dépit amoureux). — *Wright*: The female virtuosos (Les femmes savantes, M. de Pour-

ceagnac, Le malade imaginaire, Les fourberies de Scapin, Le mariage forcé). — *Wycherley*: The gentleman Dancing-master (L'école des maris); Love in a wood (L'école de femmes, L'école des maris); The plain dealer (Le misanthrope, La critique de l'école des femmes); The country wife (L'école des maris, L'école des femmes).

Mint e tanulságos jegyzékből kiderül, Molière darabjai közül legtöbbit — összesen tizenöt esetben — a L'école des maris-t aknázták ki. Ezután jó a Les Précieuses ridicules cz. darab (11 eset) s nyomban mögötte Monsieur de Pourceagnac és Le Tartuffe (10—10 eset), majd: L'école des femmes, Le bourgeois gentilhomme, Le misanthrope, Le médecin malgré lui (7—7 eset) s végül L'avare, Les femmes savantes, Les fourberies de Scapin, Sganarelle (6—6 eset), míg a többi darab 2—3 esetben adott anyagot az angol vigjátékírók műhelyébe.

Dr. Gulyás Pál.

Lantos Á. 9—10 sz. *könyvjegyzéke.* (A könyvgyűjtő III. évf. 9—10. sz.) Budapest, 1911. Uránia ny. 8° 104 l.

E gondosan megszerkesztett katalogusban, melynek történeti része főleg néhai gr. Dessewffy Lajos gyűjteményéből került ki, nem kevesebb, mint 58 drb. 1711. előtti ú. n. régi magyar nyomtatvány van felsorolva. Ára legborsosabb gr. Zrinyi Miklós: Adriaai tengernek syrenaia, Bécs, 1651. cz. munkájának hibás példánya: 600 K. Mint a buzgó antikváriustól értesülünk, e horribilis ár sajtó hiba 200 K helyett. 100 K-n felül állanak, még: Apafi: Declaratio, London, 1680. Ára 160 K; Bonfinius, Basel 1543. Ára 120 K; Csipkés: Magyar Biblia. Leyden, 1685. Ára 160 K; Liszti: Magyar Márs. Bécs, 1653. Ára 250 K és Pázmány: Szent Irások etc. Bécs, 1626. Ára 150 K. Érdekes továbbá a jegyzék azon része, melyben újabb íróink most annyira felkapott első kiadásai szerepelnek. Mint már évek óta, most is Petőfi vezet. Ritkaságánál fogva nagyobb ára van még Katona Bánk bánjának (80 K); Gvadányi Falusi nótáriusának (45 K); Sárosi Arany trombitájának (100 K). A katalogusnak könyvkedvelőink, jó hasznát fogják látni.

G. P.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXXII. évfolyam, 26. sz. (1. 11. július 1.): Fr. Steffens, Lateinische Paläographie. 2. Aufl. Supplement zur 1. Aufl. Abt. II. — E. Petzet und O. Glanving, Deutsche Schrifttafeln des IX. bis XVI. Jahrhunderts, aus Handschriften der K. Hof- u. Staatsbibliothek in München (Rudolf Thommen). — 27. szám (július 8.): A. Tabeling, Kontrollbuch für Bibliothekare. (Hugo Otto Zimmer.) — 34. szám (augusztus 26.): R. Focke, Das staatlich organisierte Volksbibliothekswesen und die Zentralstelle für Volksunterhaltung in der Provinz Posen. (Constantin Nörrenberg.) — 37. szám (szeptember 16.): J. Marx, Trevirensia. (J. B. Keule.) — 39. szám (szeptember 30.): C. Beck, Jahrbuch der Bücherpreise. V. (Fritz Milkau.)

La bibliofilia. XIII. évfolyam, 4. szám (1911. július): Arnaldo Bonaventura, Una grande pubblicazione di bibliografia musicale. — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. (Folytatás.) — Leo S. Olschki, Quelques manuscrits fort précieux. (Folytatás.) — L. Zambra, Corriere d'Ungheria. — A. Boinet, Courrier de France. — Vendite pubbliche. — Notizie: Un manoscritto che rimpatria. — La biblioteca del Poeta Mario Rapisardi. — Manoscritti i cimeli Mazziniani donati al commune di Genova. — Un re negro arrestato per furto di libri. — Por l'avvenire della carta. — La collezione del commediografo de Courcelles. — Le opere minori e postume di Giosuè Carducci. — L'edizione nazionale degli scritti di Leonardo da Vinci. — La mostra storica del grande archivio di stato napoletano. — Una grande polemica intorno ad un piccolo volume. — Società per lo studio della miniatura francese. — Esposizione di fogli staccati della biblioteca del Börsenverein a Lipsia. — 5-6. szám (augusztus—szeptember): Annibale Tenneroni, Il libro di una fraternita di San Sebastiano. — Enrico Colani, Il carteggio dei Barberini. — A. Boinet, Courrier de France. — A. Valmigli, English courier. — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. (Folytatás.) — Leo S. Olschki, Quelques manuscrits fort précieux. (Folytatás.) — Umberto Cassuto, Incunaboli ebraici a Firenze. (Folytatás.) — Notizie: L'edizione monumentale della «Divina Commedia». — L'educazione del libro. — Un bibliomane nell'imbarazzo. — La «Divina Commedia» in francese ed inglese. — L'attività del «British Museum». — La propaganda Biblica. — Un'opera inedita di Purcell. — Una Lega contro il prestito dei libri. — Il catechismo di Luigi XIV. — Un manoscritto inedito di Franz Liszt. — La scoperta di un quinto Evangelo? — Un caso curioso di bibliocleptomania. —

La IX. riunione della Società Bibliografica Italiana. — Piano analitico della mostra d'iconografica popolare italiana. — Il più grande papiro. — Una bibliografia delle opere siderurgiche, metallurgiche etc. — Le pubblicazioni coloniali italiane. — Dalla Bastiglia... a Pietroburgo.

Le bibliographe moderne. *XIV. évfolyam, 82—84. szám* (1910 julius—deczember): Henri Stein, Le prétendu miniaturiste «Ugo de Vosor». — P. Hildenfinger, Inventaire des actes administratifs de la commune de Strasbourg (1789—an VII) conservés à la Bibliothèque nationale. — Henri Stein, Notes pour servir à l'histoire de l'imprimerie à Bourg-Saint-Andéol (Ardèche) au XVIII. siècle. — Henri Stein, L'histoire de France dans les archives du grand-duché de Luxembourg. — P. Arnauldet, Inventaire de la librairie du château de Blois en 1518. (Folytatás.) — Archives municipales; règlement des communications et des expéditions. — Ch. Mortel, Les origines du dépôt légal; observations. — Le congrès des archivistes et des bibliothécaires de Bruxelles. — *Chronique des Archives: France.* — *Chronique des bibliothèques: France, Belgique, Italie, Turquie.* — *Chronique bibliographique: Bibliographie ardennaise. Bibliographie de Loir-et-Cher. Bibliographie Lorraine. Bibliographie normande. Bibliographie agricole. Bibliographie militaire. Bibliographie de la littérature italienne. Bibliographies individuelles.* — *Comptes rendus et livres nouveaux: S. Muller, I. A. Feith et R. Fruin, Manuel pour le classement et la description des Archives (A. P.). L'ordinamento delle carte degli archivi di stato italiani (H. S.). E. Casanova, L'archivio di stato di Napoli 1899—1909 (H. S.). G. Lavalley, Catalogue des ouvrages normands de la Bibliothèque municipale de Caen. I. (H. S.). A. Seraphin, Handschriftenkatalog der Stadtbibliothek Königsberg (H. S.). O. Günther, Die Wiegendrucke der Leipziger Sammlungen und der herzoglichen Bibliothek in Altenburg (H. S.). A. Isnard, Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque nationale. Actes royaux. I. (H. S.) I. Écorcheville, Catalogue du fonds de musique ancienne de la Bibliothèque nationale. I. (H. de Courzon). P. Caron, Bibliographie des travaux publiés de 1866 à 1896 sur l'histoire de France depuis 1789. III—IV. füzet (H. S.). G. Bourcard, Graveurs et gravures (H. S.). G. M. Wrong and H. H. Langton, Review of historical publications relating to Canada XII—XIV. (H. S.). J. Sebestyén, Rovás és rovásírás (I. Kont).*

Revue des bibliothèques. *XXI. évfolyam, 4—6. szám* (1911 április—junius): E. Chatelain, Notes de bibliographie Molièresque. — P. Liebart, Inventaire inédit de la Bibliothèque capitulaire de Novare dressé en 1175. — A. Boinet, Notice sur une reliure exécutée pour Diane de Poitiers. — Christine Beresniewicz, Essai d'une bibliographie des traductions françaises de la littérature polonaise. — Cadet de Grassicourt, Catalogue des portraits, dessins, autographes et ouvrages imprimés de Théophile Gautier. — *Bibliographie: G. Lepreux, Gallia typographica (Ch. Beaulieux). G. Durand, Tableau et chants royaux de la Confrérie du Puy Notre-Dame d'Amiens (A. Boinet). J. Van den Gheyn, Deux livres d'heures attribués à Jacques Coene (A. Boinet). H. Omont, Pinctures et initiales de la première et de*

a reconde Bible de Charles le Chauve (A. Boinet). Codices e Vaticani selecti phototypice expressi I. II. (A. Boinet). J. W. Thompson, The Frankfort book fair (A. Boinet). — *Périodiques*. — *Sociétés savantes*, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Société des Antiquaires de France. Congrès des sociétés savantes. — *Chronique des bibliothèques*: Bibliothèque historique de la ville de Paris. Société pour l'étude de la gravure française. Lille. Berne. Breslau. Genève. Londres. Florence. Naples. Vienne.

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XXII. *évfolyam*, 1—6. szám (1911 január—június): E. *Benvenuti*, Briciole secentesche. — Antonio *Panella*, Gli archivi fiorentini durante il dominio francese (1808—1814). — Francesco *Ehrle*, Per il restauro dei manoscritti. — Laura *Orvieto*, Bibliotechine gratuite per le scuole elementari di Firenze. — Rosa *Borghini*, La letteratura tedesca e l'«Antologia» di G. P. Vieusseux. (Folytatás.) — *Notizie*: Paleographia Iberica. Mostra Wittelsbachiana. Liriche di Folchetto da Marsiglia. Jacopone da Todi. Cavazza Ernesto, «Gli itteri emolitici». Congresso degli Archivistici tedeschi. La biblioteca a l'archivio storico del comune di S. Gionignano. Il congresso delle biblioteche inglesi. Biblioteca «Melchiorre Delfico» di Teramo. Segnalismo nel «Giorn. Stor. della Lunigiana».

The library journal. XXXVI. *kötet*, 7. szám (1911 július): James J. *Wyer*, What the community owes the library. — Alice S. *Tyler*, Effect of the commission plan of city government on public libraries. — Charles H. *Brown*, Limitations of the branch librarian's initiative. — Harriet G. *Eddy*, California county free libraries. — Arthur E. *Bostwick*, The administration of a public library. — Frances Jenkins *Olcott*, The Pasadena exhibit of library work with children. — Antoinette M. *Humphreys*, How the therced county free library system has been worked out. — *New England* college librarians. — *Library school* requirements in Germany. — *Reviews*: Children's reading. D. Figarola-Cadena, Cartografia Cubana del British Museum (F. C. H.). M. R. James, A description catalogue of the mrs. of Corpus Christi College, Cambridge II. (M. Radin). F. N. Levy, American art annual VIII. (J. C. Dana). — 8. szám (augusztus): Judson T. *Jennings*, Municipal civil service methods as affecting libraries. — Franklin F. *Hopper*, The basis of support of organisations for public library work. — C. *Martel*, Classification. — W. R. *Reiniek*, Checking serial publications. — *Best* book cards. — John J. *Pleger*, Some inconsistencies in the bookbinding art. — *American* association of museums. — *Bibliographical* society of America. — *Public* documents round table, Pasadena, Cal. — H. E. *Haines*, The place of the public library in the community. — S. H. *Ranck*, The problem of unused books. — *College* librarians in the library week program. — A *Library* report in verse. — *Reviews*: J. Towers, Dictionary catalogue of the operas and operettas (J. G. M.). — 9. szám (szeptember): Demarchus C. *Brown*, The state library. — George A. *Howell*, The library as an aid to technical education. — John Boynton *Kaiser*, Some phases of refence work. — Franklin F. *Hopper*, A 5000 branch library in Tacoma. — Harold

L. *Leupp*, Moving the university of California library. — Clifton B. *Clapp*, Sources of commercial information. — A. E. *Bostwick*, The social work of the St. Louis public library. — *Conference* of state library representatives. — *Summer* library conference. — W. K. *Setson*, Planning for efficiency in library building. — *Amherst* conference of rural social workers. — Pacific northwest library association. — Vera *Russel*, Library exams. — *Reviews*: M. Dewey, Decimal classification (G. F. Bowermann). H. Frost, Good engineering literature (W. P. Cutter). — *Allandó rovatok*: Editorials. — National association of state libraries. — American library institute. — League of library commissions. — American library association. — State library commissions. — State library associations. — Library clubs. — Library schools and training classes. — Library economy and history. — Gifts and bequests. — Librarians. — Cataloging and classification. — Bibliography. — Notes and queries. — Humors and blunders. — Library calendar.

The library world. XIV. kötet, 61. szám (1911 július): William *Mc Gill*, The Leighton library at Dunblane. — John *Hartley*, Book destruction. — *Library* service. — Olive E. *Clarke*, The unborn to-morrow. — 62. szám (augusztus): Ernest A. *Savage*, The salaries of librarians and their assistants. — Thomas *Coulson*, An outline of the theory of classification. — W. C. Bernick *Sayers*, Model questions in classification. — The new Durban Municipal library. — T. E. *Turnbull*, The L. A. examinations, 1911. — W. Bramley *Coupland*, Some difficulties of the provincial library assistant. — 63. szám (szeptember): A. Cecil *Piper*, The advisability of establishing county libraries. — Thomas *Coulson*, An outline of the theory of classification. — E. A. *Baker*, The work of the education committee of the Library Association. — *Deptford's* first permanent library. — Manor G. *North*, The shadow and the substance. — The *national* library of Wales. — B. G. Curtis *Collier*, The libraries of government departments. — Library association examination, 1911. — *Allandó rovatok*: Notes and news. — Between ourselves. — Library publications. — Library association. — Reviews. — Correspondence.

Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. II. évfolyam, 1. szám (1911 április): N. *Cottlareciuc*, Kurze Übersicht über die rumänische Bibliologie. — J. *Fritz*, Aus der Bibliothek Conrad Celtes. — Eine *Rundfrage*. IV. — *Österreichische Rundschau*. — *Deutsches Reich*. — *Rundschau* der Fremde. — 2. szám (augusztus 7): R. *Wolkan*, Aus Österreich. Handschriftenkatalogen. — Eine *Rundfrage*. V. — *Österreichische und ungarische Rundschau*. — *Deutsches Reich*. — *Rundschau* der Fremde. — *Allandó rovatok*: Besprechungen. — Vereinsnachrichten. — Amtliches. — Personalnachrichten. — Nekrolog. — *Österreichische und ungarische Bibliographie* des Bibliothekswesens, 1910—11.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Uj folyam*, III. évfolyam, 4. szám (1911 július): Hans *Sachs*, Die künstlerische Bildpostkarte. — Fritz Adolf *Hünich*, Unbeachtete Zeugnisse für Goethesche Mitarbeit. — Hans *Landsberg*,

Das literarische Plagiat. — Rudolf *Fürst*, Ludwig Börnes «Frankfurter Briefe». — Adolf *Schmidt*, Die Ablassbriefe für Neuhausen bei Worms 1461 und 1462. (Nachtrag.) — 5—6. *szám* (augustus—september): Wilhelm *Niemeyer*, Deutsche Buchkünstler der Gegenwart. IV. — F. H. *Ehmcke*, Die Reklame in Plunderweilern. — Jacob *Minor*, Novalis' Nachlass und die Originalausgaben. — Franz *Tetzner*, Tarquinius Schnellenberg und sein Werk «Practica deutsch». — Flodoard Frh. v. *Biedermann*, Die Schrift auf römischen Münzen und der typographische Schriftstil. — Gustav *Kohfeldt*, Gelegenheitsdichtungen à la «Deutsch—Französisch». — Robert *Priebsch*, Die beiden Fassungen des Briefes Schillers an Goethe vom 31. August 1794. — Georg *Schaafs*, Zu dem Aufsatz von A. Nutzhorn «Ein ungedrucktes Gedicht von G. A. Bürger». — Ernst *Collin*, Buchdruck, Buchbinderei und Buchhandel. — Adolph *Kohut*, Die Denkwürdigkeiten der Prinzessin Friederike Sophie Wilhelmine von Bayreuth.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVIII. *évfolyam*, 7. és 8. *szám* (1911 július—augustus): G. *Leyh*, Weiteres von den italienischen Staatsbibliotheken, besonders über ihre Aufstellung. — K. *Haebler*, Schlussbericht über die Inventarisierung der Inkunabeln in Deutschland. — Ad. *Schmidt*, Die Anfänge des Buchdrucks in Reutlingen. — Giov. *Bresciano*, Documenti per servire alla storia della tipografia napoletana nel secolo XVI. — P. *Schwenke*, Die Bibliothekarversammlung in Hamburg. — *Vorschriften* für Bibliotheksbände beschlossen vom Verein deutscher Bibliothekare. — 9—10. *szám* (september—október): Zwölfte *Versammlung* deutscher Bibliothekare in Hamburg. — G. *Schulz*, Versicherung der Wertsendungen der Bibliotheken. — J. *Loubier* und H. *Paulzow*, Bericht der Lederkommission. — H. *Paalzow*, Bericht der Kommission für amtliche Drucksachen. — R. *Helfsig*, § 606 des BGB. und die Bibliotheken. — R. *Kaiser*, Vergleichung der englisch-amerikanischen Katalogregeln mit der preussischen Instruktion und die Frage einer internationalen Einigung. — A. *Keyser*, Bericht der Kommission für Verwaltungspraxis. — R. *Münzel*, Die Hamburger Stadtbibliothek. — H. O. *Zimmer*, Zentralisation der Bibliotheken. — *Allandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. — Umschau und neue Nachrichten. — Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. — Antiquariatskataloge. — Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1911. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: DR. FIROS VILMOS.

BÜCHER-VERZEICHNIS der Bibliothek des Werschetzer Lese-Vereines. Versecz, 1909. Mark Károly és Tsa. ny. 8-r. 16 l.

CÍMJEJYZÉKE, A magyar kir. földtani intézet könyvtárának szakcsoportok szerinti —. Catalogus arte conclusus bibliothecae instituti geologici regni Hungariae. Budapest, 1911. Fritz Ármin ny. 8-r. IX., 316 l.

CÍMJEJYZÉKE, A zilahi casino könyvtárának —. Zilah, 1911. Seres Samu ny. 8-r. 64 l.

CLAIR VILMOS. A F. M. K. E. Nyitra városi közkönyvtárának jegyzéke. III. kiad. Budapest, 1911. Patria kny. 8-r. 102 l.

CSIKI KÁLMÁN. A marosvásárhelyi kir. törvényszék könyvtárának szakcizimára. Marosvásárhely, 1909. Grün Samuel ny. 8-r. 33 l.

GULYÁS PAL. A hazai népkönyvtárügy kialakulása és mai helyzete. Múzeumi és könyvtári értesítő. V. évf. 2—3. füzet. 65—84 l. Budapest, 1911. Stephaneum kny. 4-r.

HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar philologiai irodalom. Egyetemes philologiai közlöny. XXXV. é. VI—VII. füzet. 517—624 l. Budapest, 1911. Franklin-társ. kny. 8-r.

IRODALOM, A magyar orvosi —. 1910. VI. évf. Összeállította Györy Tibor. Eger, 1911. Érseki lyceumi kny. 8-r. IV, 2, 96 l.

ISOZ ÉMILIEŒ. Az orsz. kaszinó könyvtárának címjegyzéke. Budapest, 1911. Stephaneum nyomda r.-t. 8-r. 163 l.

JEGYZÉKE, A diósgyőri m. kir. vas- és acélgyári alkalmazottak olvasóköre könyvtárának —. Miskolcz, 1911. László-könyvnyomda. 8-r. 115 l.

JEGYZÉKE, A mezőcsáti kaszinó könyvtár —. Mezőcsát, 1910. Schvarcz Herman ny. 8-r. 14. l.

JEGYZÉKE, A nagykanizsai felső kereskedelmi iskola önképzőkori könyvtárában levő művek —. Nagykanizsa, 1911. «Gutenberg» könyvnyomda. 8-r. 241.

JEGYZÉKE A sümegi polg. önképzőkör könyvtárának —. Sümeg, 1911. Horvát Gábor ny. 8-r. 54 l.

KATALOG der in Marosvásárhely befindlichen Werke der Offiziersbibliothek des K. u. K. Infanterieregimentes Freiherr von Probszt Nr. 51. Marosvásárhely, 1911. Krafft V. könyvny. Nagyszeben. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRA. A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1911. május 1-től szeptember 1-ig. Budapest, 1911. Pesti könyvnyomda r.-t. 8-r. 10 l.

KÖNYVTÁRA, A magyar kir. földtani intézet —. I. Betűsoros címjegyzék. Térképek és ábrák címjegyzéke. Bibliotheca instituti geologici regni Hungariae. I. Catalogus alphabeticus. Catalogus mapparum & tabularum. Budapest, 1911. Fritz Ármin ny. 8-r. XIII, 488 l.

KÖNYVTÁR-JEGYZÉKE, A soproni polgári egyesülés —. Bücherverzeichnis der Bibliothek der soproner Bürgervereinigung. Sopron, 1911. Nyugatmagyarországi «Petőfi»-knyomda r.-t. 8-r. 15 l.

KUMLIK EMIL. Jelentés a városi közkönyvtárnak 1910. évi fejlődéséről. Jahresbericht . . . stb. Pozsony, 1911. Angermayer Károly ny. 4-r. 8 l. (A könyvtári címjegyzék ötödik pótfüzetéből.)

KUMLIK EMIL. Pozsony szab. kir. város közkönyvtárának címjegyzéke. Ötödik (1910. évi) pótfüzet. Pozsony, 1911. Katholikus irodalmi r.-t. kny. 8-r. X, 178 l.

LUKCSICS JÓZSEF. A veszprémi egyházmegye könyvészete. Veszprém, 1909. Egyházmegyei nyomda. 8-r. 272 l. (Különlenyomat az 1909. évi egyházmegyei schematismusból.)

NÉVJEGYZÉKE, A sárbogárdi iparos olvasókör könyvtárának —. Sárbogárd, 1910. Spitzer Jakab ny. 8-r. 15 l.

PÓTJEGYZÉKE, A magyarországi kereskedelmi utazók egyesülete családi könyvtárának —. Budapest, 1911. Kálmán M. és társa ny. 8-r. 7 l.

PÓTCÍMJEGYZÉKE, A magyarországi könyvkötők és rokonszakmabeli munkások és munkásnők szakegyesületének könyvtári —. Budapest, 1911. Világosság kny. 8-r. 16 l.

PÓTFÜZET, 2-ik — a könyvtárjegyzékhez. (Győr, 1911. Gross Gusztáv ny.) 32-r. 19 l.

PÓTJEGYZÉKE. A szatmár-németi társaskör könyvtárának —. Szatmár, 1911. «Szabadsajtó» r.-t. ny. 8-r. 6 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Dr. Melich János múzeumi őr kitüntetése. Ő felsége dr. Melich János múzeumi őrnek, könyvtárunk tisztviselőjének, a budapesti kir. tud. egyetem javaslatára a nyilv. rendkívüli tanári címet méltóztatott adományozni. Ez eseményt, mint Melich tudományos eredményekben gazdag pályájának egyik határjelzőjét örömmel jegyezzük fel s kartársunkat ez alkalomból meleg szeretettel köszöntjük.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége 1911. évi közgyűlése október hó 8-án tartatott meg a szokott keretek között. A színhely ezúttal Nagyvárad városházának díszterme volt, melyet a kormány, megye és város kiküldöttei, a szövetség tagjai s a kulturális mozgalmak iránt érdeklődő díszes helyi közönség színültig megtöltötte. A közgyűlés kiemelkedő pontja ezúttal is *dr. Wlassics Gyula* elnöki megnyitója volt, melynek új és mélyen járó eszmékben gazdag fejtegeléseiből itt azt a részletet közöljük, melyben a szónok a modern könyvtár feladatait vázolta:

«Csak örömmel töltheti el a művelődési haladás minden barátját — úgymond — az utolsó évtizedekben világszerte megindult nagy mozgalom, mely a könyvtárt a nemzetnevelés éltető levegőjébe helyezi. A modern könyvtárnak a könyvelraktározás sivár mezejéről az eleven, termékeny művelődés központjába kell emelkednie. Régente a könyvtárban a könyvek megőrzésének helyét látták. A modern könyvtárnak azon kell dolgoznia, hogy minél szélesebb körbe jussanak el könyvei és könyveivel el is érhesse az igazi általános művelődés fölemelő hatását. Ezért oly élénk ma a könyvtártudósok és könyvtárpolitikusok törekvése: megtalálni a módját annak, hogy az *olvasási kedvet* fokozzák és *mindenkinek azt nyujtsák, a mivel lelki műveltsége valóban gyarapodik* és sohase nyujtsanak a betűben lélekölő mérget. A könyvtárpolitika nemes törekvéséből ma már nagyméretű világ-irodalom keletkezett és már-már kijegeczesedik a módszer miként kell kezelni a könyvtárnoknak a falu, a kisváros és nagyváros olvasó közönségét. Gondosan gyűjtik a könyvolvasás tapasztalatait is és induktív uton akarják elérni az általánosítható tetteket. Abban körülbelül ma már megegyeznek, hogy nemcsak az olvasó *bibliografiai tájékozatlanságának* kell a lehető legügyesebben, legvonzóbban összeállított tájékoztatókkal segítségére sietni, de a sikeres olvasáshoz szükséges *előismeretek hiányának* lehető pótlásáról esetleg *intézményes módszerrel* is gondoskodni kell. Az *olvasó-nevelés* nagy *lélektani feladata* kezd előttünk óriási arányokban kibontakozni. E pedagogo-

giai földadat útján halad az a mozgalom, mely a szabadtanítás központjába kívánja beállítani a könyvtárakat. Amerika példája vonz itt is. Ott a szabadtanítás és könyvtár sikeres szerves együttműködése az egész vonalon ki van építve. Alig van Carnegie-könyvtár, melyben ne volna előadó terem is. Oly természetes is ez az összefüggés. A népegyetemen, a szabadiskolában előadás folyik. Mi természetesebb tehát, mintha az előadók a kurzusnak megfelelő irodalomra irányozzák a hallgató figyelmét. Viszont pedig a könyvtárnak kötelessége szorgosan tanulmányozni a szabadtanítás csarnokainak előadási anyagát és erre a tanítási anyagra, ennek irodalmi termékeire kell fölhívnia a kurzus látogató olvasó figyelmét. Angliában a könyvtárbizottságok maguk rendeznek fölolvadásokat és megalakították a Stepney-i Olvasók szövetségét, mely könyvtárai számára maga neveli az olvasót. Hogy a kontinentális külföldi példák közül csak a legközelebbit említsem, utalok arra, hogy a bécsi Volksheim kurzus-könyvtáráról gondoskodik, melyeket a hallgatóság között szétosztanak. Nagyfotosságú és mindenestre az eddiginél nagyobb arányban követendő példa a vándorkönyvtárak és előadási kurzusok összekapcsolása is.

A mily jelentékeny a könyvtár és az iskolán kívüli oktatás szerves kapcsolatára vonatkozó irodalmi mozgalom, ép oly nagyjelentőségű az az irodalom is, mely az utolsó évtizedben az *iskola* és a *közkönyvtár* együttműködésének sikeres megoldása érdekében küzd. Van-e nagyobb jelentőségű nemzeti érdek, mint ha a tanuló már az iskolából magával viszi a jó könyv szeretetét és megbecsülését. A gyermeket megtanítani arra, hogy hogyan olvasson, megtanítani arra, hogy önképzés útján is miként jut tudáshoz, műveltséghez, oly általános érdek, mely érdek mögött minden eltörpül. A tanító munkája félbenmaradt munka, ha ezt a *könyvtáros lelkiismeretes segítsége ki nem egészíti*. Megtanítani valakit olvasásra, de meg nem tanítani arra, hogy az olvasással mily módon emelheti saját értelmi és erkölcsi értékét, akaraterejét, belső önfegyelmét, haszontalan munka. Csaknem olyan haszontalan, mintha analfabéta marad. A mely társadalom az önnevelésre meg tudja tanítani az új nemzedéket és az önnevelés eleven ösztönét biztosítja minden életkorra, az a legnagyobb erőt és hatalmat adja nemzetének, mert akkor nem pusztítja el a lelkeket a pornográf irodalom és nem teszi nemzedékeken át satnyává a testet, akaratgyöngvévé a jellemet az alkohol romboló mérge.

Csodálatraméltó gyakorlati érzékkel halad a civilizáció élén ebben a kérdésben is Amerika. Ott a «public library» már az elemi iskolában kezdi munkáját. Megalapították már néhány évtizede a *gyermekkönyvtárakat* is. Schultze Ernst élénk színekkel ír le egy ily amerikai gyermekkönyvtárt. Valóban mesteri az a módszer, melylyel a kis gyermeket a mesélő órákkal az olvasásvágy fokozására buzdítják és a gyermeknek csaknem teljes szabadságát biztosító módszerrel érik el azt, hogy a kis gyermek maga keresi ki a könyvet, melyet gyönyörrel olvasgat.

A tanító és könyvtáros együttműködése sikerének fényes példája az *iskola* és a «Free Public library» között bölcsen szervezett amerikai rend-

szer. Ez egészen más szervezeti alapon áll, mint a franciaországi «Bibliothèques scolaires et populaires» intézménye, melyet az *iskolában szervezett könyvtárak* alakjában nagy reményekkel, de nem a várt sikerrel léptettek életbe. A Németbirodalom országai hűen járnak az amerikai-angol nyomokon.

Mindezek, miket csak érintettem ismertek ugyan a szakkörökben, sőt egyik-másik irányban már mi is a helyes kezdeményezés útján vagyunk. Kevésbé ismertek azonban a nagyközönség előtt. Nálunk még az értelmebb közönség gondolatvilága is a nemzetnevelés nagy munkáját még mindig igen szűk kerethez fűzi. A nemzetnevelést csak az iskolával és az ifjúkorról kapcsolják össze. Pedig az igazi nemzetnevelés az egész nemzetre, annak minden osztályára, mindenkorú tagjára vonatkozik. Egy svéd írónak szavait ajánlom minden honfitársam figyelmébe: «Vajjon melyik embernek nincs szüksége nevelésre az iskolakötelezettség évein túl is? a társadalom melyik osztályának nincs hibája, a mit csak neveléssel lehet kiküszöbölni és megjavítani».

Az ma már köztudata a világ értelmiségének, hogy az összes nemzetnevelő eszközök között a legértékesebb a könyv. A ki ebben kételkedik, az ki fog gyógyulni szkepsziséből, ha az amerikai-angol és a német nagyszabású könyvtári mozgalom óriási fejlődésére gondol. Ez minden beszédnél hatalmasabban hirdeti a könyvtárnak elismert elsőrangú állását a nemzetnevelés nagy munkájában.

A világirodalomban már is köztudattá vált, hogy a könyv nevelő értékének fölismerésével lépést kell tartani a *könyvtári közigazgatási tan*, a könyvtári *igazgatási* szervezet nagy reformjának is. A nemzet egészét, annak mindenkorú tagját felölelő modern nemzetnevelés új és nehéz feladatokat elé állítja a könyvtárt. A régebben kialakult könyvtári igazgatási szervezet a nagy nemzetnevelő problémával szemben elavult. Ettől az elavult könyvtári igazgatási szervezettől csak csodát lehetne várni. Ne ezt várjuk, hanem hozzá kell fognunk a nagy kezdeményező munkához, hogy a könyvtáros meg is felelhessen annak a nagy feladatnak, mi reá a huszadik században a nemzetnevelés munkájában vár. Ne tekintse a közfelfogás a könyvtárosi foglalkozást legtöbbször pusztán díjtalan vagy igen csekély díjra érdemes mellékfoglalkozásnak, hisz ha a könyvtáros individualizáló, olvasónevelő munkát is akar a könyvtárban végezni, ez a feladat egész embert, nagy tudást és elsőrangú pedagógiai érzéket követel. Nálunk nagy városi könyvtárak is vannak, melyek vezetőinek csak mellékfoglalkozása a könyvtár. Hol vagyunk attól is, hogy nagy tudományos könyvtáraink egyik-másik részletes tudományos kérdésre vonatkozó szakirodalom összegyűjtött egész anyagának katalógusát rendelkezésre bocsáthatnák, vagy épen útbaigazítással szolgálnának? Hol vagyunk a tudományos folyóiratok anyagának szakszerű katalogizálásától? Miként állunk ma még a nyilvános könyvtár és iskola közötti kapcsolat rendszerének kiépítésében? Miként állunk az olvasónevelés és irányítás munkájában, pedig az olvasásra szoktatás nagy nemzetnevelő feladatának teljesítése elől a modern könyvtári igazgatás ki

nem térhet. Hol vagyunk attól, hogy ezekhez a célokhoz szabnók a könyvtári igazgatás alapos reformját.

Hangosan kell már kiáltanunk, hogy a mai szervezeti keretben, a mai könyvtári közigazgatási rendszerben a könyvtáros igazi rendeltetésének magaslatára alig emelkedhetik és a tanácsnyújtás, az útbaigazítás, az olvasásra nevelés nehéz föladatát alig képes teljesíteni.

Ezért idejét láttam annak, hogy a könyvtárak szövetségének közgyűlésén reá mutassuk itt a nagyobb nyilvánosság előtt arra a nagy szerepre, mely a huszadik század nemzetnevelő munkájában a magyar könyvtárosra vár. Elérkezett az idő, hogy a köztudat kezdjen megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy a szabad tanításhoz fűzött nagy nemzetnevelő érdekek a *könyvtári kapcsolat és a könyvtári közigazgatás szervezetének alapos reformja* nélkül kockán állanak. Szükséges, hogy a nyilvános közkönyvtárak szervezetükkel teljesen a nemzetnevelés céljainak és eszményeinek keretébe illeszkedjenek. Ez nem jelent kevesebbet, mint a könyvtári *közigazgatási tan újjáteremtésének korszakát*. Ha van nagy, egyetemes érdek, melyet *át kell a nemzet vezető férfainak és a közvéleménynek érteni, úgy kétségen kívül ez a legértékesebbek között foglal helyet*.

Ez a nemzet, mely már kezd folyékony lenni a nemzet erőteljesítőinek és így a műveltség hatalmának fölismerése iránt, hamar közkincsésé termeli azt a szerénynek látszó, de eredményében hatalmas gondolatot, mely a minden életkorra kiterjedő nemzetnevelés munkájában a nyilvános könyvtárt új eszmények és új föladatok elé állítja. Ez a nemzet, mely ma már észrevehető fogékonysággal a nemzeti erő reális értékei felé fordul, szeretettel ölel föl minden törekvést, melyen a komoly nemzetföntartó munkásság jegyét ismeri fel. Kezdi becsülni a néptanító verejtékes munkáját, a tudós buvárkodásának nagy értékét s lassankint a közvélemény elemeivé kezdenek válni a tudomány, a művészet, a nevelés kérdései és a megszokott politikai frazeológiával nem látja kimerítettnek egy nemzet igazi, tartalmas közéletét.

Ez a közvélemény már unni kezdi a naivitásra épített politikai vagy kultur jelszavakkal való könnyelmű dobálózást. Érezni kezdi, hogy a kitarító munkával elérhető általános műveltség adja meg a vértetetet, melyről lepattan a félrevezetés, a lélekrontás minden hitegetése. Érezni kezdi, hogy a szellem uralkodik az anyagon, sőt a nemzeti lét szempontjából még a gazdasági erő sem erő megfelelő értelmi és erkölcsi erő nélkül.

Visszautasíthatja-e az ily közvélemény a magyar nemzet értelmi és erkölcsi erejének azt a gyarapodását, melyet a nemzetnevelés munkájában a modern könyvtár az iskolán kívüli és az iskolai tanítással szerves összefüggésben sikerrel teljesíthet. Bizonyára nem.

A mit a nemzet közvéleménye mindenesetre visszautasítana, attól tartózkodjék a könyvtárpolitika. Mindenesetre visszautasítaná, ha észrevenné, hogy a könyvtár alárendelt *mellékcélok* szolgálatában áll. Valamint az iskola pedagógusa nem végez igazi nevelő munkát, ha akár radikális, akár reakciónárius pártirányzatok szolgájává szegődik, ép úgy kerülni kell a könyv-

tári pedagógiának is nevelő munkájában mindent, a mi a kultúra terjesztésének egyetemes érdekébe ütközik. Az útbaigazításnak, az irányításnak a buzdításnak nem szabad az erőszakosság, sőt még a fölösleges gyámkodás járszalagján sem csüngen.

Az erőszakoskodás és gyámkodás keserűen meg is boszulja magát. A hol a könyvtárpolitika ezekkel tett kísérletet, azoknak nyomában járt a könyvtárhasználat csökkenése. Arra kell törekedni, hogy a legszélesebb rétegek is értelmi okok erejével *intellektuális* és nem *mechanikus* bizalommal fogadják el a jó tanácsokat, a helyes útbaigazításokat.

Igy el lehet érni, hogy az a könyv, mely mindent le akar rombolni, mit a néplélek a maga nagy összetételében ma élete, boldogsága legfőbb kincsének tart, minden erőszakos rendszabály nélkül is pusztába kiáltó szó marad. Ha pedig a könyv új tanokat, új igazságokat hirdet és ezekben a haladás közszelleme az emberiség sorsának egyetemes javítását ismeri föl, ezeket az igazságokat erőszak vagy gyámkodás rövid időre talán vissza szoríthatja, de meg nem szüntetheti.

Lelki szemeim előtt látom már a modern magyar könyvtárt a minden kicsinyességtől ment bölcs szervezetében látom a magyar olvasónevelés termékeny munkáját, látom miként hordja köveit azokhoz a rendíthetlen pillérekhez, melyeken nemzeti erők fölemelkedik. Látom miként fogja nemzetem általános műveltsége *a föl nem tartóztatható haladást a történelmi hagyományokkal, a meg nem szüntethető emberi és nemzeti érzésekkel magasabb összhangba hozni*.

A közgyűlés a nagy lelkesedéssel fogadott elnöki megnyitó s a város és Szigligeti-társaság nevében elhangzott üdvözlő beszédek után tudomásul vette a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Orsz. Főfelügyelősége évi jelentéseit, a Tanács tagjai sorába választotta gr. Knebelsberg Kúnót, a Julián-egyesület nagyérdemű alelnökét s a helyi társadalom köréből 22 állandó taggal egészítette ki magát. Ezután *Karácsonyi János* tartotta meg előadását: «Kisérletek nagyváradai nyilvános könyvtárak létesítésére» czimben. Végül *Csallány Gábor* hármas indítványt nyújtott be, melynek a könyvtárügyet is érdeklő része a következő: «Létesítsen a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa a közkórházakkal, elsősorban a megyei kórházakkal kapcsolatban a betegek számára ingyenes népkönyvtárakat». *Mihalik József* kir. tan., előadó rögtön kimutatta az indítvány tárgytalanságát, mivel az Országos Tanács már eddig is különös gondot fordított arra, hogy a közkórházak népkönyvtárakkal felszereltesseken s több helyen: így a budapesti katonai kórházakban, az algyógyi- és gyulai népszanatóriumokban, a pécsi- és nagybecskereki közkórházakban létesített már könyvtárakat s a jövőben is anyagi erejéhez mérten fog hozzájárulni ily könyvtárak létesítéséhez mindenütt, a honnan ily tárgyú megkeresések beérkeznek. A közgyűlés a fölvilágosítások alapján a tárgytalannak bizonyult indítvány fölött napirendre tért.

A közgyűlés berekesztése után nyitották meg Nagyvárad város nyilvános közkönyvtárát. E büszke czimet az egynéhány ezer kötetes polgári iskolai

tanítói könyvtár kapta, melynek szükös helyiségébe egy pár asztalt és széket állítottak be a nagyközönség részére. Reméljük, hogy a nagyon is szerény kezdet egy szebb jövő magvát rejti méhében s a város áldozatkészségével lehetővé teszi, hogy a könyvtár valósággal is közművelődési tényezővé váljék.

A Tudományos Akadémia könyvtára 1910-ben. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában az elmúlt évben a fontosabb szakok rendezése mellett az évek óta összegyűlt iskolai könyvek lasjtromozását már majdnem teljesen befejezték. A könyvek elhelyezése körül lényeges újítás történt. Az igazgatótanács az Akadémia épületének első emeletén öt helyiséget bocsátott a könyvtár rendelkezésére. E helyiségek számára magas vasállványok készültek, a melyeken mintegy 25.000 darab könyv nyert elhelyezést. Leginkább oly szakok kerültek az emeleti helyiségekbe, a melyeket ritkábban keres a közönség. Így például a teológia, gazdaság, vegytan, hadi tudomány, új latin irodalom, olasz irodalom, térképek, sematizmusok és iskolai könyvek. E szakok fölville által a könyvtári szekrényekben elhelyezett szakokat sikerült kényelmesebben elrendezni s az Akadémia a jövőben nem lesz kénytelen három sorba rakni a könyveket, a mi a keresést nagyon megnehezítette. A könyvtár mult évi legnevezetesebb gyarapodása Katona Lajos könyvtára volt, a melyet Semsey Andor szerzett meg az elhunyt családjától és ajándékozott az Akadémia könyvtárának azzal a kikötéssel, hogy az ősnymtatványokat a Nemzeti Múzeumnak engedjék át. Az Akadémia könyvtárában már meglévő munkákat pedig elsősorban a budapesti I. ker. állami pedagógiumnak, azután az Eötvös-kollégiumnak, végül a párisi Sorbonne könyvtárában most szervezett magyar osztálynak ajánlották föl. Az Akadémia könyvtára mintegy 1100 művel gyarapodott a Katona-féle gyűjteményből. A Katona-könyvtár értékét emeli az, hogy az Akadémia könyvtárának olyan szakjait gyarapította becses munkákkal, a melyek eddig igen töredékesen voltak meg. A román és germán filológiai, a folklore-, mitológiai és mese-irodalomra vonatkozó értékes művek jutottak ezúton a könyvtár tulajdonába. A kimutatás szerint az akadémia könyvtárában a rendezett tudományszakok száma 54; ezek 87.689 munkát foglalnak magukban. A könyvtár olvasóterme az elmúlt évben 194 napon volt nyitva és ez idő alatt 4619 olvasó 5970 művet használt, míg házi használatra 153 kölcsönző 674 művet vett ki.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1910-ben. Erdélyi Pál dr., a kolozsvári Nemzeti Múzeum és Tudományegyetem egyesített könyvtára igazgatójának évi jelentése alapján a következőkben vázoljuk az új könyvtárpépület megépítésének külső történetét. E kérdésben az első levélváltás a minisztérium és az igazgatóság közt 1901. októberében történt. 1902. tavaszán elkészült az építkezési program. 1903-ban már a kiszemelt telek megvétele került tárgyalásra, 1904-ben a pályázat is eldőlt s 1906. nyarán megkezdődött az építkezés, mely 1908 végén nyert befejezést. 1909. febr. 8-án már megnyílt az új olvasóterem s csakhamar az egész könyvanyag is új rendezésben állíttatott föl a könyvtár 9-25 km. hosszúságú polczain.

A beépített terület 2690 m² s a dolgozó helyiségekben egyszerre 252 olvasó és kutató nyerhet elhelyezést.

Az 1910 év folyamán a könyvtár 3701 művel, 11.058 darabbal gyarapodott. Ebből a szépszámu gyarapodásból vétel: a nyomtatványi osztályban 521 mű 1223 drb, a kéziratárban 26 mű 34 drb s a levéltárban 989 drb; ajándék: a nyomtatványi osztályban 336 mű 1372 drb, a kéziratárban 23 mű 24 drb, a levéltárban 402 drb; letét: a levéltárban 283 drb; csere: a nyomtatványi osztályban 13 mű 174 drb, a levéltárban 3 drb; köteles-példány: a nyomtatványi osztályban 85 mű 1198 drb.

A letéteményezett családi levéltárak száma ez évben hárommal emelkedett; K. Weress Sándor, br. Bornemissza Gyula és néhai br. Sennyey Pál családi levéltáraival. Az ajándékok közt kimagasló a Pejacevics-Mikó Mária grófnő adománya, mely a néhai gr. Mikó Imre eladásra került házában elraktározott nyomtatványokból, irományokból és ereklyékből került ki. Legbecesebb része ez adománynak a Rhédey-levéltár és gr. Mikó Imre levelezésének s egyéb iratainak gyűjteménye.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának bevételei 1910-ben 19.633 K 80 fillért tettek, ebből 6500 K államsegély, 10.000 K pedig kölcsön s kiadásai: 18.742 K 74 fillérre rúgtak, a miből 12.088 K 50 fillér új beszerzésekre, 4484 K 50 fillér könyvkötői munkálatokra esett.

Az olvasóteremben az év folyamán 44.699 művet, 67.524 darabot használtak, házi használatra pedig 2302 művet, 4304 darabot kölcsönöztek ki. Az olvasóterem forgalma februárban volt a legerősebb: 6384 mű, 8053 drb.

A budapesti községi nyilvános könyvtár és közművelődési intézet tervpályázata. A tervpályázatra 17 pályamű érkezett be, melyekről az elbírálásukra kiküldött bizottság június hó 21-én tartott ülésén döntött. A döntés értelmében a 3000 K-ás első díjat szótöbbséggel Menyhért Miklós és Rerrich Béla terve kapta meg, melyet a bizottság alaprajzi megoldásában szerencsésnek, az egyes részek összekapcsolásában szervesnek talált. Mindenestre feltűnő hiánya, hogy építési költséget a tervezők nem mutatnak ki, de tekintve, hogy a beépített köbtartalom a jutalmazott tervek közül épen ennél a legmagasabb, kétségtelen, hogy megvalósítása a legtöbb anyagi áldozatot fogja igényelni. Erre különben — tudtunkkal — nem kerül a sor, mivel hír szerint az első díj nyerteseit és a II. díjat ugyancsak szótöbbséggel nyert Lajta Bélát közösen fogják megbizni a végleges tervek elkészítésével. A II. díjjal kitüntetett pályaműnél a hivatalos bírálóat a helyiségek méreteit, világítását és szellőztetését megfelelőnek találja, a csoportosításukon azonban módosítani kíván s több másodrangú helyiség hiányát állapítja meg. Súlyosabban esik a latba, hogy «a nagy könyvtár mikénti kibővítése nincsen említve». Tervező a 66.200 m³ beépített terület összköltségét m³-kint 25 K-val számítva 1.600.000 K-ra teszi, de a mérnöki hivatal számításai szerint a beépített terület 73.451.54 m³-t tesz ki, ami fönti kulcs szerint 1.836.288 K 50 fillér építési költséget jelent. Ugyancsak szavazattöbbséggel nyerte el a III. díjat Tornallyay Zoltán pályaterve, mely 57.930 m³-t épít be — egyetlen díjazott terv, melynek ez az adata a mérnöki

hivatal utánszámításával egyezik — s így a legolesőbb volna a kivitelre. A bizottság a helyiségek számát, nagyságát s elrendezését illetőleg lényegesebb kifogást nem emelt, ellenkezőleg: «alaprajzi elrendezése igen gazdaságos, a tervezett földszinti nivó fölemelésével az alaprajz előnyei fokozhatók; homlokzat a szép hatást ígérő, beépített köbtartalma aránylag csekély». Igazán nem értjük, ha e tervek megvannak mind ez előnyei, miért nem fogadták el kivitelre. Végül megemlítjük, hogy 800—800 koronáért megvették: Orbán Ferencz és Hikisch Rezső 8. sz., Meller Dezső 5. sz., Wachtel Elemér 17. sz., Sterk Sebestyén és Hegedüs 13. sz. tervét a bizottság egyhangú, továbbá Pásztor Gyula 9. sz. és Gaál Bertalan 2. sz. tervét szó többséggel hozott határozata alapján.

Magyar könyvtár a berlini egyetemen. Berlinben járt honfitársaink közül is csak kevesen tudnak arról, hogy az ottani egyetemi könyvtárban egy közel 600 kötetes külön magyar könyvtár van föllállítva.¹ A könyvtár magva az a harmadfél-száz kötet, a melyet Gáspár János a maga és Berlinben tanuló honfitársai nevében 1844. márczius 19-én adott át Pertz főkönyvtárosnak. A magyar diákok 1842-ben alapították oly czélból, hogy Berlinben tartózkodásuk idején is legyen alkalmuk a hazai literatúrával foglalkozni. A könyveket, habár «Berlini Magyar Könyvtáré» szövegű bélyegzővel mind le voltak bélyegezve, külön exlibriszekkel látták el, ezen felirással: *Ex bibliotheca ab Hungaris universitatis reg. Fr. A. W. Berlin. civibus condita*. A gyűjteménynek szánt későbbi szaporulatot a Berlinben tanuló magyarok bizalmi férfia közvetítette, aki egyúttal a czimek lefordításánál is segítségül volt. Gáspár, mint nagyenyedi tanár 1856-ban 80, jobbára történelmi munkával gazdagította a gyűjteményt s egy hosszabb berlini tartózkodása alatt katalogizálta és rendezte a kis gyűjteményt. A könyvtár 1867-ig rendesen gyarapodott, azóta stagnál s még mindig a Gáspár-féle katalogus alapján, külön van föllállítva. Érdemes volna, ha az illetékes körök figyelme ismét ráirányulna a magyar literatúra e szerény végvárára.

G. P.

A Robert Hoe-féle árverés New-Yorkban igazi amerikai méreteivel tünt ki. Az árverés közel öt millió koronát jövedelmezett. E horribilis összeg igen tekintélyes részét, ép egy huszadát a 42 soros Gutenberg-bibliáért fizette ki F. E. Huntington kaliforniai milliomos bibliofil megbízásából Smith könyvkereskedő, 36.000 \$-ig több könyvkereskedő vett részt a versenyben, azon túl Smith és egy philadelphiai gyűjtő, J. Widener közt folyt a küzdelem, egész 49.000 \$ erejéig s végre is Smith győzött. Egyéb, jelentékeny áron elkelt, könyvek sorából megemlíthetők: *Berners*, *The book of St. Albans*, az első színnyomatú képekkel diszitett angol nyomtatvány, melyből csak két teljes példány ismeretes, 12.000 \$; szép Grolier-kötés 5500 \$; *Blake* Miltonjának eredeti kiadása, melyből csak három példány ismeretes, 9000 \$; *Boccaccio*, Décameron, Bruges 1476, 7000 \$; *Bonchet*, *L'amoureux transy* Paris, 1503, 4900 \$; *Denton*, *A brief description of*

¹ V. ö. Friese, *Geschichte der kgl. Universitäts-Bibliothek zu Berlin*, 86—87. l.

New-York, London 1670, 3300 \$; *Helyas*, Knight of the swanne, London 1512, unikum, 21.000 \$; *Malory*, Le mort d'Arthur, Caxton nyomdájából 42.800 \$; *Petrarca*, Cose volgarii Aldus 1501, 4100 \$; The plyament of Denylles 1509, 3900 \$; *Quintilianus*, Institutiones oratoriae Roma 1470, 3100 \$; *Villon*, Oevres, Paris 1537, 3800 \$; *J. Winthrop*, Declaration of former passages, Cambridge 1645, 10.000 \$. A kéziratok közt a XV. századi Pembroke Hours vezet 33.000 \$-ral: nevezetesebb tételek még: egy francia livre d'heurs a XV. századból 7850 \$; Anne de Beaujeu Livre d'heures-je, részben Fouquet miniatűrjeivel 24.000 \$; szép flamand kézirat 11.680 \$; egy 42 miniatűrrel díszes kézirat a XVI. század első feléből 11.000 \$; egy VI. Károly francia király rendelkezésre készült remek műskönyv 18.900 \$; Octavian de St. Gelais Ovidius fordítása 10.000 \$ stb.

Bibliofil.

A német közkönyvtárakban lévő inkunábulumok számáról érdekes adatokat közöl Haebler a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 1911. évf. 7—8. füzetében megjelent dolgozatában, melyben az ősnymtatványok összeírásáról ad újabb jelentést. Az összeírásra kiküldött öttagú bizottság s a melléje kirendelt vagy önként hozzájuk csatlakozott munkatársak 676 könyvés levéltár ősnymtatvány készletét inventálták s megállapították, hogy a német birodalomban 145.484 oly kötet van, mely 1500 előtt került ki a sajtóból. Természetesen e szám, úgy az országok, mint a könyvtárak szerint igen különbözőképen oszlik meg. Vezet Bajorország, ahol 156 inkunábulum-gyűjtemény 50.709 kötetből áll; második helyen áll Poroszország 329 könyvtára közt megoszló 50.163 kötetével; azután jönnek: Szászország 8852 kötetel, Württemberg 8016 kötetel, Baden 6663 kötetel, Hessen 6639 kötetel s a kisebb államok 10.442 kötetel. Az egyes könyvtárakat tekintve első helyen a bölcsokori nyomtatványok száma szempontjából a müncheni Hof- und Staatsbibliothek áll több mint 21.000 kötetével, míg a berlini königl. Bibliothek mintegy 6000 kötetes gyűjteményével a második helyre került. Ezren felül van az ősnymtatványok száma 31 könyvtárban (ebből 10 bajorországi), ötszázon felül 23-ban, 200 és 500 közt 60-ban, 100—200 közt 64-ben, 20—99 közt 186-ban, 10—19 közt 75-ben, 2—9 közt 166-ban s csupán egy-egy kötet volt 71 könyvtárban. Érdekes, hogy 248 intézetről épen a bizottság derítette ki, hogy van bennük ősnymtatvány s az intézetek 7026 kötetel gazdagították az összeírt anyagot. G. P.

Külföldi könyvtárakról. *Boroszlóban* az egyetemi könyvtárban a használati díjak következtében 1910-ben a látogatók száma 130%-kal csökkent, de ennek daczára némi emelkedés állapítható meg a kölcsönzéseket illetőleg: 116.016 (1909-ben 113.112) kötet. Régi anyaga pótlására a könyvtár 16.000 M-t fordított, slavicák beszerzésére pedig, amihez 1910. óta évi 4000 M fölött rendelkezik 5211 M-t. Itt említjük meg, hogy a *Verein für Geschichte der bildenden Künste in Breslau* félszázados főnnállását a boroszlói Froissart-krónika híres 12 miniatűrjének színes hasonmás kiadásával készül emlékezetessé tenni. — Az *oxfordi* Bodleiana 1910-ben 77.568 darabbal szaporodott; ebből 54.813 drb kötelepéldány, 14.781 drb ajándék vagy

csere, 7754 drb vásárolt ujdonság és 220 drb antikváriusi beszerzés. A legbecesebb ajándék a külön fölállítandó «Marjory Wardrop Collection». — *Firenzeben* május 8-án helyezték el a királyi pár jelenlétében a Biblioteca Nazionale Centrale régóta tervezett új épületének alapkövét. — A *göttingai* egyetemi könyvtár 1910—1911-ben 62.158 M-t fordíthatott új beszerzésekre; ebből 13.481 M a kölesöndíjakra esik. — A *londoni British Museum* a biblia jogositott angol fordításának 300 éves fordulója alkalmából márcziusban nagyszerű biblikus könyvkiállítást rendezett, melyben számos könyvészeti ritkaság (így a vinegar- és treade-bible egy-egy példánya) s nagy értékű kézirat (pl. a Codex Alexandrinus, melyet II. Károly kapott a padisahtól, a 690—700 közt írt lindisfarnei evangéliumos könyv, a Toursban készült IX. századi Alcuin - biblia, a Wicliffe - féle angol szentírásnak egy Thomas of Woodstock, duke of Gloucester tulajdonában volt példánya) talált helyet. A kiállítás nyomtatott katalógusát Henry Guppy és A. W. Pollard szerkesztették.

Költemény sz hang nélkül. Ismeretes kuriózumok azok az *r* betű nélküli regények és versek, melyeket egyes különködő német írók produkáltak vagy azok a magyar «költemények», melyekben kizárólag e magánhangzó fordul elő. Mint a *Zeitschrift für Bücherfreunde* egyik czikkecskéjéből olvasuk (Új folyam, III. év. 4. füz., melléklet) e kísérletek régi multra tekinthetnek vissza. Lasos, Charbinos fia, aki Kr. e. 548 körül született Hermionében s mint Pindaros mestere a dithyrambikus költészet fejlődésében nagy szerepet játszott, Athenaios szerint írt egy himnuszt, melyben nincs *σ*. Ez a himnuszt a Kentaurok czimet viselte, valószínűleg azonos azzal a Demetert dicsőítő költeménnyel, melyről másutt történik említés. Sajnos ebből a «hymnos asigmos»-ból még töredékek sem maradtak ránk. 2.

A berlini könyvkötő szakiskola mesteriskolája. A mesteriskola (Kunstklasse) vezetősége csinos füzetben számol be eddigi működése eredményeiről, céljairól és a fölvétel módozatairól. A mesteriskola, melyet a porosz kereskedelmi kormány is támogat, először 1904 okt. 4-én nyílt meg s eddig 14 féléves tanfolyamot rendezett, amelyen együttesen 135 növendék (köztük hat könyvkötő mester) vett részt. A tanítást Paul Kersten, kiváló könyvkötő-művész s P. Arndt festő végzik, nagy szakértelemmel. Céljük növendékeiket megtanítani az önálló tervezésre s a minden tekintetben megbízható, pontos technikai kivitelre. A tanfolyamok minden év január, április, július és október havában kezdődnek. A technikai oktatása naponta d. e. fél 9—12 óráig folyik, míg a rajzoktatás hetenkint négyszer $\frac{1}{2}1-1\frac{1}{2}3$ -ig terjed. Fölvételnek könyvkötő iparossegédek és mesterek. A tandíj németeknek 30, külföldieknek 150 M; a fölhasznált aranyat, bőrt és selymet a növendék fizeti. Az esti tanfolyamokon egyes szakmákban tüzetes kiképzést is nyerhetnek a mesteriskola növendékei. Ily tanfolyamokat tartanak a géparanyozásról, bőrdíszmű munkákról, aranymetszés-készítésről, márványozásról s üzleti könyvek előállításáról. E kurzusokért együttesen 12 M pótdíj fizetendő. A füzetet, mely számos izléses munkát illusztrációban is bemutat, a tanfolyam igazgatója G. Slaby (Berlin

SO 26.), a kinél a résztvevők is jelentkeznek, ingyen küldi meg az érdeklődő szakembereknek. A tanfolyamot melegen ajánljuk törekvő iparosaink figyelmébe. A legközelebbi tanfolyam 1912. január 2-án kezdődik. G.

A belga posta a népkönyvtárügy szolgálatában. Érdekes tervezet híret veszünk a Library World idei júliusi számából, mely ha megvalósul és beválik, fordulót jelent a falusi könyvtárügy nehezen megoldható kérdésében. Belgium 2629 községe közül csupán 717-nek van jobbára igen kezdetleges községi könyvtára, mely néhány regénynél alig tartalmaz egyebet. A bruxellesi Musée du livre igazgatósága most azzal a tervvel foglalkozik, hogy nagy nemzeti könyvtárt létesít, melynek kölcsönforgalmát a postahivatalok és takarékpénztárak közvetítésével szándékozik lebonyolítani. Bizonyos könyveket bárki, bizonyos szakkönyveket pedig a szakmabeliek ingyen fognak kikölcsönözhetni, míg az ingyenes jegyzékbe nem foglalt olvasmányok után némi használati díj jár. Belgiumban 1485 postahivatal van, a melyeket tervező véleménye szerint nagyobb anyagi áldozatok nélkül meg lehetne nyerni a nemzeti könyvkölcsönző vállalat munkájának. A tervezet «Projet de loi instituant une Bibliothèque postale intercommunale» című füzetben látott napvilágot. F.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; cz. = czimerlevél; egy. = egyetemi; hg. = herceg; kir. = király, királyi; kny., ny. = könyvnyomda, nyomda; ktár = könyvtár; ltár = levéltár; m. = magyar; min. = minisztérium; pk. = püspök; r. t. = részvény társulat; szerk. = szerkesztőség; vár. = városi; vm. = vármegye.

- Abauj vm. 57, 123.
 Abdul-Hamid (I.) török szultán 4.
 — (II.) török szultán 5, 6.
 Abdul-Medsid török szultán 4.
 «Abendblatt des Alt-Pester Gemein-
 deboten» 356.
 Aboi vár. múzeum 161.
 Abonyi Lajos 286, 287.
 Acsay Ferencz 99.
 Acsády Ignác 180, 260.
 Addison 85.
 Adler Tivadar 161.
 Adorjány Pál deák czle 164.
 Ahmed (Köprüli) pasa nagyvezér 4.
 — (III.) török szultán 4—6.
 — Zeki bej 6.
 Ahrens W. 277.
 Ajándékozások a M. Nemz. Múzeum
 ktára számára 62—65, 98—101,
 104, 106—108, 161—164, 263—
 266, 355—357.
 Akadémia, M. T. — 59, 63, 100, 162,
 263, 355. — ktára 232, 291, 384.
 «-i Értesítő 154.
 Albert belga kir. 151. — eperjesi
 kovács 146.
 Albert dr. 300.
 Albrecht (I.) bajor hg. 92, 93.
 — brandenburgi hg. imakönyve
 331.
 Alcuin-féle biblia 388.
 Aldinák 49.
 Aldus Manutius I. Manutio.
 Alexandrinus-codex 388.
 Alexics György 362, 363.
 Alfieri 80.
 Algyógyi népszanatórium 383.
 Ali pasa nagyvezér 4.
 «Allgemeine Zeitung» 356.
 Alsófehér vmegyei tört., rég. és ter-
 mészettud. egylet múzeuma 235,
 263.
 Alsókubin 58.
 Alszeghy János 237.
 Altdorf 59.
 Alterburgi hgi ktár 373.
 Altling Jacobus, Fundamenta punc-
 tationis linguae sacrae (Kolozs-
 vár, 1698.) 356.
 Altino 336, 342.
 Altmann Ignác 99.
 Ambrosini Raimondo 88.
 Ambrus eperjesi könyvtár 218,
 219, 220. — (Szent) mediolanumi
 püspök 130, 306.
 Ambrus Zoltán 174.
 Amelli O. S. B. 274, 275.
 American Library Association 39.
 Amicis 287.
 Amiens 373.
 Ampigolli Anthonius 306.
 Amsterdam 102, 264.
 Ancona, Alessandro D'— 333, 338,
 339.
 András brassói deák 302.
 Andreas Pannonius 367.

- Anna (Ausztriai) francia királyné 361.
- Apafi Mihály (I.) erdélyi fejedelem 164, 168, 371.
- Apor br. cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 167.
- Apponyi Albert gr. 200.
- Apró nyomtatványok a M. Nemz. Múzeum ktárában 62, 99, 161, 263, 355.
- Aquileia 335, 336, 341, 342.
- Arad 100, 232, 233, 359.
- Arany János 285—286.
- «Archiv für slav. Philologie» 94.
- «Archivio storico italiano» 275.
- Arenberg hg. 153.
- Argentínai köztársaság consulatusa 62, 99, 100, 161.
- Ariosto 81.
- Aristoteles 305, 306.
- Arnauld P. 373.
- Arndt E. M. 277. — P. 388.
- Arno 339.
- Arnold Allen 161. — Róbert F. 90, 186.
- Artacius 312.
- Artois gr. 77.
- Aschaffenburgi kir. kvtár 177.
- Asolo 336, 342.
- Asselin abbé 81.
- Assmayr Ignác 197.
- Astor J. J. 205.
- Astra-társulat 243, 244.
- Athanáz (Szent) alexandriai patriárka 130.
- Athenaeum r.-t. 281.
- Athenaios 388.
- Athén 264.
- Attila hún kir. 87, 332—343.
- Aude A. F. 277.
- Audin M. 88.
- Augusz Antal br. 199.
- Avignon 274.
- Ayl Orbán 309.
- Azo, Summa super libros Codicis et Institutionum (Velece, 1498.) 244.
- Ábrányi Kornél id. 200. — ifj. 200.
- Ács Mihály, Magyar theologia (Bártfa, 1709.) 102. — Pál nemeslevele 168.
- Ágoston szász választófejedelem 52, 93. — (Szent) 10, 305—307, 309, 311.
- Ágoston József 10, 11, 13, 64, 106.
- Áldásy Antal 14, 16, 20, 62, 98, 99, 112, 147, 293.
- Államvasutak igazgatósága M. kir. — 100.
- Állatorvosi főiskola, M. kir. — 63, 100.
- Baccini G.** 274, 275.
- Bach Sándor 199. — Sebestyén 290.
- Bacon 85.
- Baden 101. —i General-Landesarchiv 293, 295—300. —i Historische Kommission 20, 298—300.
- Badier 51.
- Badius, Josse — Ascensius 88.
- Baer & Co. czég 175.
- Baiao Antonio 24.
- Bailleu Pál 15, 20.
- Bajza József 92, 97, 115.
- Baker E. A. 375.
- Bakfart Bálint 289, 292.
- Bakon Corinne 185.
- Bakos Gábor 353.
- Bakó István czle. 164.
- Baksa 286.
- Baksay Sándor 286.
- Balassa Bálint 53, 289.
- Balassagyarmat 229.
- Balaton-bizottság 161.
- Balás Károly 231.
- Balázs Péter czle. 168.
- Balázsfalva 252. —i gör. kath. püspökség 252.
- Balbung Hans 176.
- Balla Antal 161.

- Ballagi Aladár 313, 314. — Géza 69. — Gézáné 69.
- Balling munkácsi várkapitány 262.
- Balogh Ferenc 263. — István 106. — Pál 231. — Tihamér (Almási) 68, 69.
- Baloghy Imre 62, 99. — István 94, 95.
- Balsamo A. 273, 275.
- Baltimore 355.
- Balzac 79, 287.
- Bambergi ltár 293.
- Bancroft George 205.
- Banovits Ádám czle 267. — István nemesi bizonyítványa 267. — Kajetán 266.
- Barachy Gergely czle. 164.
- Baranya vm. 233.
- Baranyi Pál 251.
- Baráczius József 161.
- Baráth János (Koloszvári) czle 164.
- Barbaro Marco Antonio 326.
- Barcelonai Biblioteca musical de la Diputacio 88.
- Barcza Imre, A magyar bankkérdés és vámpolitika irodalma (Bpest, 1911.) 359, 360.
- Barkóczy Ferenc gr. egri pk. 254.
- Baros Gyula 355.
- Baross Gábor 359.
- Baróti Lajos 286.
- Barr John 184.
- Barroux Marius 16.
- Barrow David C. 276.
- Bartal Aurél 238.
- Bartha Boldizsár 56.
- Barthélemy Ch. 81.
- Basel 56, 57, 220, 314, 371.
- Basilius (Szent) regulái, VII. sz.-i kézirat 272.
- Basta György 168.
- Batha János 202.
- Batthányi-ktár Gyulafehérvárott 47.
- Bauzonnet 51.
- Bayle Pierre 184. — Róbert 62. Bayreuth 195.
- «Bába-kalauz» 99, 161.
- Bácsbodrog megyei közigazgatási szakkttár 187.
- Bánffy br. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 357. — gr. cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 167, 168.
- Bánffy Dezsóné brné 357. — György gr. 168.
- Bánó László 161.
- Bársony István 286.
- Bártfa 102, 133, 135, 215, 229, 234, 315, 317. —i vár. ktár 314. —i vár. ltár 315, 317.
- Báthory Endre erdélyi fejedelem 164. — Gábor erdélyi fejedelem 164, 168, 266. — Kristóf erdélyi fejedelem 94
- Bátky Zsigmond 113.
- Beaconsfield lord 85.
- Beatrix m. királyné 266.
- Beaujeu, Anne de — 387.
- Beaulieux Ch. 373.
- Beauneveu André 77.
- Bechtermünze 365.
- Beck C. 90, 372. — D. 359.
- Beethoven 85, 194, 198, 203, 289.
- Behn 369.
- Beissel Stephan 183.
- Beleznay cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 108.
- Belloni 196.
- Belluno 342.
- Bels Benedek 310.
- Belügyminisztérium, M. kir. — 62, 99, 242.
- Belz-Niédné 51.
- Bem tábornok 282.
- Bene Lajos 235.
- Benedek Elek 284, 285, 287. — Mihály czle. 164.
- Beniczky Lajosné 161, 163.
- Beniczkyne Bajza Lenke 285, 287.

- Benkner cs. czle 66.
 Benkő Gyula 73.
 Benoist 80.
 Benvenuti E. 374.
 Benzsay Gida 263.
 Bereczk 239.
 Bereg vm. 123.
 Beresiewicz Christine 373.
 Bergamo 341.
 Bergeni nyilv. ktár 275.
 Berger T. 273.
 Berlin 90, 91, 180, 269, 386, 388.
 —i egyetem és ktára 90, 269, 270, 386. —i kir. ktár 35, 40, 186, 269, 270, 387. —i könyvkötő szakiskola mesteriskolája 388, 389. —i magyar ktár 386.
 «Berliner Börsen-Courier» 201.
 Berlioz 196, 203.
 Bern 374.
 Bernay Michael 80.
 Bernát István 359.
 Berners 386.
 Berry Jean hg. 77, 274.
 Bertalot L. 186.
 Berzeviczy cs. Itára a M. Nemz. Múzeum ktárában 65, 110.
 Berzeviczy Albert 65, 110. — Pál 234.
 Besiraga Hadsi főeunuch 4.
 Bessarion bibornok 319, 320.
 Bessenyei István és Ferencz czle 266.
 Besztercebánya 219, 232, 285. —i casino ktára 187. —i 16. honvéd gyalogezred tisztii ktára 187. —i vár. múzeum 229.
 Beszterczenaszód vm. 123.
 Bethlen gr. cs. Itára az Erdélyi Múzeum ktárában 168.
 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 66, 168.
 Betterton 369.
 Bettio 327.
 Bevilaqua Béla 108, 116, 161, 263.
 Bezerédy cs. czle 164.
 Bécs 47, 61—63, 66, 100—102, 125, 161, 164, 165, 168, 178, 179, 196—198, 220, 222, 223, 253, 257—259, 266, 267, 289, 290, 355, 357—360, 362, 366, 367, 371, 374. —i Concordia-egyesület 355. —i cs. és k. családi és hitbizományi ktár 177, 178. —i cs. tud. akadémia 62, 100, 151, 161, 355. —i egyetem 258. —i iparművészeti múzeum 46. —i központi statisztikai bizottság 63, 101, 264. —i nemzetközi vadászati kiállítás 101, 162. —i udv. ktár 41, 44—46, 175, 177, 178. —i udv. múzeum 367. —i Volksheim 380.
 Bécsy Dezső 266.
 Békés vm. 161.
 Békés-Bélmegyer 286.
 Békéscsabai múzeum 229.
 Békés-Kamutkert 286.
 Béraldi Henry 361.
 Béranger 83.
 Biagi G. 274, 275.
 Bianu I. Hodoş.
 Biasiotti Giovanni 99.
 Biás István ifj. 233.
 Biber Gyula 278.
 Biblia, Vizsolyi — töredéke 53.
 Biblikus kiállítás a British Múzeumban 388.
 Bibliografiai, Magyar — irodalom 187, 278, 279, 377, 378. Nemzetközi — kongresszus Bruxellesben (1910.) 14—40, 89, 90, 98, 147—153, 185, 275, 293, 373. Olasz — társaság 273.
 Bickerich W. 90.
 Bicske 286.
 Biedermann Flodard br. 277, 376.
 Bigelow John 214.
 Bihar vm. 379. —i múzeum 229.
 Billings John S. 206, 214, 276.
 Bismarck 90, 183.

- Bizánczi György munkácsi pk. 243, 244. — *Kratkoje případkov morálních ili nravných sobranije* (Nagyszombat) 245—250.
- Bizuti Giovanni 78.
- Blake 386.
- Blathwagh William 86.
- Bliss H. E. 89.
- Bloch József 202.
- Blodig H. 359.
- Boccaccio 186, 319, 386.
- Boccaddino vecchio miniátor 191.
- Bockh János czle 357.
- Bocskay István 164.
- Bod Péter 353.
- Bode 231.
- Bodon Józsefné 355.
- Boetius 307. — *De consolatione philosophia* (Nürnberg, 1483.) 221, 222.
- Boffito G. 192.
- Bogeng G. A. Erich 185.
- Boglietti 81.
- Bogner Bertalan 219.
- Bohatta Hans 89. — *Bibliographie des Livres d'heures* (Wien, 1909.) 179, 180. — *Katalog der liturgischen Drucke des XV. u. XVI. Jahrhunderts in der Parma'schen Bibliothek* (Wien, 1910.) 178, 179.
- Bohn 187.
- Boinet A. 87, 183, 184, 274, 372—374.
- Boldizsár eperjesi polgár 135.
- Boldizsár Andor 162.
- Bologna 333. —i kötések 49. —i Museo Civico 192.
- Bolton 89.
- Bonaventura Arnaldo 372.
- Bonchet 386.
- Bonfini 371.
- Bonni egyetemi ktár 89.
- Borászati kongresszus, Orsz. — 162.
- Bordeaux 80.
- Borghini Rosa 274, 275, 374.
- Bornemissza Gyula br. 385. — Zoltán 287.
- Borovszky Samu 287.
- Borsodmiskolci múzeum-egyesület és múzeuma 229, 355.
- Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány 62, 99, 263.
- Boston 161. —i nyilv. ktár 275.
- Bostwich Arthur E. 89, 276, 374, 375.
- Boszporus 9.
- Botka cs. czle 66.
- Bourbon Charles Louis pármái hg. 178. — Charlotte Louise hgnő 178.
- Bourcard G. 373.
- Bourgesi imakönyv, XIII. sz.-i kézirat 369.
- Bourg-Saint-Andéol 373.
- Bovet 83.
- Bowerman George F. 31, 375.
- Boyet könyvkötő család 51, 361.
- Boyle Róbert 99.
- Bozérián könyvkötő család 51.
- Bozóky Ferencz 161, 355.
- Bozsicskovics Bazil munkácsi pk. 259.
- Bógnér Bertalan 302.
- Böngérfi János 286, 287.
- Börne 376.
- Börtönügyi múzeum, Orsz. — 108.
- Bősz 359.
- Bradács János munkácsi pk. 258, 259. — Bukvar (Bécs, 1770.) 257—259. — Sbornik (Bécs, 1770.) 257—259.
- Braem Fritz 87.
- Braidwood 287.
- Braille-rendszerű ktár 73, 88.
- Brand Mihály I. Mosonyi.
- Brankovics György 286, 287.
- Brassine Joseph 274.
- Brassó vm. 62, 99.
- Brassó (város) 94, 95, 239, 263, 264. —i Burzenländer sächsisches Museum 263.

- Breitkopf és Härtel czég 204.
 Brengsay János 135.
 Brentius 306, 311, 312.
 Brescia 341.
 Bresciano Giovanni 376.
 Breslau 184, 374, 387. —i egyetemi ktár 387. —i ltár 293. —i Verein für Geschichte der bildenden Künste 387.
 Breton levéltárak 18.
 Brewer Lőrincz 253.
 Brigg 309.
 British Museum l. London.
 Britz János 356.
 Brixen 314.
 Broadley A. M., Chats on autographs (London, 1910.) 82—86.
 Brockett Paul 36, 89.
 Brockmann Albert 183.
 Broglie hg. 81.
 Brom Gilbert 88.
 Brooker 36.
 Brooklyn 275.
 Brosses 81.
 Brown Allan A. 275, 276. — Charles H. 374. — James Duff 28, 31, 185, 276. — Thomas 369.
 Brósz Károly 233.
 Brózik Károly 286.
 Bruge 77, 386.
 Brugmans I. H. 183, 184, 275.
 Brunet 361.
 Brunetière 79.
 Brunus Ottó 312.
 Bruxelles 76, 89, 90, 150, 153, 277, 373. —i áll. ltár 147, 150, 153. —i hollandista ktár 153. —i kir. ktár 35, 38, 39, 76, 99, 153. —i Musée du livre 389. —i nemzetközi bibliogr. kongresszus l. Bibliografiai.
 Buchwald Reinhard 90.
 Buda 1, 48, 94, 95. —i egyetemi knyomda 94, 95. —i kir. palota 1.
 Budafoki egyesült kaszinó és sportklub 100.
 Budapest 59, 73, 107, 124, 147, 172, 173, 200—202, 204, 232—234, 244, 253, 260, 359, 362, 363, 367, 371. —i áll. paedagogium 384. —i áll. rendőrség 99, 264. —i árú- és értéklőzs dektára 187. —i ev. ref. theologiai akadémia 234. —i főv. házinyomda 63, 101. —i főv. ktár 73, 161, 264, 266, 356. —i főv. közmunkák tanácsa 62, 76, 100. —i mérnöki hivatal 161. —i főv. statisztikai hivatal 99. —i hadtudományi és kaszinó-egylet ktára 387. —i József-műegyetem 62. ; ktára 76, 232. —i Józsefvárosi kör ktára 278. —i katonai kórházak 383. —i ker. és iparkamara és ktára 99, 232, 278, 377. —i kir. orvosegyesület 355. —i kir. törvényszék 265. —i ktár-egyesület és ktára 229, 232, 242. —i közs. nyilv. ktár 73—76, 279, 385, 386. —i tábori főpapi hiv. 65, 108, 109. —i tud. egyetem 62, 67, 99, 101, 162, 280, 281, 379. ; i ktár 27, 67—72, 126, 172, 232, 278, 280, 315. ; i nyomda 86, 69, 172.
 Budik P. A. 367.
 Bukarest 194, 263.
 «Bukvar jazyka slavenjska» (Nagy-szombat, 1699.) 125—131, 246.
 Bullinger 311, 312.
 Bunte J. 99.
 Buongiovanni Antonio 321.
 Bureau de renseignement 35.
 Burchard János 87.
 Burghauseni vár 93.
 Burlington-club 88.
 Burnite Caroline 275.
 Burns 85, 86.
 Butler 190.
 Buzinkai Michael, Compendii logici libri (Sárospatak, 1668.) 63, 102.
 Burger G. A. 90, 277, 376.
 Byron 86.

- Caccianemici L. C. 332.
 Caeni bibliothèque municipale 373.
 Calas 81.
 «Calendarium és az Cisio, Örök —»
 (1638.) 159, 160. — Tyrnaviense»
 102.
 Calepinus Ambrosius, Dictionarium
 undecim linguarum (Basel.) 56,
 57, 311.
 Calinowicz Mátyás 306.
 Calvi E. 87.
 Calvin J., Az keresztyéni religióra
 való tanítás (Hanovia, 1624.)
 Cambray Digny, L. Guglielmo de —
 gr. 274.
 Cambridge 185, 374, 387. —i philo-
 sophal society 62, 99.
 Camelio 326.
 Camelis József pk., 117—126, 131,
 244, 245, 248—250. — Katechis-
 dlja nauki Uhroruskim Ijudem
 žložennij. (Nagyszombat, 1698.)
 117—125, 244.
 Canevarius-gyűjtemény 49, 93.
 Canisius Péter 55, 125, 128.
 Cannons H. G. T. 276, 277.
 «Canones apostolorum» (Mainz,
 1525.) 314.
 Capranica Domokos bibornok 366.
 Caraffa Diomedes 191.
 Cardiff Public Library 151.
 Cardivina 342.
 Carducci 81, 372.
 Carel G. 81.
 Cario 312.
 Caryll 369.
 «Carmen congratulatorium» (Kassa,
 1630.) 157.
 Carnegie 205, 275. — Institution of
 Washington 36. — ktárak 380.
 Carnot 81.
 Caron P. 373.
 Carrère 206.
 «Carstvennik ili istorija bolgars-
 kaja» (Buda, 1844.) 95.
 Carta Francesco 190.
 Cartinalus Adrianus 309.
 Casanova Eugenio 24, 275, 373. —
 Jacques 274.
 «Časoslov» (Buda, 1815.) 95.
 Caspar Erich 183.
 Cassuto Umberto 87, 88, 183, 372.
 Castellani G. 273.
 «Catalogus manuscriptorum biblio-
 thecae reg. scient. universitatis
 Budapestiensis» (Bpest, 1910.)
 172.
 Cavazza Ernesto 374.
 Cavour 109.
 Caxton 387.
 Cécilien-Verein 199.
 Celani Enrico 273.
 Celtes Conrad 375.
 Ceneda 342.
 Centlivre 369.
 Centurio Hannes 305.
 Černovič Arzén 257.
 Champion Pierre 184.
 Champneys Amian L. 34, 35.
 Chandiana 336.
 Chapman 52.
 Charbinos 388.
 Chartier Alain 184.
 Chatelain E. 373.
 Chauorle 336.
 Cherico, Francesco d'Antonio del —
 190.
 Cherubini 203.
 Chesterfield lord 83.
 Chicago 99, 263. —i egyetemi ktár
 185.
 Chickering 202.
 Chmelarz 177.
 Chmiel Ádám 10.
 Chunis Mátyás 304.
 Cicero 308, 309.
 Clair Vilmos 377.
 Clapp Clifton B. 375.
 Clarke Olive R. 185, 375.
 Clemen O. 273, 277.

- Cleveland 89, 101, 161. —i Wood-land-ktár 75.
 Cobden-Sanderson 52.
 Cocco, Giovanni di — 183.
 Coene Jacques 373.
 Coeur Jacques 369.
 Coggiola Giulio 324—331.
 Colani Enrico 372.
 Cole 89.
 Colin A. 268.
 Collard Augustin 37.
 Collier B. G. Curtis 375.
 Collin Ernst 376.
 Comenius A. J., *Eruditio Scholastica* (Sárospatak, 1652.) 352.
 — *Orbis sensualium trilinguis* (Brassó, 1703.) 264.
 Comité des Travaux Historiques 19.
 Compton Charles H. 89.
 Concordia 336, 342.
 Congreve 369.
 Comingatus Blasius 47.
 Consentius Ernst 183.
 Contarini, Giacomo — da San Samuele 321.
 Cooper 86.
 Copinger 88, 365.
 Corbiei apátság 271.
 Corbierre Augustin 147.
 Corodo Enrico 332.
 Corvin-kodexek 1, 6, 43, 46, 48, 49, 190, 191, 281, 361, 366—368.
 Cospus Angelus Bononiensis 362.
 Cotlarciue N. 375.
 Cotter Joseph S. 89.
 Cotton Robert Bruce 82.
 Coulson Thomas 375.
 Coupland W. Bramley 375.
 Courcelles 372.
 Courtault Henri 88.
 Courzon H. 373.
 Cranach Lukács ifj. 93.
 Cremona 341. —i korm. ktár 274.
 Crerar John-ktár Chicagóban 99, 263.
 Cromer György 302.
 Crosnensis Paulus 11.
 Crowne 370.
 Cruciger 312.
 Cruz Oswaldo-intézet Rio-de-Janeiróban 62, 100.
 Cunius Ferencz 309.
 Curmer 327.
 Curtius, Quintus — 305.
 Cusin 51.
 Cuthbert (Szent) 45.
 Cuthbertson Dávid 89, 276.
 Cutter W. P. 375.
 Cuvelier József 14—16.
 «Cynosura jurisperitorum» Lócse 1687.) 246.
 Családi Itárak a M. Nemz. Múzeum ktárában 20, 65—67, 108—110, 163, 165, 266, 267, 357, 358.
 Csallány Gábor 383.
 Csanádi Demeter, Második János királytörténeti (Debreczen, 1577.) 53.
 Csaplovics János 130.
 Csaplovits-ktár Alsókubinban 58, 157, 158, 228, 229.
 Csáholi cs. 108.
 Csánki Dezső 287.
 Csehov 286.
 Csejte 264, 356.
 Csengeri János 166.
 Csepreg 157.
 Csereviszony, Nemzetközi könyvtári — 36—38.
 Csermák Antal 289.
 Csernekhegyi bazilika-kolostor I. Munkács.
 Csernovits Péter temesi gr. 235.
 Csiba Márton (Tejfalvi) 156.
 Csik vm. 239.
 Csiki Ernő 263. — Kálmán 377.
 Csiksomlyói klostrom 290.
 Csikszereda 162.
 Csiky Geigely 287, 357.
 Csipkés György (Komáromi) 371.
 Csokonai Mihály 289.

- Dianne de Poitiers 50, 373.
 Dickens 83, 85, 286.
 «*Dictionarium pauperum omnibus
 predicatoribus*» (Köln, 1503.) 314.
 «*Digesta pandecta et institutiones*»
 (Lyon, 1512—1514.) 218, 224, 225.
 Dijon 18. — i archives départemen-
 tales 18.
 Diodorus Siculus 362.
 Diogenes Laertius 190.
 Dionne N. E. 88.
 Diósgyőri m. kir. vas- és acélgyári
 alkalmazottak olvasóköreinek
 ktára 377. — dal- és önképzőkör
 ktára 279.
 Divald Kornél 231.
 Divéky Adorján 10.
 Djámi 190.
 Dobján László 62, 99.
 Dobsinai olvasóegyesület ktára 279.
 Dolcz 307.
 Domahidy Ferencz 65.
 Donatus 364.
 Donáth János czle 164.
 Doppler Ferencz 197.
 Doria Pamphili-ktár Rómában 327.
 Dotti Bartolomeo 274.
 Dörnhöffer Friedrich, Seelengärt-
 lein (Frankfurt, 1911.) 175—178.
 Dóry Ferencz 16.
 Draskovich György kalocsai érsek
 314.
 Drezdai közérd. egyesület 87.
 Drozdik br. cs. ltára a M. Nemz.
 Múzeum ktárában 357, 358.
 Drozdik János czle 358. — János
 Vilmos bárói oklevele 358.
 Druy F. K. W. 89.
 Dryden 370.
 Dsem szultáni 9.
 «*Dsevâhir-ül-menâkib*» 8.
 Dubrovsky Péter 271.
 Duff Ida J. 275.
 Dumas père 166, 195.
 Dumoulard 190.
 Dunamelléki ref. egyházkerület 99,
 161, 355.
 Dunapentele 62, 99.
 Dunántúli ev. püspökség 62, 99.
 Dunblane 375.
 Durand G. 373.
 Durbani municipal library 375.
 Durham 46.
 Durning-Lawrence Edwin 161.
 Durrieu Paul 77, 274.
 Dürer Albert 176.
 Düsseldorf-i művész-egylet 186. —
 porosz áll. ltár 293—295, 297.
 Dyson Perrius C. W. 331.
Ebesfalva 164.
 Ebstein Erich 277.
 Eck János 311.
 Eckardt M. 90.
 «*Edda*» 202.
 Eddy Harriet G. 374.
 Edinburghi egyetemi ktár 89.
 «*Effigies, Stellae crinitae* —» (Kassa,
 1619.) 155.
 Egenolff Christian 226.
 Eger 254, 256, 258. — i egyházme-
 gyei irod.-egyesület 62, 99, 263.
 — i püspökség 99, 161, 256.
 Egressy Béni 166.
 «*Egyetemes Philologiai Közlöny*»
 369.
 Egyetemi dissertatiók 27.
 Egyházasszezsöd 286.
 Egyházirodalmi iskola, Magyar —
 100.
 Ehmcke F. H. 376.
 Ehrle Francesco 374.
 Ehsachsen 307.
 Eichler F. 87.
 Eilsen 195.
 Eisen 361.
 Eisenbart 186.
 Eisenstädter Ödön 164.
 Ejub-el-Anszári 3, 4.
 Elberfeldi vár. ktár 183.

- Ellinger István 255.
 Eliot 52. — George 82.
 Ellinger-Engst Teréz 198.
 Eltville 365.
 Elzevir-kiadások 87, 88.
 Emery-féle eljárás 21.
 Emich Gusztáv 281, 282, 361. — id.
 281.
 Empoli 87.
 Endemann K. J. 273.
 Endrődi Sándor 286, 287.
 Engel Imre 64, 104.
 Eno Joel N. 89.
 Eötvös József br. 285, 357. ; kollé-
 gium 384. — Károly 174, 285.
 Eperjes 101, 132,—146, 162, 215—
 226, 234, 301—318. —i ág. ev.
 kollégium és ktára 234. —i
 ferenczrendiek ktára 307, 313,
 314. —i gör. kath. püspökség 123.
 —i kolostori templom 301. —i
 plébánia templom 301, 302, 307.
 —i Szent Lénárd templom 302.
 —i Szent Miklós egyház 303. —i
 vár. ltár 133—146, 218—221, 301,
 302, 304, 305, 307, 309, 310, 312,
 316, 317.
 Erasmus Rotterdamus 10, 305, 307,
 308, 311.
 Erderik 286.
 «Erdélyi Magyar Hírvivő» 162.
 «Erdélyi Múzeum» 156, 244, 292.
 Erdélyi Múzeum-egylet és ktára
 155, 160, 161, 165—171, 239, 263,
 384, 385.
 Erdélyi Pál 10, 11, 160, 165, 233,
 292, 384.
 Erkel Ferencz 163, 196, 198, 201—
 203. — Gyula 201.
 Erman Wilhelm 89, 192.
 Ernő osztrák főhg. 315.
 Ernst K. 277.
 Ernst-Kaiser Josefine 198.
 Erődi Béla 286, 287.
 Erzsébet angol királynő 84, 85.
 Escher H. 186.
 Eskeles 195.
 Esterházy gr. cs. ltára az Erdélyi
 Múzeum ktárában 167.
 Esterházy Károly egri pk. 256.
 — Pál hg. 290, 292.
 Esterházy tabulaturás könyv 289—
 292.
 Estourbillon marquis 18.
 Esztergom 197. —i breviarium 179,
 307. —i missale 178. —i papne-
 velő-intézet 280. —i püspökség
 161. —i székesegyház 193, 196.
 —i Szent-Benedekrendi főgym.
 ktára 187.
 Etheredge 370.
 Eugén, Savoyai — hg. 43, 51.
 Euripides 202, 220.
 Eusebius 311.
 «Evangelimoc, Az — és az Episto-
 lak» (Vizsoly.) 57, 58. «— és
 Epistolac» (Csepreg, 1631.) 157,
 158.
 Evans C. 275.
 Evelyn John 82.
 Exeter 89. —i könyvtárgyülés
 (1910.) 96, 185.
 Éble Gábor 253—255.
 Écorcheville J. 373.
 Élesdi kaszinó ktára 187.
 Ève könyvkötő-család 50.
 «Évkönyve, Magyar Könyvkeres-
 kedők —» 180.
 Fabinus Dániel 313. — Lukács 313,
 315.
 Fabó Bertalan 62, 64, 100, 106, 289.
 Fainer Gergely 309.
 Falk Miksa 286.
 Falkenberg Henrik 277.
 Farkas Imre 60, 157.
 Farly érsek 214.
 Farquhar 370.
 Farr Harry 151, 275.
 Farrow P. E. 185.

- Feigl cs. czle 66.
 Feinecker Ezechiél (Tóthdióssy) czle 164.
 Feith J. A. 24, 373.
 Fejérpataky László 62, 100, 161, 232.
 «Fejérvármegye Hivatalos Lapja» 104.
 Fejérváry János 309.
 Fekete Mihály 161. — Péter (H.) 233.
 Feldmann Lajos 62, 100.
 Feleky Károly 263, 266.
 Feltre 336, 342.
 Feministák egyesülete 355.
 Ferdinánd (II.) m. kir. 266, 267, 357. — (III.) m. kir. 164, 357. — (V.) m. kir. 358.
 Ferdinánd Mária bajor hg. 93.
 Ferencz (I.) francia kir. 22, 50. — m. kir. 66, 165, 322, 327, 358. — (I.) német császár 66.
 Ferencz József m. kir. 366, 379.
 Ferenczi József 100. — Miklós 100. — Zoltán 67, 160, 166, 232.
 Ferid pasa nagyvezír 5.
 Fernay 81.
 Ferrara 340.
 Festetics László gr. 367. — Leó gr. 197.
 Feszt János kassai nyomtató 60, 154, 155.
 Feuereisen A. 90.
 Feyner Gergely 304, 305. —né 305.
 Fénélon 87.
 Fényképmásolatok a M. Nemz. Múzeum ktárában 164, 265.
 Figarola-Cadena D. 374.
 Filippini E. 274.
 Finály Gábor 166.
 Firenze 45, 88, 183, 191, 274, 332, 335, 339, 372, 374, 388. —i Medici Lorenzo ktár 273. —i nemz. ktár 273, 388. —i Uffizi ktár 274.
 Fisch Fanny 275.
 Fischer és Francke berlini cég 231.
 Fischer János kassai nyomtató 59, 60. — Jánosné 60. — Wilhelm 179.
 Fitos Vilmos 98, 377.
 Fiume 101. —i biblioteca sociale del club alpino 278. —i deputazione di storia patria 99.
 Flach Márton 176.
 Flacius Illiricus 311.
 Flaubert 287.
 Flecknoe 370.
 «Floarê darurilor» (Brassó, 1808.) 95.
 Focke R. 183, 372.
 Fodor Árpád 100.
 Fodorik Menyhért 160.
 Fogaras 164.
 Fogarasi Ferencz, Kis Keresztyény (Gyulafehérvár, 1654.) 353.
 Fogarassy János 359.
 Folacci A. 109.
 Fonografikus ltár a bécsi akadémiában 151.
 Fontanus Imre 217.
 Foole Elisabeth L. 89.
 Forgách gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 110, 357, 358.
 Forgách András grófi diplomája 358. — Károly gr. 357.
 «Formular alterlei Schrifften, Instrumentum und Brieffe» (Frankfurt, 1566.) 226.
 Foss Sam Walter 275.
 Foucault Jehan 361.
 Fouquet 387.
 Fox 273.
 Foxius 311.
 Főfelügyelősége, Múzeumok és Könyvtárak orsz. — 101, 227—242, 264, 383.
 Földmivvelésügyi minisztérium, M. kir. — 100, 355.
 «Földrajzi Közlemények» 100.
 Földtani intézet, M. kir. — és ktára 100, 162, 355, 377.

- Földvály Elemér 263.
 Főrendház, Magyar — irodája 100.
 Fradin Ferencz 224, 225.
 Fraknoi Vilmos 62, 100, 156, 161, 187.
 France Anatole 287.
 Francia közoktatásügyi minisztérium 19, 100, 355.
 Francke A. H., Oktatás a gyermeknevelésről (Halle, 1711.) 102.
 — Szentírás szerint való életnek regulái (Halle, 1711.) 102.
 Frankfurt 58, 59, 175, 225, 226, 374.
 —i vár. Itár 88.
 Franklin 86.
 Franzensbadi fürdőigazgatóság 355.
 Frati Carlo 183, 273, 324. — L. 275.
 Freeman Marilla W. 184.
 Frenkel Bertalan I. Fabó.
 Frick Richárd 35.
 Friederike Sophie Wilhelmine bayreuthi hgnő 376.
 Fridri Joan 95.
 Fridrich János 355.
 Friedländer 231.
 Friese Karl 90. — Geschichte der kgl. Universitäts-Bibliothek zu Berlin (Berlin, 1910.) 269, 270.
 Frigyes (Nagy) porosz kir. 84.
 Frisius Gemma, Liber arithmeticae (Lemberg, 1536.) 314.
 Fritz Gottlieb 183. — J. 375.
 Friuli 338.
 Froissart 387.
 Frost H. 375.
 Fruin A. R. 24, 373.
 Fugger János Jakab 92.
 Fuldai ktár 45.
 Fussenbrot 308.
 Fust János 364, 365.
 Fülöp (Jó) burgundi hg. 76—78.
 — (II.) macedonai kir. 362.
 Fürst Rudolf 376.
 Gaal Bertalan 386. — J. 359.
 — Lajos 166. — Mózes 284, 285, 287.
 Gaberdeén Rezső Lajos 233.
 Gaedertz Karl Theodor 91.
 Gaigne Viktor O. 100.
 Gaignières 88.
 Galabert F. 26.
 Galánta 286.
 Galgócz 54, 55.
 Galgóczi Miklós 158.
 Galgóczy János 161.
 Galilei-kör 100.
 Gallé Tamás 100.
 Gamingi karthauzi kolostor 45.
 Gar T. 332.
 Garamkövesd 264.
 Garay János 287.
 Garcaeus Johannes 311.
 Gardy 152.
 Garmond Maude 361.
 Gasté A. 81.
 Gathaly László czle 109.
 Gauss Viktor 287.
 Gautier H. 81. — Théophile 373.
 Gazdasági Egyesület, Orsz. magyar — ktára 280. —ek orsz. szövetsége 62, 100.
 Gálszécsi István énekeskönyve 10—13.
 Gárdonyi Géza 284, 285, 287.
 Gáspár eperjesi baccalaureus 302.
 Gáspár Ferencz 287. — János 237, 386.
 Geibel Selma 277.
 Gellert R. F. 53, 54.
 Gellért pécsi püspök 132.
 Gelous (Tordai) Zsigmond 219, 220, 309.
 Gemmingen-Homberg Gabriella brnő 234.
 Genf 63, 101, 126, 263, 374.
 Genova 372.
 Gentillotti 178.
 «Geological Survey» 36.

- Georgievits Áron 256.
 Georius 367.
 Gerber Lenhardt 305.
 Gerevich Tibor 78, 115, 192.
 Geréb László 361.
 Gergely (Nazianzi Szent) 223. —
 (I. Nagy) pápa 306. —
 (IX.) pápa, Decretalium compila-
 tio 222.
 Gerhard Dávid 117.
 Gerstocker Antal 254.
 Gesamtverein der Deutschen Ge-
 schichts- und Altertumsvereine
 149.
 Geszti B. Ferencz 359.
 Gevers Bálint 353.
 Géber Antal 266.
 Gherga István 64.
 Giachetti A. Fr. 274.
 Giessen 81.
 Giffin, Miss — 40.
 Gilhofer és Ranschburg czég 179,
 282.
 Gill A. Kirby 276.
 Gillming Ferenczné 54, 106.
 Gintl 319, 321.
 «Giornale Stor. della Lunigiana» 374.
 Giraud-Mangin 33, 34.
 Gittens 151, 152.
 Giusti Giuseppe 274.
 Glauning O. 90, 274, 372.
 Glockenton Miklós Albrecht bibor-
 nok 177.
 Glogovita Lőrincz 217.
 Gmundeni Ernst August kir. hit-
 bizományi ktár 277.
 Gobbi Henrik 201.
 Goedeke 82.
 Goethe János Farkas 81, 90, 91,
 185, 273, 277, 289, 375, 376. —
 Ottilie 277.
 Goldmark Károly 163.
 Goldziher Ignác 163.
 Gorka Sándor 175.
 Gorove László 163.
 Gottlieb Theodor 41—52, 87.
 Göhler Rudolf 277.
 Gömör vm. 123. —i múzeum 229,
 238, 239.
 Gömör Gyusztáv 164.
 Görgey cs. ltára a M. Nemz. Mú-
 zeum ktarában 266, 267, 357.
 Görgey Albert 266, 357. — Arthur
 282, 283.
 Görgényi György czle 164.
 Göttingai egyetemi ktár 388.
 Gracza György 286, 287.
 Gragger Róbert 62, 100, 161.
 Grassicourt, Cadet de — 373.
 Graszner János I. Szócs János.
 Grauscher István 302. — Jakab 302.
 — Márton 302.
 Greenman E. D. 275.
 Grimani Domenico bibornok 321,
 324—326. ; breviarium 177, 230,
 319—331. — Giovanni aquilejai
 patriárka 320, 326. — Marino
 326.
 Groff Anna 54. — Julius 54. — Ju-
 liusné Thurzó Erzsébet 54.
 Grojean O. 37, 39, 40.
 Grolier 49, 50, 386.
 Grolig M. 90.
 Grünhut Jenő 263.
 Guarischi Icilio 100.
 Gudeman A. 273.
 «Guide international pour le voya-
 geur en Orient» 1.
 Guilandinus Menyhért 320.
 Guiterman Arthur 275.
 Gulyás Pál 41, 82, 84, 86, 98, 100,
 106, 114, 161, 172, 173, 182, 205,
 232, 263, 269, 278, 280, 318, 355,
 360, 362, 371, 377.
 Guman Miklós 137, 139.
 Guppy Henry 388.
 Gusztáv Adolf svéd kir. 93.
 Gutenberg 88, 220, 364, 365. — bib-
 lia 192, 273, 386. — társaság 90,
 364.

- Gutgesell Dávid 315.
 Gutzkow 186, 277.
 Guyon Mária 282. — Richárd gr. 107, 282, 283. — Victor 282, 283.
 Günther Ottó 88, 373.
 Gvadányi József gr. 371.
 Guinmets Button 86.
 Gyalui Farkas 155, 166.
 Gyárfás Tihamér 263.
 Gyászjelentések a M. Nemz. Múzeum ktárában 62, 65, 99, 161, 164, 263, 355.
 Gyoma 62, 100.
 Gyöngyösi ker. csarnok ktára 279.
 Győr 4, 99, 232, 235, 256. —i püspökség 100. —i vár. ktár 229, 235.
 György (IV.) angol kir. 84. — eperjesi baccalaureus 302. — eperjesi betűfestő 134.
 Győry Árpád 16, 151. — Tibor 62, 100, 355, 377.
 Győry-Szabó Károly 64, 106.
 Gyula 161. —i múzeum 229. —i népszanatorium 383.
 Gyulafehérvár 63, 66, 94, 102, 164, 168, 232, 235, 263, 266, 353. —i múzeum 229. —i oláh knyomda 252.
 Gyulai Pál 265, 287, 357.
 Gyulay-Kuún gr. cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 167.

Haber-féle árverés 85.
 Hachette et Cie kkiadó cég 78.
 «Hadi Lap» 162.
 Hadügyminisztérium, Cs. és kir. közös — 65, 109.
 Hadži Joakim, Različna poučitelna nastavlenija (Buda, 1833.) 95.
 Haebler Konrád 40, 89, 90, 273, 277, 376, 387.
 Hagemann 59.
 Hain 88, 221—224, 361, 365.
 Haines H. E. 374.
 Hajdú vm. 123, 253.
 Hajnik Imre 230, 238.
 Halle 80, 102.
 Hamar István 100.
 Hamburg 344, 376. —i vár. ktár 376.
 Hames Helen E. 275.
Hamilton lady 85.
 Hampel József 62, 100. — Józsefné 64, 106.
 Hannover 264, 283.
 Hanusz István 287.
 Harley Róbert oxfordi gr. 52, 82.
 Harsányi István 53, 54, 56, 58, 59, 156, 160, 233, 284, 352, 354.
 Hartig Ottó 92.
 Hartley John 375.
 Harvardi egyetemi ktár 88.
 Haseloff 78.
 Haslinger Karl 197, 203.
 Hasse Adelaide H. 36.
 Hastings 206.
 Hauser Miska 64, 107.
 Hauviller E. 147.
 Havass Rezső 161.
 Havrán Dániel 98.
 Haynal István czle. 168.
 Haynald Lajos kalocsai érsek 199.
 Härtel I. Breitkopf.
 Hegedüs műépítész 386. — Kandid 200.
 Hegymeghy Dezső 106.
 Heidelberger János 222.
 Heiligenkreuzi ktár 90.
 Heine 83.
 Heinlein István 187.
 Heitz P. 273.
 Helfsig R. 376.
 Hellebrant Árpád 178, 179, 220, 377.
 Hellmesberger Josef 197.
 Helmár Ágost 100.
 Helsingfors 63, 101.
 Heltai Gáspár 57, 312, 364.
 Helyas 387.
 Henckl György 134, 135, 218.
 Henrik (II.) francia kir. 50, 361. —

- (III.) francia kir. 50. — (IV.) német császár 368.
Hensch Árpád 287.
Heraldikai és genealogiai társaság, Magyar — 100.
Herbeck Johann 197.
Herbert C. W. 275.
Herculanum 183.
Herczeg Ferencz 284, 286.
Herfurt Fridrich 95.
Herlicius Dávid, Kalendarium (Debreczen, 1619.) 154.
Herman Ottó 287.
Hermanarich gót kir. 339.
Hermansson Halldor 87.
Hermione (város) 388.
Herrmann Antal 104.
Hermán F. 359.
Herz Wilhelm 185, 186.
Hesiodos 308.
Hess András 361.
Hevenessy Gábor 172.
Heves vm. 123.
Hevesy Andor 161.
Héder János 100.
Hicks Frederick C. 89, 184.
Hieremia Petrus, Divinum opus (Brixen, 1502.) 314.
Hieronymi Károly 359, 360.
Hiersemann K. W. 325, 366.
Hikisch Rezső 386.
Hilarius bártfai lelkész 134.
Hildenfinger P. 373.
Hilgers Joseph 186.
Hinrichs 192.
Hirlaptári osztály a M. Nemz. Múzeum ktárában 64, 65, 104, 106, 162, 163, 264, 265, 356.
Hirsch Friedrich E. 91, 185.
«Histoire du prince Ragotzi» (Kassa, 1707.) 102.
Historical Manuscripts commission 19.
Hittmair A. 89.
Hnyczowi Lénárd 135.
Hochberg bir. grófi majorátusi ktár 273.
Hodinka Antal 94, 119, 122, 125, 244, 256, 258, 259.
Hodos-Bianu, Bibliografia rom. 94, 244.
Hoc Róbert 88, 386.
Hoerman András János 118, 119, 122, 123, 125—127.
Hoffhalter Rudolf 362, 363.
Hoffmann E. T. A. 277. — Ferencz 287.
Hogarth 86.
Holbein 50.
Holgot Rupert 306.
Holub József 116.
Holyake G. J. 287.
Holzhausen A. 178.
Homeros 308, 337.
Homonnai kaszinóegyesület ktára 278.
Hont vm. 123. —i gazdasági egyesület 161.
Honvédelmi minisztérium, M. kir.— 100.
Hoorn lüttichi pk. 177.
Hopper Franklin F. 374.
Horánszky F. 359.
Horn Antalné 357. — E. 359.
Hornig Károly br. 161.
Hornyánszky Viktor 362.
Hortzschansky A. 90, 277.
Horvát Árpád 106. — István 315.
Horváth Ignác 55, 57, 59—61, 97, 111, 154, 156, 159, 187, 278, 280, 281.
Horváthy Gergely czle 164.
Houben H. H. 186.
Houtsmas 7.
Howell George A. 374.
Hódmezővásárhely 232, 235, 285. —i ev. ref. főgymnasium és ktára 229, 235. —i kaszinó 228. —i vár. ktár 242.
Hubachek György czle. 164.

- Hubay Jenőné gr. Cebrián Róza 69.
 Huber Lipót 100.
 Huck Thomas W. 185.
 Hudovernig Károly 100.
 Hugo Károly 195. — Victor 166.
 Human Merely Real 184.
 Hummel 64, 107.
 Humphreys Antoinette M. 374.
 Hunfalvy Pál 126.
 Hungaria, Thomas de — I. Thomas.
 Hunnubrod 168.
 Huntington F. E. 386.
 Hunyad vm. 108.
 Hunyadi János 53, 54.
 Huysmans C. 150.
 Hünich Fritz Adolf 91, 375.
- Ibrahim efendi, Rákóczi Ferenc tolmácsa** 3.
 Igazságügyminiszterium, M. kir. — 36, 165, 263, 355. — ktára 281.
 Igló 100, 263.
 Ihász Dániel 282.
 Illinoisi egyetem 166. — special tax. commission 162.
 Ilosvai Lajos 175.
 «Imadsagok, Kerestyen —» (Debreczen, 1641.) 160.
 Immermann Karl 277.
 Imre József 235.
 Incunabulum I. Ősnyomtatvány.
 Incze (VIII.) pápa 223.
 India Bernardino 190. — Tullio 190.
 Inghuem A. 273.
 Ingram John 185.
 Innsbrucki egyetemi ktár 89.
 Insel-Verlag lipcsei cég 192.
 Inselvini Alessandro 323.
 Institut für oesterr. Geschichtsforschung 15, 366.
 «Inventaires des archives des châteaux bretons» 18.
 «Inventare des grossherzogl. badischen Generellandesarchiv» 298.
 Ipolyság 161.
- Irodalmi analekták a M. Nemz. Múzeum ktárában 63, 106, 107, 163, 265, 266, 356, 357. — levelestár a M. Nemz. Múzeum ktárában 63, 64, 106, 107, 163, 265, 266, 356, 357.
 Irodalomtörténeti kiállítás a M. Nemz. Múzeum ktárában 98.
 «Irodalomtörténeti Közlemények» 156.
 Irving Washington 86.
 Islington 184.
 Isnard A. 373.
 Isoz Émilien 377. — Kálmán 64, 106.
 István karloviczi metropolita 95.
 Iványi Béla 132, 135, 214, 234.
 Izabella burgundi hgné, Jó Fülöp felesége 77.
 Izidor (Sevillai Szent) 96.
 Izraelita magyar irodalmi társaság 161.
- Jackson Walter J.** 185.
 Jacobi Fritz 277.
 Jacobs E. 42, 186.
 Jacobus Macharius Venetus 190.
 Jaeger Károly 257.
 Jaeschke 183.
 «Jahrbücher der Literatur» 367.
 Jakab (II.) angol kir. 84. — eperjesi irhás 136. — magister artium liberalium 303.
 Jakab Ödön 286.
 Jakobs Emil 89.
 Jakobovich Emil 115.
 James Douglas 185. — M. R. 374.
 Janin Jules 195.
 Jankovich Miklós 365.
 Jasper F. 366.
 Jassy 195.
 Jast L. Stanley 185, 276.
 János (Aranyszájú Szent) 306, 307, 311.; In totum Geneseos librum homiliae (Basel, 1523.) 314. —

- eperjesi plébános 303. — raven-
nai patriárka 340.
- János Zsigmond erdélyi fejedelem
53, 66.
- Jány pécsváradi apát 245.
- Jedlicska Pál 62.
- Jekelfalussy Albert 198.
- Jellinek H. 359.
- Jenkins Frederic W. 275.
- Jennings Judson T. 374.
- Jerney A. 359.
- Jeromos (Szent) 42, 306. — Biblia
cum concordantiis (Lyon, 1513.)
314.
- Jesi 88.
- Jeszenák br. cs. ltára a M. Nemz.
Múzeum ktárában 110.
- Jeszenszky István 265.
- Jogászegylet, Magyar — 355.
- Johnson 85.
- Johnston W. Dawson 89, 276.
- Jones Róbert T. 185.
- Joo János 316.
- Joosting I. G. C. 25.
- Josipovics Miklós 62, 65, 108.
- «Journal des Savants» 81.
- Jókai Mór 284—287.
- Jósika br. cs. ltára az Erdélyi Mú-
zeum ktárában 167.
- Jósika Miklós br. 163, 285, 286.
- József kir. herceg 64. — (I.) m.
kir. 164, 257, 358. — (II.) m. kir.
164.
- Juhász Aladár 201, 202. — Ferencz
233.
- Julián-egyesület 383.
- Jung Rudolf 88.
- Justh Gyula 360.
- Justinianus (I.), Instituten (Frank-
furt) 218, 225.
- Kaán Géza** 278.
- Kacziány Géza 104, 108, 109. —
Nándor 359.
- Kahle Bernhard 87.
- Kainachné gr. Hardegg Margaretha
64.
- Kairo 6.
- Kaiser John Boynton 374. — R. 376.
- «Kalendárium, Debreczeni--» (1619.
1627.) 154—156. «Kassai —»
(1621. 1622. 1626. 1628. 1630.
1632. 1635.) 155, 157—159.
- «Uj —» komáromi és lőcsei ki-
adásai 102.
- Kalmár Demeter (Zsegedi) czle 266.
— György 146. — János 137, 143.
- Kalocsa 100. —i püspökség 100.
- Kaltenbaeck A. 367.
- Kaltmarter János 222.
- Kaminszky Géza 248.
- Kanitz Ágoston 64.
- «Kanon pokajannyj . . . taže» (Buda,
1807.) 95.
- Kaposvári áll. főgymnasium ktára
278. — iparos ifjúság önképző
egyletének ktára 279.
- Kapp Julius 195, 199.
- Kaprinay István 172.
- Karatajef J. 94.
- Karácson Imre 1.
- Karácsonyi János 383.
- Kardos Albert 287.
- Karl Lajos 161.
- Karlócza 257.
- Karlsruhe 293, 295, 297.
- Karner János 359.
- Kassa 53, 54, 57, 59—61, 101, 102,
133, 154, 155, 164, 232, 255, 259,
353—355. —i Rákóczi-Múzeum
61, 229, 230, 232, 236.
- Katalin (Sienai Szent) legendája
190, 192.
- «Katechizmus a magyarországi oro-
szok részére» (Nagyszombat,
1726.) 243, 244.
- Kathedrális Mátyás 135, 136, 301.
- «Katholikus Szemle» 249.
- Katona József 371. — Lajos 187,
384. — Zsigmond 166.

- Kaufmann Aurél 233.
 Kájoni-kodex 289—291.
 Kákonyi Ferencz (Cséppi) 165.
 Káldi György 122.
 Kállay András 62, 100.
 Kálvin 126, 306. V. ö. Calvin.
 Károli Gáspár 57, 58, 166, 264.
 Károly (I.) angol kir. 84. — (II.)
 angol kir. 51, 388. — (V.) fran-
 czia kir. 77. — lothringeni hg.
 290. — (III.) m. kir. 43. — (V.)
 német császár 274. — orléansi hg.
 184. — (Kopasz) római császár
 374. — (Nagy) római császár 77,
 337. Martel — 184.
 Károly Gy. Hugó 57.
 Károly Tivadar bajor hg. 93.
 Károlyi Ferencz gr. 253, 254, 256.
 Kárpát-egyesület, Magyarországi —
 100, 263.
 Kämmerer 177.
 Keats 85, 86.
 Keckina János 222.
 Kecskemét 195, 235. —i ev. ref.
 főiskola 233. —i vár. múzeum és
 ktár 228, 235.
 Kecskemét-gáttéri vándor-ktár 286.
 Kele Antal 100.
 Keller Oszkár 236.
 Kemény György 233. — József gr.
 166—168. — Lajos 59, 60, 154,
 155, 157—159. — Pál br. 167.—
 Sámuel gr. 166—168.
 Kennedy H. T. 275.
 Kenney 152.
 Kent Henry W. 89, 184.
 Kereskedelemügyi minisztérium, M.
 kir. — 62, 100, 233.
 Kereskedelmi múzeum, M. kir. —
 közgazd. szakkára 279. Magyar-
 országi — utazók egyesületének
 ktára 378.
 Keresztély Ágost szász hg. eszter-
 gomi érsek 164.
 Keresztur 59.
 Kereszty István 100, 104, 106, 112,
 193.
 Kersten Paul 91, 277, 388.
 Kertész Kálmán 231.
 Kertészeti egyesület, Orsz. magy. —
 101.
 Keszthely 63, 101, 235. —i Balaton-
 múzeum 229, 235.
 Keule J. B. 372.
 Kewrtessy cs. czle 66.
 Keyser A. 376.
 Képviselőházi iroda, M. — 62, 100,
 161, 263, 355. — ktár 232.
 Késmárk 236, 313. —i ág. ev.
 lyceum és ktára 229, 236, 280.
 Kézdivásárhely 239, 286.
 Kézirattári osztály a M. Nemz.
 Múzeum ktárában 63, 64, 106,
 107, 135, 163, 204, 265, 266, 356,
 357.
 Khálil bej múzeumigazgató 9.
 Khálsz bej 9. — ktára 9.
 Khorsid pasa I. Guyon.
 Kiállítás, Milleniumi orsz. — 366,
 367.
 Kiállítások, Könyvtári — 147.
 Kidd 174.
 Kincs István 287.
 Kincstári jogügyek igazgatósága
 280.
 «Kinczartoczká az Vilagos Czes-
 tehoi Egyházának» (1627.) 156.
 Kindl Johann Friedrich 90.
 Kinematografiai archívum Bruxel-
 lesben 150, 151.
 Király Jakab, Hármas Szent Iras-
 beli Dolgok (Kassa, 1654.) 353,
 354.
 Kircheisen Friedrich M., Bibliogra-
 phie des Napoleonischen Zeit-
 alters (Berlin, 1908.) 180—182.
 Kis Benedek czle 168. — Mik-
 lós (Tótfalusi) 166. — Pál I.
 Ács.
 Kisfaludy-Társaság 68.

- Kiskunfélegyháza 236. —i vár.
múzeum 236.
- Kiskunhalasi ev. ref. főgymnasium
ktára 229, 242.
- Kismányai ktár 285.
- Kiss Béla 233. — József 174. —
Miklós I. Szabó.
- Kisszeben 316.
- Kisszerdahely 286.
- Kistapolcsányi ktár 286.
- «Kitáb-al-Tihrist» 47.
- Klagenfurt 223.
- Klaji Nerszesz patriárka 240.
- Kleemayer Fr. J. 90.
- Kliengen Melchior 305.
- Klinckowstroem Carl gr. 277.
- Klobusiczky cs. grófi oklevele 66,
109.
- Klotz A. 273.
- Kmetty György tábornok 282.
- Knauz Nándor 59, 179.
- Knebelsberg Kunó gr. 383.
- Kner Izidor 62, 100.
- Koberger Antal 176.
- Koch Rudolf 186. — Th. W. 89.
- Kohányi Tihamér 161.
- Kohfeldt Gustav 186, 376.
- Kohlbauer F. 359.
- Kohut Adolf 376.
- Kollányi Ferencz 98, 114, 282.
- Kolonics Lipót esztergomi érsek
122, 128, 129, 250, 253, 257.
- Kolozsvár 52, 54, 63, 66, 100, 101,
160—162, 168, 232, 249, 250,
252—254, 257, 263, 264, 312, 355,
356, 364. —i csendőr altiszti ol-
vasóköri ktára 279. —i jezsuita
knyomda 256. —i ref. knyomda
168. —i tud. egyetem 355.;
ktára 67, 68, 98, 165—171, 233,
384, 385. —i zenekonzervatorium
163.
- Komárom vmegyei ktár 228, 229.
- Komárom (város) 102, 232. —i nép-
ktár 242.
- Komáromi Csipkés György I. Csip-
kés.
- Komáromy András 163.
- Kommission für neuere Geschichte
Oesterreichs 20.
- Kondor G. 359. — József 100.
- Konstantinápoly 1—4, 6—7, 9,
334. —i Ája-Szófia és ktára 2, 4,
5, 8, 9. —i Fátih-mecset és ktára
2, 4. —i Institut russe ktára 2.
—i könyvtárak 1—9. —i Kütüb-
kháni umurmit 4, 8. —i Laleli
medresze ktára 4. —i Nuri Osz-
mánie és ktára 2, 4. —i Syllogos
ktára 2. —i Szeráj és ktárai 4,
5—8. —i Szulájmánie és ktára 2,
4. —i Topkapu-Szeráj ktár 1. —i
török császári ktár 9. —i Valide-
mecset és ktára 4.
- Kont Ignác 373.
- Konzerválása, Oklevelek — 149,
150.
- Kopp A. 273.
- Korda cs. ltára az Erdélyi Múzeum
ktárában 168.
- Korge Fritz 186.
- Korizmicz L. 359.
- Korlatinus lelkész 310, 312.
- Kornicki János 118, 120, 124, 131.
- Kornin János 359.
- Kornis gr. cs. ltára az Erdélyi Mú-
zeum ktárában 167.
- Kornis Károly gr. 168.
- Korpona 219.
- Kosmos krónikája 96.
- Kossuth Lajos 109, 239, 282.
- Kostialik N. János 100.
- Kovách Aladár 241.
- Kovács István 162. — (Gyalui) czle
168. — József 286.
- Kovácsy Sándor 352.
- Kozma cs. czle. 66.
- Kókai Lajos 161.
- Kóbányai casino ktára 279.
- Kölcsey-egyesület Aradon és mű-

- zeuma 229, 233. — kör és múzeuma Szatmárott 230, 240.
- Kölcsonzés a M. Nemz. Múzeum ktárában 63, 64, 66, 102, 104, 107, 110, 162, 163, 165, 264—267, 356—358.
- Köln 45, 314.
- «Kölnische Zeitung» 162.
- Königmajer Ilona 65, 108.
- Königsbergi vár. ktár 373.
- Königsmark gr. 96.
- «Könyvek, Jó —» 286.
- «Könyvetske, Imádságos — a Magyar Oroszok lelki használatára» (Kassa, 1825.) 255.
- Könyvkereskedők egylete, Magyar — 100.
- Könyvkiállítás (1882.) 366.
- Könyvkölcsonzés, Nemzetközi — 35, 36.
- Könyvkötés, Könyvtári — szabályai 344—352. Művészi — evolúciója 41—52.
- Könyvkötéstört. kiállítás (Bécs, 1905.) 41, 43, 52.
- Könyvkötők és rokonszakmabeli munkások szakegyesületének ktára 378.
- Könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesületének ktára, Magyarországi — 278.
- «Könyvszemle, Magyar —» 10, 13, 41, 56, 60, 63, 84, 94, 98, 100, 115, 132, 134, 154, 156, 160, 162, 263, 268, 280, 281, 283, 284, 313, 355.
- «Könyvtár, Ifjúsági művészeti —» 360.
- Könyvtáraink, Vidéki — 227—242.
- Könyvtárnoki tanfolyam a M. Nemz. Múzeum ktárában 232.
- Könyvtárnokok javadalmazása 28—33. — minősítése 32—34. Német — egyesülete 344, 346, 348, 349.
- Körmöcbánya 100, 222.
- Kőrösi Imre 158.
- Körtvélyesi bazilita monostor és nyomdája 117, 126.
- Kószeghy Károly 198.
- Köteles példányok 39, 62—64, 93, 98, 99, 102, 104, 106, 161, 162, 165, 263—265, 270, 280, 321, 355, 356, 388.
- Kövesligethy Radó 63, 100.
- Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 102.
- Közép-Szolnok vm. 108.
- Közigazgatási bíróság. M. kir. — ktára 278.
- Közjegyzői levéltárak 21—24.
- Közlekedési Múzeum M. kir. — 63, 100.
- Közlekedésügyi tanfolyamok igazgatósága 100.
- Krakai Bernard, Kalendariom (Keresztúr, 1611.) 59, 60.
- Krakó 10, 13, 53, 122, 144, 283, 304, 305, 312, 368. —i Akademia amiejtnosci 161.
- Krall Johann 197.
- Krause Jakab 52.
- Krauss Rudolf 91.
- Kreiten 81.
- Kreith Béla gr. 65, 108, 109.
- Kreutzensteini ktár 90.
- «Kriegsbote» 162.
- Krizba 286.
- Krois Franz 271.
- Krolopp Hugó 359.
- Kulakovskij 257.
- Kumlik Emil 238, 378.
- Kun S. 162.
- Kundrich Evarist 313.
- Kunigsperger Mihály. 222. —né 222, 223.
- Kunvály Fülöp 100.
- Kurzboeck J. 257—260.
- Kuthy Zoltán 63, 100.
- Külsőszolnok vm. 123.
- Kvassay István 360.
- Kys Bertalan 158.

- Labande H.** 274.
 «La bibliofilia» 87, 183, 189—192, 273, 332, 372.
Lacordaire 83.
Lacy 370.
 «La Flora», kézirat a nápolyi nemz. ktárban 331.
Lainz 366.
Lajos (I.) bajor kir. 93. — czestehoi barát 156. — (VIII.) francia kir. 77. — (IX., Szent) francia kir. 46, 77. — (XII.) francia kir. 50. — (XIII.) francia kir. 50, 361. — (XIV.) francia kir. 372. — (XVI.) francia kir. 208. — (II.) m. kir. 66, 108.
Lajta Béla 385.
Lajtaujfalu 286.
Lake George 89.
Laloire 153.
La Mara 200.
Lamartine 274.
Lamberger Béla 355.
Lamberton John Porter 184.
Landsberg Hans 375.
Landshut 92.
Landström Ármin 63, 100.
Lanfranchi Enea 332.
Lang Julius 199, 201.
Langlois abbé 28, 37.
Langton H. H. 373.
Lanson Gustave, Manuel bibliographique de la littérature française moderne (Páris, 1909—10.) 78—82.
Lantos A. 371.
Lasos 388.
Laurent Marcel 274.
Lauterwald Mátyás (Elbingeni) 305.
Lautter cs. czle. 165.
Lavalley G. 373.
Laxenburg 358.
Lazar Viktor 263.
Lánczy Gyula 36.
Láng Lajos 360.
László Ernő 162.
Lázár gr. cs. ktára az Erdélyi Múzeum ktárában 167.
Lázár Elemér (Cs.) 360.
Lebaeus Theophilus 311.
Le Barre 81.
 «Le bibliographie moderne» 88, 373.
Le Duc Louis 50.
Le Gascon 50, 51, 361.
 «Legenda Lombardica» (Nürnberg, 1496.) 314.
Legendre Paul 274.
Leidinger G. 273.
Leighton-ktár 375.
Leimeter Cap. János 164.
Leland C. G. 275.
Lelesz 254.
Le Long 58, 59.
Lemaître Henry 90, 274.
Lemberg 124, 254. —i Narodnij Dom múzeum 124. —i Ševčenko-múzeum 248.
Leonard Oscar 276.
Leonardo da Vinci 372.
Leó (I. Szent) pápa 340, 342.
Lepreux G. 88, 184, 274, 276, 373.
Lerche O. 90.
Lethenyei István 158.
Leupp Harold L. 375.
Leutholfus de Saxonía 306.
Levéltári kézikönyvtárak 24. — osztály a M. Nemz. Múzeum ktárában 24, 65—67, 107—110, 133, 134, 163—165, 266, 267, 357, 358. — tisztviselők kiképzése 14—16.
Levy F. N. 374.
Lewis 82.
Leyden 224, 225, 325, 371.
Leyh G. 186, 376.
Library Association of the United Kingdom 39.
Lichtenberg 277.
Liebart P. 373.
Lille 23, 374.

- Lindisfarnei evangéliumos könyv 388.
- Lindray W. M. 90.
- Lipcese 58, 226, 325, 366. —i börze-egyesület ktára 373.
- Lipót (II.) belga kir. 151. — (I.) m. kir. 44, 66, 118, 164, 168, 290, 357, 358. — (II.) m. kir. 275.
- Lippaimesteremberek egyesült czéhlevele 168.
- Lippman-féle rendszer 293, 294, 323.
- Lipsiai Pál 59, 154.
- Liptószentmiklós 219.
- Lissaboni Torre del Tombo ltár 24.
- Listenus 308.
- Liszt Ferenc 64, 105, 107, 193—204, 265, 357, 372.
- Liszi László br. 371.
- «Literarisches Zentralblatt» 192.
- Liverpooli gypsy lore society 356.
- Locke 80.
- Loescher 90.
- Loewenstein Oscar 277.
- London 45, 46, 62, 82, 99, 161, 190, 264, 371, 374, 387, 388. —i British Múzeum 80, 82, 85, 89, 90, 181, 185, 188, 374. —i egyetemi ktár 29, 185, 264. —i Islington Public Libraries 28, 38, 152. —i közs. ktárak 29, 30. —i magyar kiállítás 69. —i világhiállítás (1862.) 327.
- Longfellow 85.
- Lonovics Gyula 265, 266. — József 265, 266.
- Lorenc Arthur 100.
- Lorenzini Lorenzo 274.
- Losonci vár. ktár 242.
- Lotz Károly 231.
- Loubier J. 376.
- Louisville 89.
- Lounsbury 80.
- Loysh Ödön 239.
- Lónyay Menyhért 360.
- Lőcse 102, 133, 219, 236, 264. —i ág. ev. egyház és ktára 229, 233, 236. —i kötés 47. —i tabulaturás könyv 291.
- Löffler Henrik 100. — K. 89.
- Lőrincz eperjesi jegyző 135.
- Löw Immanuel 100.
- Löwen 314.
- Löwy Simon 196.
- Lucca 189. —i Archivio Capitorale 192.
- Luczai János és László czle 358.
- Ludig István 100.
- Lugos 64.
- Lugossy István 166. — József 154, 160, 166.
- Luigi Raffaele 274.
- Lukaris patriárka 126.
- Lukasz József 355.
- Lukcsics József 378.
- Lundi egyetemi ktár 32.
- Lundstedt Bernhard 32.
- Lupus (Szent) pk. 342.
- Luther J. 273, 277. — Márton 93, 186, 218, 305—308, 310, 311.
- Lüttich 274.
- Lydenberg Harry Miller 212, 276.
- Lynch Thomas 86.
- Lyon 49, 224, 314.
- Lyster 28.
- Maassen Carl Georg 277.
- Mac Donald Anna 89.
- Mac Gill William 185, 375.
- Mac Knight Edward 185.
- Madarassy László 104, 263.
- Madarász Gyula 263.
- Maday Gyula 100.
- Madách Imre 265, 281.
- Madell György 223.
- Maderspach Livius 100.
- Madzsar Béla 106.
- Maes P. 39.
- Magánlevéltárak 17—20.

- Magdeburgi Itár 293.
 «Magyar Középiskola» 303.
 «Magyar Kurir» 356.
 Magyar-orosz ábéczés könyvek és katekizmusok 252—256.
 Magyaróvár 360.
 «Magyar Őr» 104.
 Magyary-Kossa cs. Itára a M. Nemz. Múzeum ktárában 65, 66, 107, 109.
 Magyary-Kossa Ferencz 109. — Sámuel 65, 109.
 Mahler Ede 100, 106.
 Mahmud (I.) török szultán 4.
 Maholányi János czle 358.
 Mahrenholz 81.
 Maier Sebastian 311.
 Mainz 314, 364.
 Maioli 49, 50.
 Majewska 202.
 Major Márton 353.
 Malachovszky 253.
 Malaspina 339.
 Malonyai Dezső 231.
 Malory 387.
 Mancskovics Bálint, Az kerezyeni tvdománác fő ágairol való szükseges könyvetske (Galgócz, 1585.) 54, 55. — Index Biblicus (Vizsoly, 1593.) 57.
 Manilla 88.
 Mann Henrik 303.
 Mannheimi udv. ktár 93.
 Manuzio Aldo ifj. 48, 321, 387.
 Marblehead-ktár 89.
 Maremma 339, 343.
 Mareschal Jakob 224.
 Margis Paul 277.
 Margit főhgnő, I. Miksa császár leánya 177.
 Marie de Clèves 184.
 Marignan A. 183.
 Markó F. 287.
 Markó Károly 163.
 Marlitt 285.
 Marosvásárhely 164, 233. —i cs. és k. 51. gyalogezred tisztii ktára 377. —i kir. törvénszék ktára 377.
 Maróthy Ernő 233.
 Mars Niccolò 78.
 Marseille 374.
 Martel C. 374.
 Martinus Lampertus Berlinensis 318.
 Martinus, Margarita decreti 222.
 Marton József 354.
 Marulus Marcus, De institutione benevivendi per exempla Sanctorum (Velenceze, 1506.) 314.
 Marx J. 372.
 Matica Srpská 100, 162, 263.
 Matlekovics Sándor 360.
 Matolcsy Miklós 187.
 Maugain G. 87.
 Mautner László 65, 108.
 May Károly 285.
 Mayer F. A. 90. — Theobald Benedek czle 358.
 Mayne-Raid 287.
 Mazuch Ede 63, 100.
 Mazzi C. 87, 274, 275.
 Mazzini 372.
 Mazzoni Gina 274.
 Máramaros vm. 123, 259, 260, 262.
 Máramaroszi ev. ref. főiskola ktára 229.
 Mária (Stuart) skót királynő 84. — (Szobieska) lengyel királyné 290.
 Mária Terézia m. királyné 52, 66, 109, 125, 165, 252, 256, 258, 259, 358.
 Máriapócsi bazilita kolostor 253.
 Márk eperjesi könyvárus 220, 303.
 Márki Ferencz 108. — Sándor 287, 355.
 Márton eperjesi könyvárus 220. — eperjesi tímár 220.
 Márton Lajos 263. — Sándor 162.
 Máté (Szent) evangelista 11.
 Mátray Gábor 60, 154.

- Mátray-kodex 292.
 Mátyás (I.) m. kir. 1, 9, 43, 48, 145, 366—368. — (II.) m. kir. 164, 358.
 Mead Ralph H. 89.
 Mecset-ktárak 2—9.
 Medbourne 370.
 Medici Cosimo 190.
 Medici-kötések 46.
 Medve J. 360.
 Megander Caspar 306.
 Megerlin Bálint 316.
 Meisner H. 90.
 Melanchton 93, 305—308.
 Melbournei bányaminisztérium 100.
 Melczer Menyhért 144.
 Melich János 63, 92, 95, 98, 100, 106, 113, 116, 175, 364, 379.
 Melius Péter 312.
 Meller Dezső 386.
 Melus pergamumi kir. 361.
 Melzi C. 183.
 Mendelssohn 86, 275.
 Menelik abessyniai kir. 183.
 Menter Sofie 204.
 Menyhért Miklós 385.
 Mesner János 313.
 Messina, Antonello da — 327.
 Meteorologiai és földmágnességi intézet, M. kir. orsz. — 100, 162, 355.
 Meuss J. F. 186.
 Mezey Gyula 360.
 Mezőcsáti kaszinó ktára 377.
 Mezőtúri népkvár 287.
 Mérnök- és építészegylet, Magyar — 263.
 Michael de Mediolano 306.
 Michel Angelo 88.
 Michel Ch. 274.
 Michels A. 328.
 Mihalik József 383.
 Mihalovich Ödön 200, 201.
 Mika Sándor 108.
 Mike Sándor 167, 168.
 Miklós eperjesi betűfestő 134. — eperjesi lelkész 303.
 Mikó Imre gr. 385.
 Miksa (I.) bajor hg. 93. — m. kir. 66. — (I.) német császár 177.
 Mikszáth Kálmán 187, 284, 285, 287.
 Milano 191, 341. —i Ambrosiana-ktár 183, 273, 274. —i Museo Cavalieri 190. —i nemz. ktár 190.
 Miles Dudley How, The influence of Molière on restoration comedy (New-York, 1910.) 369—371.
 Milkau Fritz 87, 89, 372.
 Milkovich-Zámory-féle ktár 235.
 Milleker Bódog 63, 100.
 Milliken Marie H. 276.
 Milosai István, Az mennyei tudomány szerint va... (I. részben, 1617.) 264.
 Milton 85, 205.
 Mincio 340, 342.
 Miniált kéziratokat sokszorosító egyesület 188.
 Miniszterelnökség, M. kir. — 63, 100.
 Minor Jacob 376.
 Minutoli Tegrimi cs. 189.
 Miskolcz 229, 232, 355. —i ág. ev. egyházi ktár 228, 242. —i kath. olvasókör ktára 187, 242.
 «Missale fratrum minorum», Corvin-kodex 366—368.
 «Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen» 40.
 Mittler E. S. 180.
 Modena 335.
 Mohammed, a próféta 4, 338. — (II.) török szultán 4.
 Mohila Péter 126.
 Moir Elizabeth 185.
 Molière 369—371, 373.
 Molnár Albert (Szenczi) 283, 284.; Dictionarium (Nürnberg, 1604.) 58.; Szent Biblia (Frankfurt, 1608.) 58, 59. — István 287.

- Monnet C. 274.
 Monostori Károly 287.
 Mont, Pol de — 231.
 Montalembert 83.
 Monteoliveto 183.
 Morel Eugène 76, 186, 205, 209. —
 La librairie publique (Páris, 1910.)
 268, 269.
 Morel-Fatio A. 274.
 Morelli Giacomo 322, 327.
 «Morelliano Anonimo» cz. följegyzé-
 sek 328.
 Morf H. 80, 81.
 Morgan M. H. 275.
 Morland 86.
 Morpurgo 323.
 Mortet Ch. 28, 373.
 Moscardi Giacomo 273.
 Moselanus Péter 223.
 Mosonyi Mihály 197.
 Moszkvai Publ. i. Rumjancouszkij
 Muzej 63, 101.
 Mottl Felix 204.
 Mozart 194.
 Móka bácsi 286.
 Möricz Zsigmond 100.
 Mrazoviča Avraam, Rukovodstvo k.
 Slavenstěj Grammatiče (Buda,
 1800.) 94.
 Mudge Isadore G. 89, 184, 275, 276.
 Muller J. W. 273. — S. 24, 152, 153.
 373.
 Munkács 118, 252, 256, 258. — i gör.
 kath. püspökség 119, 122, 123,
 244, 245, 253, 256, 258. — i Rá-
 kóczi-uradalom 256, 262.
 Munkács-csernekhegyi bazilita ko-
 lostor 124, 248, 253.
 Musztafa budai pasa 8. — (Kara)
 nagyvezér 4.
 Mutzhorn Paul 277.
 Múzeum, M. Nemz. — igazgatósága
 100, 162, 198, 281. M. Nemz. —
 ktára 20, 46, 55, 57, 59—67, 92,
 94, 95, 97—116, 121, 122, 133—
 135, 147, 148, 154, 156, 159, 161—
 165, 193, 194, 230, 232, 248, 255,
 263—267, 280—282, 289, 325,
 332, 355—358, 360, 384. — régi-
 ségértára 27, 42.
 «Múzeumi és Könyvtári Értesítő»
 227, 231, 284.
 Múzeumok és Könyvtárak Orsz.
 Szövetsége 379—384. — Ta-
 nácsa 101, 172, 173, 175, 264,
 282, 284, 286, 383.
 Múbarátok Köre 63, 101.
 Müller G. H. 277. — Hans 277. —
 József 63, 101. — L. 183.
 München 92, 93, 273, 369. — i áll.
 ltár 153. — i bajor nemz. múzeum
 296. — i udv. és áll. ktár 92, 93,
 263, 273, 274, 372, 387.
 «Münchener Neueste Nachrichten»
 92.
 Müntz Eugène 325.
 Münzel R. 186, 376.

 Nagler 190.
 Nagy cs. czle. 66. — (Hidaskürti)
 cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktára-
 ban 109, 110.
 Nagy Miklós 286, 287. — Olivérné
 101. — Sámuel czle 164.
 Nagybánya 63, 101. — i vár. mú-
 zeum 229, 231, 237.
 Nagybecskerek 162, 133. — i köz-
 kórház 383.
 Nagyenyed 232, 237. — i Bethlen-
 főiskola ktára 229, 237.
 Nagyernye 101.
 Nagykanizsa 286. — i fel. ker. iskola
 önképzőköri ktára 377.
 Nagykároly 252, 253. — i gr. Ká-
 rolyi nyomda 253—256.
 Nagylévárd 64, 106.
 Nagyszében 162, 164, 168, 243, 360.
 — i Heltauer Schul- und Lese-
 bibliothek 279.
 Nagyszombat 52, 55, 62, 102, 117—

- 119, 122, 125, 126, 128, 237, 243—
246, 250. — egyetem és könyv-
nyomdája 226, 250, 253, 257. —i
papnevelő 245. —i vár. közktár
229, 231, 237.
- Nagyvárad 161, 229, 233, 355, 362,
363, 379, 383. —i katonai tud.
egylet ktára 278. —i vár. közktár
383.
- Napoleon (I.) francia császár 178,
180, 181, 322.
- Naptár (Kassa, 1611.) 59. — (Kassa,
1613.) 60.
- Natisone 341.
- Naumann Róbert 91.
- Nádasdy Tamás 220.
- Nándor-Fehérvár 53.
- Nápoly 43, 48, 374. —i áll. ltár 24,
373. —i nemz. ktár 331.
- Nelis H. 16.
- Nelson 85.
- Nemzeti Kaszinó 104, 162, 265. —
Színház 198. — Zenede 63, 101.
- «Nemzeti Képes Ujság» 104.
- «Neue Freie Presse» 162.
- Neuhausen 277, 376.
- Neucastleupon-Tyne 89.
- New-York 63, 88, 89, 100, 263, 264,
275, 276, 355, 369, 386, 387. —i
Astor Library 205, 212, 214. —i
Columbia University 263, 371. —i
Hispania society of America 263.
—i Lenox-library 205, 212, 214.
—i Library Club 95. —i Public
Library 36, 205—214, 276, 355.
—i Tilden Trust 205.
- «New-York Herald» 74.
- Newton 80.
- Némäti Kálmán 355.
- Népkttarak 151, 152, 172—175,
284—287, 383, 389.
- «Népszava» 75.
- Niccolò da Bologna 191.
- Niemeyer Wilhelm 376.
- Nikos Ilona 168.
- Nikó Hortense 202.
- Nitsche József 101.
- Nizza 178.
- Noé A. C. 183.
- North Mansor G. 375.
- «Nova Posoniensia» 103, 104.
- Novalis 376.
- Novarei bibliothèque capitulaire
373.
- Novák Sándor 63, 101.
- Nógrád vmegyei múzeum 229.
- Nógrádverőce 355.
- Nörrenberg Constantin 183, 186,
372.
- «Nuova Antologia» 81.
- Nutzhorn A. 376.
- Nürnberg 58, 92, 164, 221, 223, 314.
—i vár. ktár 183.
- «Nyelvtudományi Közlemények» 363.
- Nyelvtudományi Társaság, Magyar
— 92.
- Nyilas István (Melotai) 156.
- Nyiregyháza 62, 100. —i casino
ktára 278.
- Nyitra vm. 237, 267. —i múzeum
229, 237.
- Nyitrai vár. ktár 377.
- Nyomdák, Hazai — változásai 288.
- Nyomtatványi osztály a M. Nemz.
Múzeum ktárában 62, 63, 98—
103, 161, 162, 263, 264, 355,
356.
- Obál Béla 101, 162.
- Obser 298.
- Occhi Simon 321.
- Ocskay-féle iratok 165, 267, 358.
- Oderzo 336, 342.
- Odyniec Anton E. 90.
- Oertel Egyed 92.
- «Ogledalo, Kniga sija zovomaja —
opisa sja vadi potreby i polzova-
nija prepostějšym etc» (Buda,
1816.) 95.
- Ognjanovič Konstantina, Žitie svja-

- tago Aleksija čeloveka božija...
sočineno (Buda, 1833.) 95.
- «Oguz-náme» 7.
- Ohnet 285.
- Olasz Gergely czle. 66.
- Olasz közoktatásügyi minisztérium
100.
- Olaw 309.
- Oláh Gyula 287.
- Olcott Francis Jenkins 374.
- Olivant J. 88.
- Olsavszki Mihály Mánuel 123, 125,
252—254. — Elementa puerilis
institutionis (Kolozsvár, 1746.)
249—252, 256.
- Olschi Leo S. 87, 88, 183, 273, 274,
332, 372. — illuminált kéziratai-
nak katalogusa 188—192.
- Oltványi Pál 241.
- Olvasótermek a M. Nemz. Múzeum
ktárában 102, 104.
- Omont H. 373.
- Operaház, M. kir. — 202.
- Oppermann O. 183, 184, 275.
- Oppova 62, 99.
- Orbán Ferencz 386. — Mihály czle
164.
- Orczy Gyula 101.
- Ornithologiai központ, Magyar —
100, 162.
- Orsolya (Szent) 339.
- «Országgyűlési Tudósítások» 239.
- Országos Kaszinó 377. — Levéltár
16, 24, 101, 232, 239, 259, 284.
- Orvieto (város) 326.
- Orvieto Laura 374.
- Osborn A. S. 275.
- Oszmán (III.) török szultán 4.
- Osztrák kereskedelmi minisztérium
100, 161, 355.
- Otlet Paul 38, 87.
- Otten Benetta 183, 184, 186.
- Otway 370.
- Ovidius 387.
- Owen Erwart W. 185.
- Oxfordi Bodleiana-ktár 188, 361,
387.
- Ozorai Imre 13.
- Ódombovár 285.
- Óvári Ferenc 355.
- Ödöfni László 63, 101.
- «Ördög bibliája» 96.
- Örvényi Béla 233.
- Ósnyomtatványok, Németországi —
katalogusa 40, 387.
- Österreicher Lénárd 304.
- «Österreichische Blätter für Litera-
tur und Kunst» 319.
- Paal** László 163.
- Paalzow H. 376.
- Pachl János 196, 197.
- Padeloup 51.
- Padua 219, 334—337, 342, 343. —i
egyetem 219.
- Pagani Giuseppe 274.
- Paganini Niccolò 183.
- Palladius 312.
- Pallas kny. 359.
- Pallas-Lexikon 199.
- Palmgren 152.
- Pandolfini cs. 191.
- Panella Antonio 374.
- Pannonhalmi főapátsági főiskola
264, 280.
- Pannonius Andreas I. Andreas.
- Panzer Wolfgang 361.
- Paolo d'Ancona 190, 191.
- Pap Ferencz 57. — István 253. —
János 106, 282, 283. — Károly
355. — Márton (Kopcsányi), Az
evangeliumok és epistolák (Bécs,
1616.) 61. — Salamon czle 164.
— Zoltán 64, 104.
- Paris Louis 38.
- Parisi Francesco 43.
- Parma Erben Róbert hg. 101.
- Parmai hgi ktár 89, 178, 179.
- Parton J. 81.
- Pasquier F. 17—24.

- Pasteiner Iván 69.
 Paszkowszky W. 90.
 «Patent Office» 36.
 Pauer Mariska 101.
 Pauer Gyula 172. — Tivadar 172.
 Pavia 341. —i Museo Civio 184.
 Payne Roger 52.
 Pazvantoolu viddini pasa 94.
 Pál (Szent) apostol 11.
 Pálinkás Béla 101.
 Pálmaffy cs. I. Polimberger.
 Pápa 62, 99, 232, 237, 286, 360. —i ev. ref. főiskola 229, 230, 237, 238; i nyomda 360.
 Páris 16, 45, 49, 50, 77, 78, 81, 86, 88, 100, 178, 188, 195, 196, 205, 268, 271, 283, 322, 355, 386, 387. —i Académie des Inscriptions et Belles-Lettres 374. —i. archives nationales 25, 26, 88. —i Arsenal-ktár 33. —i. Bibliothèque historique de la ville 374. —i Bibliothèque Nationale 33, 88, 178, 188, 274, 361, 373. —i École des Chartes 33, 34. —i egyetemi ktár 33, 274. —i Mazarin-ktár 33. —i Musée Guimet 263. —i St.-Geneviève-ktár 28, 33. —i Sorbonne ktára 384.
 Pásztor Gyula 386.
 Pázmány Péter 371. — Minden vasarnapokra... Rendelt Evangéliumokról Predikaciok (Pozsony, 1636.) 159.
 Peabody Institute Baltimoreban 355.
 Pecz Samu 76, 284.
 Peddie R. A. 185, 276.
 Pedrell Felip 88.
 Pejácsevics-Mikó Mária grnő 385.
 Pellechet Marie 88.
 Pellicanus 311.
 Pembroke Hours 387.
 Pera 2.
 Perényi br. cs. Itára a M. Nemz. Múzeum ktárában 163, 165.
 Perényi Gábor 11. — József 162.
 Pergamum 361.
 Perini 327.
 Perlbach M. 90.
 Perry W. S. 275.
 Persián Kálmán 264.
 Persius 275.
 Pertz 386.
 Pest 130, 198, 281, 359, 360.
 «Pester Lloyd» 197, 198.
 «Pester Tagblatt» 199.
 «Pesther Figaro» 162.
 Pesti Gábor 312.
 Pesty Ferencz 309.
 Peters P. 274.
 Petit L. D. 273.
 Petőfi-ereklyék a M. Nemz. Múzeum ktárában 63, 64, 106, 107, 163, 265.
 Petőfi István 106. — Sándor 64, 69, 106, 281, 283, 285, 286, 371. — Sándorné I. Szendrei Julia. — Zoltán 64, 106, 265.
 Petrarca 191, 319, 324, 387.
 Petrik Géza 54, 94, 95, 231, 255.
 Petrilla-Deákbánya 285.
 Petrov Alexej 117, 119, 244, 259, 264.
 Petrus Damianus 184. — Diaconus 183.
 Petrušević 124.
 Pettend 63, 101.
 Petzet E. 90, 274, 372.
 Pécs 282, 286. —i közkórház 383. —i központi ktár 285. —i püspökség 101. —i vár. múzeum 233.
 Pék János 187.
 Pénzügyminisztérium, M. kir. — 162. — ktára 279.
 Péter eperjesi baccalaureus 303.
 Pfister 364.
 Pflugk-Harttung J. 277.
 Philadelphia 264.
 Philadelphia Jacob 277.
 Phillips-féle gyűjtemény 186, 266.

- Piacenza 341. —i ktár 274.
 Picard Ludovic 82.
 Pietri senator 109.
 Pigorneau 361.
 Pihoreun Pál 135.
 Pilollet Camille 186.
 Pindaros 388.
 Piper A. Cecil 375.
 Pisa 81.
 Pitt ifj. 85. — S. A. 276.
 Piukovits József 264.
 Pius (II.) pápa 320.
 Pivány Jenő 264.
 Placo Andreas 306.
 Plank János 313.
 Plautus 303.
 Platner Antal 316.
 Pleger John J. 374.
 Plotényi Nándor 200.
 Plummer Mary W. 184.
 Plutarchos 274.
 Po 339, 340.
 Podlovice 96.
 Poggio 319.
 Poirier 271.
 Polain 34.
 Polimberger cs. czle 66.
 Pollard A. W. 388.
 Polotzki jezsuita akadémia 271.
 Pomfret Joseph 276.
 Pompadour asszony 361.
 Pope 85, 88.
 Popovici József 355.
 Porosz kereskedelmi kormány 388.
 Portsmouth 99.
 Posen 149. —i áll. ltár 149. —i Vilmos császár-ktár 87.
 Posta- és táviró, M. kir. — 100, 355.
 Postatakarékpénztár, M. kir. — 162.
 Pottenperger János 135.
 Pozzo 190.
 Pozsiani Towarzystwo przyjaciót nauk 264.
 Pozsony 53, 54, 66, 159, 202, 220, 238, 357, 358. —i káptalan 46. —i kötések 52. —i nyomdászok ktára 278. —i plébánia-templom 135. —i vár. ktár 228—230, 238, 378.
 Praetorius Emil 186.
 Pray György 172.
 Prága 66, 164, 196, 314, 316, 317, 358. —i kir. cseh nemzeti múzeum 63, 101, 263.
 Preda Cristoforo 87.
 Priebisch Róbert 277, 376.
 Princzfalussy János czle 358.
 Prinnet Max 88.
 Procopius György czle 358. — Pálné 357.
 «Prognosticon astrologicum» (Debreczen, 1610.) 59.
 «Programmja, A közs. nyilv. könyvtár részletes pályázati —» (Bpest, 1911.) 73—76.
 Protestáns orsz. árvaegylet 101.
 Pruckner Dionys 196.
 Prumers 149.
 Ptolomaeus földírása 6.
 Pucci 340.
 Pucelle Jean 78.
 Puky Andor 355.
 Pulszky Ferencz 107, 357.
 Purcell 372.
 Puskár cs. czle 66.
 Pyrker László 265.
Quentell Heinrich 186.
 Quintilianus 387.
Radin M. 374.
 Radó Vilmos 286, 287.
 Rae Walter S. C. 276.
 Rafael 190.
 Raikhort Lőrincz czle 357.
 Raj Ferencz 233.
 Rakenczan eperjesi papirkereskedő 137, 139.
 Ralph Georgia G. 275.
 Ramann Lina 196, 203, 204.
 Ranck Samuel H. 184, 275, 276, 374.

- Rankin Julia 275.
 Ranschburg V. ö. Gilhofer.
 Rapisardi Mario 372.
 Rath Emil 89.
 Raunacher Ignác czle 164.
 Rausch Károly 202.
 Rauscher Jeromos 54, 55.
 Ravenna 335, 340.
 Ravenscraft 370.
 Rawlins 370.
 Rác Demeter 253, 254.
 Ráday Gedeon gr. 196.
 Ráday-ktár 229, 234.
 Rákosi Jenő 284—286. — Viktor 284—286.
 Rákóczi Ferencz (II.) 3, 4, 102, 109, 118. ; induló 203. — György (I.) erdélyi fejedelem 66, 157, 237. — György (II.) erdélyi fejedelem 353.
 Recanati Giovanni Battista 321.
 «Rechtbuch, Ein new geteutsch» — 223.
 Redinghoven br. 93.
 Regensburg 199.
 Reiner-féle papyrus-gyűjtemény 44.
 Reiner Zsigmond 65, 68, 69, 108.
 Reimek W. R. 374.
 Remellay Gusztáv 360.
 Reményi Ede 64, 107, 200.
 Renaissance könyvkiadóvállalat 101.
 Rendes Géza 101.
 Renius György 352.
 Renouard Ph. 88.
 Reomer Georg 269.
 Rerrich Béla 385.
 Rettégi cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 167.
 «Rethorie, Notariat und Teutsche —» (Frankfurt, 1571.) 226.
 Reuter Fritz 91.
 Reutlingen 376.
 Revizió a M. Nemz. Múzeum ktárában 280, 356.
 «Revue des bibliothèques» 184, 274, 373. «—des Deux Mondes» 81. «—des langues romaines» 81. «—Sigillographique» 147.
 Rexa Dezső 58, 158.
 Reynolds I. B. 86, 276.
 Rédey Tivadar 116.
 Régi Magyar Könyvtár I. Szabó Károly.
 Rheda Péter 155.
 Rhegius Urbanus 307, 311.
 Rhédey ltár az Erdélyi Múzeum ktárában. 385.
 Rhodaun 203.
 Ricci, Seymour de — 89.
 Richard Adhemar 63, 101.
 Reichenbach Jean 89.
 Riederer 59.
 Rimaszombat 229, 238, 355.
 Rimini 333, 335—337, 342, 343.
 Rio de Janeiro 62, 100. —i Biblioteca Nacional 62, 355.
 Ripalda, P. E. de — 88.
 Risiaux 361.
 Ritter Lajos 356.
 «Rivista delle biblioteche e degli archiv» 274, 275, 374.
 Riza pasa igazságügyminiszter 9. — ktára 9.
 Robe H. 87.
 Rochester N. J. 275.
 Rocco Emmanuele 87, 183. — S. 87.
 Roersch A. 184.
 Roman J. 88.
 Romney 86.
 Ronsard 274.
 Rosa, L. de — 80.
 Rosenkränzler secta 20.
 Rosenthal Jacques 266, 273.
 Rosenthaler Magdolna 135.
 Rosini 190.
 Rossi Gian Francesco 366. —féle ktár 365—369.
 Rostugno E. 275.
 Rosty Pál 200.

- Roth Gyula 264. — János 219.
- Rousseau 81.
- Routzahn E. G. 276.
- Rouvez Th. 152.
- Rovás-írás 146.
- Rozycki K. 90.
- Róbert pármái hg. 178.
- Róma 87, 99, 100, 118, 122, 126, 190, 201, 222, 223, 258, 262, 320, 321, 335, 339, 340, 366, 387. —i Collegio Capranicense 364. —i vatikáni ltár 88, 374.
- Rónagy Kálmán 233.
- Rózsavölgyi Márk 357.
- Rössler Elemér 61.
- Rubiera, Giustiniano Leonardo da— 88, 184.
- Rudolf m. kir. 66, 164, 315—317.
- Rué 50.
- Ruppel Berthold 365.
- Russ N. M. 275.
- Russel Vera 375.
- Rusztlem pasa nagyvezér 4.
- Rutén, Hazai — régi nyomtatványok 117—131, 243—362.
- Ruttka 161.
- Ruzitska Béláné 163. — György 163. — József 107.
- Rüstorffer Mátvás 134, 215.
- Sabin Frank 85, 86.
- Sachs Hans 91, 375.
- «Sachsenspiegel» (Leipzig) 226.
- Sachett W. Henry 355.
- Sagamore 89.
- Sailer János czle. 357.
- Saint-Gelais, Octavian de — 387.
- Saint-Germain des Prési apátság 271.
- Saint-Louis 276. —i public library 375.
- Saint-mauri benzés kongregáció 271.
- Saint-Pierre, Bernardin de — 287.
- Sajó Aladár 287.
- Sallustius 308.
- Salmon Lucy M. 184.
- Samoa 82.
- Samuelson Elise 149.
- Sanct-Gallen 197.
- Sand Georges 87.
- Sandeau Jules 83.
- San-Gionignono 374.
- Sansovino Giacomo 320, 325.
- Sarajevoi bányakapitányság 62, 99.
- Sarcerius 306, 311.
- Saskeőy József 355.
- Sass Johann 90.
- Sauer Joseph 87.
- Savage Ernest A. 375.
- Savonarola 87.
- Sayers W. C. Bernick 375.
- Ságh József 264.
- Sági János 63, 101.
- Ságodi Gergely 158.
- Sándor (Battenberg) bolgár fejedelem 84. — (Nagy) macedoniai kir. 362.
- Sándor Imre 101, 162. — István 53, 54, 284, 353.
- Sárbogárdi iparos olvasókör ktára 378.
- Sáros vm. 123, 124. —i múzeum Bártfán 229, 233, 234, 315, 317.
- Sárospatak 63, 102, 352, 354. —i ev. ref. főiskola és ktára 56, 58, 156, 160, 228, 233, 242, 352, 354.
- «Sárospataki Ref. Lapok» 57.
- Sárosy Gyula 283, 371.
- Sárpataky cs. 164.
- Schaafs Georg 376.
- Schapf Endre 106.
- Schapiro Rosa 277.
- Schedel Hartmann 92.
- Scherer Hannes 305.
- Schiller Bódog 162. — Frigyes 85, 277, 376.
- Schimkó Gyula 63, 101.
- Schinnerer Johannes 276.
- Schleinitz Ottó 90, 91.

- Schlitter Hans 15, 20, 147.
 Schlosser Fritz 277.
 Schmeidler B. 274.
 Schmelzer karmester 290.
 Schmidt Adolf 277, 376. — Alexander 80. — Sándor 230, 241.
 Schmitz W. 274.
 Schmellenberg Tarquinius 376.
 Schnorr, H. — v. Carolsfeld 90.
 Schoiffer Péter 364, 365.
 Schongauer 176.
 Schopf Endre 64.
 Schottenloher Karl 87, 183, 186, 273.
 Schönborn Ervin gr. 256.
 Schönherr Antalné 63, 101. — Gyula 231.
 Schratte Erasmus 368.
 Schreier Ulrik 368.
 Schrott Anton & Co. könyvkereskedő cég 41.
 Schubert Anton 277.
 Schulz Dániel 155, 157. — Dánielné 157, 158.
 Schultze Walter 89.
 Schulz G. 376.
 Schulz-Besser Ernst 91.
 Schulze Ernst 380.
 Schur Ernst 277.
 Schwarzer Márton czle 358.
 Schwarzau am Steinfeld 89, 178.
 Schwenke Paul 90, 277, 376.
 Schwob János 137, 141.
 Scott Walter 85.
 Scroggie George E. 276.
 Sears M. E. 89.
 Sebesi György 353.
 Sebestyén Ambrus 316. — Gyula 111, 287, 373.
 Sebők Zsigmond 63, 101.
 Sedley 370.
 Segesvár 168.
 Selmezbánya 232. — i vár. ktár 229.
 Semsey Andor 162, 384. — Gyula 233.
 Seneca 303.
 Senf M. 277.
 Sennyey Pál br. 385.
 Sepsiszentgyörgy 63, 101, 229, 239.
 — i Mikó kollégium 239.
 «Serapeum» 319.
 Seraphin A. 373.
 «Sermones declamatorii» (Velençe, 1496.) 314.
 Setson W. K. 375.
 Severina Pavel, Biblia česka (Prága, 1529.) 314.
 Seymour de Ricci, Catalogue raisonné des premières impressions de Mayance (Mainz, 1911.) 364, 365.
 Sforza Galeazzo Maria milanoi hg. 43.
 Shadwell 370.
 Shakespeare 68, 69, 80, 205.
 Sharp Henry A. 276.
 Shaw George T. 276.
 Shepard Rhoda C. 89.
 Sibrik cs. Itára a M. Nemz. Múzeum ktárában 357.
 Sibrik Kálmán 357.
 Siciliano Antonio 326—328.
 Siddons mrs. 86.
 Sienkiewicz 174.
 Sijlhoff 325.
 Simon eperjesi polgár 303.
 Simonffy Kálmán 198, 199.
 Singer és Wolfner cég 162.
 Siposs Antal 101.
 Sirven 81.
 Skrbensky Ottóné de la Motte Róza grnő 65, 109.
 Slaby G. 388.
 Sloane Hans 82.
 Smiles 286.
 Smith könyvkereskedő 386.
 Smither Reginald E. 185.
 Smithsonian Institution of Washington 36, 101.
 Sobó Jenő 101.

- Solberg Thomas 38.
 Soltész Elemér 101.
 Somogyi Benedek czle 164.
 Somogyi ktár Szegeden 230, 240, 241.
 Soós Elemér 63, 101.
 Sopron vm. 63, 101.
 Sopron (város) 101, 357. —i áll. fel. ker. iskola ktára 187. —i ev. lyceum ktára 157. —i kaszinói ktár 279. —i polg. egyesülés ktára 377.
 Sorel 81.
 Sotheby-féle árverés 85.
 South 89.
 Spagnolo Antonio 90, 277.
 Spangenberg 308, 311.
 Sphaera Johannes 307.
 Spira Ambrosius 306.
 Spitzmüller 360.
 Spukter Ottó 277.
 Staerk Antonio, Les manuscrits latins à la bibliothèque impériale de Saint-Petersbourg (Szentpétervár, 1910.) 271, 272.
 Stainier L. 39.
 Stanislanow 195.
 Statisztikai hivatal, M. kir. központi — és ktára 63, 100, 232, 263, 355.
 Stearns Lutie E. 89.
 Stefánia gyermekkórház egyesület 101, 264.
 Steffens Fr. 372.
 Stein Henti 25, 373.
 Steinhausz László 237.
 Stendhal 287.
 Stephan G. A. 275.
 Stepneyi Olvasók Szövetsége 380.
 Sterk Sebestyén 386.
 Stevenson R. L. 82.
 Stewart James D. 38, 152, 185.
 Stéger Ferencz 357.
 Stock György 135.
 Stockel 308, 311.
 Stockholmi kir. ktár 32, 88, 96.
 Storm Th. 277.
 Strassburg 45, 373.
 Strauss 81.
 Strausz Dávid 101.
 Strobl J. 90.
 Strode Edward 84.
 Stropkó 263.
 Struk András és Tamás czle 358.
 Stuart-gyűjtemény a newyorki köz-
 ktárban 211.
 Suchlelen gr. 271.
 Sugár Ignác 360.
 Sulica Szilárd 282.
 «Sun» 74.
 Supka Géza 101.
 Surányi J. 360.
 Sury Charles 35, 37.
 Sümeg 230. —i polg. önképzőkör
 ktára 377.
 Svoronos C. M. 264.
 Swinburne 273.
 Sylvester János 312.
 Szabadalmi hivatal, M. kir. — 100.
 «Szabadság» 101, 104, 356.
 Szabadságharczra vonatkozó gyű-
 jtemény a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 65, 108, 109, 164, 266,
 357.
 Szabolcs vm. 123, 253.
 Szabó Endre 63, 101. — Ervin 162;
 A modern könyvtárépítés né-
 mely elvéről (Bpest, 1911.) 73—
 76, 279. — Eumén 118, 119, 124,
 244, 245. — György 101. — J.
 287. — Károly 166. ; Régi Magyar
 Könyvtára 53—61, 101, 102,
 117—119, 121, 122, 124, 126, 128,
 154—160, 166, 178, 179, 220, 261,
 283, 305, 315, 352—354, 361. —
 László (Bártfai) 114. — Miklós
 czle 164. — Péter 101.
 Szalay Imre 63, 101, 231, 356. —
 József 286. — László 102, 287. —
 Mihály czle 357.

- Szalczer Sándor 282.
 Szalóczi Mihály 354.
 Szamosujvár 240. —i gör. kath. püspökség 123. —i örmény múzeum 230, 240.
 Szamota István 92.
 Szaploneczay János 254.
 Szathmáry Kornél 101.
 Szatmár vm. 123, 253.
 Szatmár (város) 230, 232, 240. —i társaskör ktára 378.
 Szédeczky Béla 101. — Lajos 63, 101.
 Számvevőszék, M. kir. áll. — 63, 100.
 Szász Ferencz 233.
 Szászsebes 66.
 Szászváros 232, 240. —i ref. Künkollégium 230, 233, 240.
 «Századok» 126, 284.
 Szeged 64, 100, 104, 230, 240, 286. —i Deák-Otthon ktára 187.
 Szegedy Gergely énekes könyve 362—364.
 Szegfi Mór 287.
 Szeghalom 99.
 Szegszárd 199, 241. —i polgári olvasókör ktára 187.
 Szelim (I.) török szultán 6. — (III.) török szultán 4.
 Szemere Bertalan 163.
 Szenczi Molnár Albert I. Molnár.
 Szendrei János 264.
 Szendrey Ignác 265. — Julia 106, 265.
 Szendrő 161.
 Szentandrassy György czle 164.
 Szentes 232.
 Szentgotthárd 100.
 Szentgyörgyi László 101.
 Szenthe Bálint czle 358.
 Szent-István-Társulat 69.
 Szent-Ivány cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 357.
 Szent-Ivány Ferencz 357.
 Szentpétevár 257, 260, 264, 271, 373. —i csász. ktár 271, 272. —i III. Sándor czár-múzeum 101.
 Szentsey-énekeskönyv 292.
 Szepes vm. 123, 124.
 Szepesszombat 219.
 Szerep 286.
 Széchényi gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 110, 163.
 Széchényi Aladár gr. 163. — István gr. 163. ; szövetség (Orsz.) 355. — Viktor gr. 110.
 Széchényi-katalogus 122.—orsz. ktár I. Múzeum ktára.
 Székely István 156, 305, 312. ; Világ Krónikája (Krakó, 1558.) 53, 283 ; (Krakó, 1559.) 283, 284. — János 233.
 Székely Nemzeti Múzeum 101, 229, 239.
 «Székesfehérvári Hírlap» 101.
 Székesfehérvári püspökség 62, 100.
 Széll Farkas 56, 104, 106. — Farkasné 108.
 Szigligeti - társaság Nagyváradon 383.
 Sziklay János 287.
 Szilágy vm. 123.
 Szilágyi András 357. — Sándor 172, 180, 282, 283, 286.
 Szily cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 266, 267.
 Szily Kálmán 63, 101, 266.
 Szinán pasa nagyvezér 4.
 Szinlapok a M. Nemz. Múzeum ktarában 62, 99, 161, 263, 355.
 Szinnyey József id. 65, 97, 101, 108, 110, 164.
 Szivos Béla 286.
 Szkunzevits Kornél 162.
 Szkutari 5.
 Szláv S. S. I. Sándor István.
 Szneider György 313.
 Szolnokdoboka vmegyei irod. tört. és ethnogr. társaság 229.

- Szombathely 232, 241. —i püspökség 62, 100.
- Szomolnoki műkedvelő szintársulat ktára 266.
- Szontagh Pál 265.
- Szófiai egyetemi ktár 94. — Nemzeti Ktár 93—95.
- Szócs János czle 164.
- Szóllósy Kálmán 162.
- Szónyi László 142.
- Sztámbul I. Konstantinápoly.
- Szterényi Hugó 286.
- Sztripszky Hiador 63, 101, 117, 243, 362—364.
- Szulejmán (II.) török szultán 4.
- Szunyogh cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 110.
- T**
- Tabeling A. 272.
- Taft amerikai köztárs. elnök 214.
- Takács Zoltán 230.
- Takáts L. 360.
- Talpas 286.
- Tamarini 319.
- Tamás (Aquinoi Szent) 306.
- Tankó Béla 233.
- Tata 280.
- Tatabánya 286.
- Tábori Róbert 287.
- Teall Gardner 87, 88, 273.
- Tecsi János I. Wernika.
- Tegernsee 368.
- Telegdi Miklós . . . nac Rövid Sommaia (Nagyszombat, 1596.) 55.
- Telekes Béla 101.
- Teleki gr. cs. maroszeiki ltára 239.
- Teleki-énekeskönyv 292.
- Teleki László gr. 109, 167, 168.
- Tellyesniczky Kálmán 231.
- Temesvár 101, 232, 241, —i vár. ktár 230, 241.
- Temesvár-Erzsébetváros 285.
- Temesvári Boldizsár 237. — Pelbárt 306, 307.
- Tengerészeti akadémia, Cs. és kir. — 281.
- Tenneroni Annibale 372.
- Teramo 374.
- Terbócs János 158.
- Terentius 308.
- «Természettudományi Közölny» 175.
- Tertullianus 311.
- «Testamentu, Noulu —» (Gyulafehérvár, 1648.) 102.
- «Tetroevaggelie» (Gyulafehérvár, 1579.) 94.
- Tettei Nándor 106, 108.
- Tetzel Lőrincz 172.
- Tetzner Franz 376.
- Tevere 340.
- Téglás Géza 264.
- Thabaud 80.
- Thackeray 85, 89.
- Thallóczy Lajos 108, 356.
- Thaly cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 107, 110.
- Thaly Kálmán 101, 102, 104, 107, 109, 110, 286, 292.
- «The library journal» 88, 184, 205, 206, 212, 374.
- «The library world» 95, 184, 275, 276, 375, 389.
- Theodorich (Nagy) gót kir. 339.
- Thevenin J. 88.
- Thierry Amadé 339.
- Thomas de Hungaria minorita szerzetes 367, 368. — de Senis 192.
- Thommen Rudolf 372.
- Thompson J. W. 374.
- Thököly Imre 109.
- Thury Zsigmond 166.
- Tieck Ludwig 90.
- «Tietosana Kirja» 63, 101.
- Tietze Hans, Die illuminierten Handschriften der Rossiana in Wien-Lainz (Leipzig, 1911.) 365—369.
- Tilemus 308.

- Tillon A. C. 275.
 Timokrates 42.
 Tinódi Sebestyén 292. — Egyéb sok apróság Vers-írási (Kolozsvár, 1577.) 54.
 Tintoretto 320.
 Tischler Hannes 305. — Matz 305.
 Tnicensis Rupertus 306.
 Todi, Jacopone da — 374.
 Todoreszku Gyula 124, 249, 353, 362—364.
 Togan Miklós 243, 244.
 Toldalagi gr. cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 166, 167.
 Tona vmegyei múzeum 230, 241.
 Tolnai Vilmos 106.
 Tolsztoj 286.
 Tomesányi Vilmos Pál 36.
 Tompa Mihály 163, 239, 285.
 Torbellus Nicolaus 307.
 Tordai román társ. ktára 187.
 Tordai Zsigmond I. Gelous.
 Torkos László 163.
 Tornallyay Zoltán 385.
 Torántál vm. 233.
 Tory Geoffroy 361.
 Totila gót kir. 340, 343.
 Toulouse 23.
 Tours 388.
 Towers J. 374.
 Tóth Árpád 281. — Margit 264, 265, 356. — Mihály (Könyves) 355. — Sándor 287. — Zsigmond 233.
 Tömörkény István 241.
 Török evkáf-minisztérium 3. — nyomdák 3.
 Történelmi kongresszus, Római nemzetközi — (1904.) 35.
 Történelmi Társulat, Magyar — 100.
 «Történeti Tár» 123.
 Trattner János 258.
 Trautz-Bauzonnet 51.
 Tread-biblia 388.
 Trento 332.
 Treviso 336, 342.
 Tribolati F. 81.
 Trieri vár. ktár 90, 91.
 «Triod, Bőjti —» (Brassó, 1578.) 94.
 Trommsdorff Paul 87.
 Troy-i Rensselaer polytechnic institute 101.
 Trócsányi Zoltán 363.
 Tscharsmann P. 90.
 Tscheglow 20.
 Tuchspér O. 225.
 «Tudományos Gyűjtemény» 315.
 Tura Cosmè 191.
 Turin 274.
 Tumbull T. E. 375.
 Turócszentmártoni tót múzeum 187.
 Turóczy sc. czle. 66.
 Tübinga 93.
 Türbék 2, 7, 8.
 Türr István 67, 107—110, 165, 267, 358.
 Tyler Alice S. 374.
 Twain Mark 86, 287.
U
 Udine 341.
 Udvarhely vm. 239.
 Ugocsa vm. 123.
 Ujfalvi Imre, O es Uy Kalendariom (Debreczen, 1598.) 55, 56.
 «Uj Magyar Múzeum» 60, 154.
 Ujvidék 100, 162, 263.
 Ulászló (II.) m. kir. 66, 108, 266.
 Ulfilas 96.
 Ung vm. 123.
 «Ungarische Revue» 367.
 Ungler krakói nyomtató 13.
 Ungvár 63, 100, 101, 118, 124, 244, 248, 260. —i gör. kath. tanítóképző 248. —i püsp. ktár. 124, 248.
 Unwin Fischer T. 82.
 Uppsala 63, 100. —i egyetemi ktár 32, 62, 96, 100, 162, 263, 355.
 Uránia kny. 371.
 «Urbarium, Máramarosi —» (Bécs, 1770.) 259, 260.

- Urházy Sándor 63, 101.
 «Uşa pokäinji» (Brassó, 1812.) 95.
- Vachtel** Gyula 356.
Vadászy Ferencz 316.
Vadianus 312.
Vaganay Hugues 87, 183, 274, 372.
Vajda István 168.
Vakok számára készülő nyomtatványok 40.
Valencia 277.
Valerio Silvestro doge 321.
Valgimigli A. 273, 372.
Valkai András, Hunyadi Jánosnak Nándor-Fehérvár alatt való Vaidaljáról (Debreczen, 1575.) 53, 54.
Valla Lőrincz 302, 303.
Vallás- és közoktatásügyi miniszterium, M. kir. — 36, 67, 92, 101, 162, 165, 167, 228, 231, 234, 280, 282, 384.
Vanbrugh 370.
Van den Gheyn J. 35, 147, 184, 373.
 —Le Bréviaire de Philippe le Bon (Bruxelles, 1909.) 76—78.
Van Oest 76, 78.
Vanrycke Paul 27.
Varasdi generalatus 130.
Varga Antal 234. — Pál Tamás (Hosszúmezei) czle 164.
Vargha Elemér 164. — Gyula 292.
Varjú Elemér 47, 134, 231, 232.
Varsó 271. —i közktár 271.
Vas Gereben 284, 285.
Vas vmegyei Kultur-egyesület múzeuma 230, 241.
Vass Antal 233.
Vassalli F. E. 274.
Vay Péter gr. 231.
Váci múzeum-egyesület 101, 230, 264.
Vágújhelyi járásbeli opus investigationis nobilium 267.
Várad József 279.
Várady Géza 65.
- Vásárhelyi** daloskönyv 292.
Vásárhelyi Ilma 356, 357.
Vegio Maffeo 274.
Vegyészek, Magyar — orsz. kongresszusa 263.
Velence 48, 49, 224, 274, 302, 314, 319—321, 327. —i doge palota 320, 322. —i San Giorgio Maggiore kolostor ktára 322. —i San Giovanni e Paolo templom 320, 322. —i Szent Márk-ktár 183, 273, 319—331.
Venczel (IV.) cseh kir. 48.
Vend Erasmus 92.
Verbiř Béla 64, 104.
Verein d. niederösterr. Landesfreunde 101.
Veress Endre 166.
Vergani Pietro 190.
Vergilius 308.
Verne Jules 284, 285, 287.
Veronese Paolo 90, 320.
Verreresko Sándor örmény pk. 240.
Versec 100, 162, 242. —i magyar közműv. egyesület 63, 101. —i olvasó-egylet ktára 377. —i vár. múzeum és ktár 101, 230, 242.
Verzár cs. 240.
Vesselius 307.
Vesthamerus Bartholomaeus 312.
Veszprém vm. 242. —i múzeum 201, 242, 264.
Veszprém (város) 101, 161, 162, 232, 242, 264, 355. —i püspökség 101.
 «Veterinarius» 104.
Vécsey Tamás 101, 106, 108, 264.
Vértes József 187.
Vértes-Vögel Ágost 63, 101.
Vértesy Gyula 101. — Jenő 97, 113.
Vides Lénárt 54, 55.
 «Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde» 148.
Vietor Jeromos krakói nyomtató 13.
Vieusseux G. P. 274, 275, 374.

- Vikár Béla 231.
 Viktoria angol királynő 19, 84.
 Viktorius Péter 93.
 «Világ» 74, 287.
 Villani 340.
 Villon 387.
 Vilmos (IV.) angol kir. 84. — (V.)
 bajor hg. 93.
 Vinegar-biblia 388.
 Viola O. 274.
 Virágh György 267. — János 267.
 Vischer F. Th. 81.
 Visconti F. 274.
 Vizota Gyula 63, 101.
 Vittemberga 219. —i egyetem 309.
 Vizakna 353.
 Vízépítési igazgatóság, Orsz. — 63,
 101, 162.
 Vízjegyek 49.
 Vízkelety cs. bárói oklevele 66.
 Vízkelety Gergely czle 66.
 Vizsgáló-bizottság a M. Nemz. Mú-
 zeum ktárában 97, 108, 110.
 Vizslaverseny egyesület, Magyar —
 100.
 Vizsoly 55, 57.
 Vladár Róbert 356.
 Voegelin Ernest 226.
 Vogel E. G. 319.
 Voigt Gizella 202.
 Voltaire 80, 81, 83.
 Vosor, Ugo de — 373.
 Vossler Karl 87.
 Voullième Ernest 186.
 Vörös Sándor 166.
 Vörösmarty Mihály 265, 283, 287.
 — kör Székesfehérvárott és ktára
 187.
 Vrain-Denis Lucas 84.
 Vrani Ettore 274.
 Vrelant Guillaume 77, 78.
 Vrieslander John Jack 91.
Waagen 177.
 Wachtel Ede 386.
 Wagner Cosima 195. — Josef 203.
 — Márton 316. — Richárd 86,
 183, 194—197, 201, 204.
 Waller 85.
 Walter Gyula 162.
 Wardrop Marjory 388.
 Washington George 86.
 Washington (város) 101. —i Lib-
 rary of Congress 39, 90, 95, 100,
 150, 183, 184, 355. —i Public
 Library 31, 361. — Register of
 Copyrights 38.
 Was gr. cs. ltára az Erdélyi Mx-
 zeum ktárában 168.
 Wass Béla gr. 168.
 Weber Karl Maria 204.
 Webster 89.
 Weckbecker Wilhelm br. 277.
 Weech 298.
 Wege B. 81.
 Weimar 196—199, 201—203.
 Weingarten 89.
 Weinsierl 165.
 Weinwurm Antal 164.
 Weitenkampf F. 89, 276.
 Welkurio 308.
 Wellington hg. 85.
 Welter H. 192.
 Wenzel Gusztáv 172.
 Werbőczy István 218, 224.
 Weress Sándor (K.) 385.
 Wernika János czle 66.
 Wesselényi br. cs. ltára az Erdélyi
 Múzeum ktárában 167.
 Weszprémi 179.
 Weyda Hannes 305.
 Weydel János 222.
 Wickenburg Márk 360.
 Wickersheimer Ernest 184.
 Wicklife-féle biblia 388.
 Widener J. 386.
 Widmanstetter János Albert 92.
 Wilken 269, 270.
 Winchester 46.
 Windsor P. L. 89.

- Wingler András 316. — Apollo 308.
 Winkler Lajos 187.
 Winterberger Alexander 198.
 Winterbottom Cloth Company 347.
 Winthrop J. 387.
 Wisdnupp 178.
 Witt Franz 199.
 Wittert A. br. 274.
 Wladár Róbert 264.
 Wlassics Gyula 63, 162, 379.
 Wolf Gustav 89.
 Wolfenbüttel 87.
 Wolff Kurt 90, 186, 277. — Lőrincz
 220, 303.
 Wolfgang rajnai pfalzgróf 55.
 Wolfner I. Singer.
 Wohl Janka 198.
 Wolkan R. 90, 375.
 Wolrab Nicolaus 226.
 Woodruff Clinton Rogers 275.
 Woods Henry E. 20.
 Woodstock Tamás glocesteri hg.
 388.
 Woollan B. M. 85.
 Wordsworth 85.
 Worms 277, 376.
 Woronisce 195.
 Wosinsky Mór 230.
 «Woulu testamentu» (Gyulafehé-
 vár, 1648.) 63.
 Wright angol vigjátékíró 370. —
 P. B. 184.
 Wrong G. M. 373.
 Würzburgi phys.-medizínische Ge-
 sellschaft 264.
 Wycherley 371.
 Wyer James J. 275, 374.
 Wyss W. 87.

 York 46.
 Youngstown 275.

Zabern P. 364.
 Zalaegerszeg 100.
 Zalkán László egri pk. 304.

 Zaluski András gr. 271. — József gr.
 271.
 Zambra Alajos 87, 101, 162, 183,
 273, 332, 372.
 Zanetti Antonio Maria 321, 327.
 Zanichelli 333.
 Zarándy A. Gáspár 264.
 Zágráb 62, 101. —i orsz. levéltár 63.
 —i püspökség 100.
 Zámory I. Milkovich.
 «Zeitschrift des österr. Vereins für
 Bibliothekswesen» 90, 375. «— für
 Bücherfreunde» 90, 96, 185,
 276, 375, 388. «— für die Ge-
 schichte des Oberrheins» 300.
 Zelliner L. A. 197.
 Zemplén vm. 123.
 Zeneakadémia, M. k. orsz. — 200, 201.
 Zenei gyűjtemény a M. Nemz. Mú-
 zeum ktárában 63, 64, 106, 107,
 163, 265, 357.
 Zeno Apostolo 322.
 «Zentralblatt für Bibliothekswesen»
 42, 89, 186, 192, 277, 344, 376, 387.
 Zibay Gergely czle 168.
 Zichy Géza gr. 202. — Jenő gr. 360.
 Zilahi casino ktára 377.
 Zimmer Hugo Otto 372, 376.
 Zirczi apátság 63, 101.
 Zittritsch-féle ktár 235.
 Zombori vár. ktár 230, 242.
 Zólyom 100.
 Zrinyi Miklós (a költő) 292. —
 Adriaai tengernek syrenája (Bécs,
 1651.) 102, 371.
 Zula Kristóf 309.
 Zürich 196. —i vár. ktár 87.
 Zwickauer 87.
 Zwickaui Ratsschulbibliothek 277.
 Zwingli 311.
 Zychinius Miklós, Kalendarium
 (Kassa, 1614.) 60, 61.
 Zsatkovics Kálmán 123, 249, 260.
 Zsigmond m.kir. 109, 145, 164, 215, 301.
 Zsilinszky Lajos 101.